د پوهنې وزارت

جغرافیه

دولسم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

جغرافیه

دولسم ټولګی

۱۳۹۸ هـ. ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیې څانګې د درسي کتابونو علمي او مسلکي غړي

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ او وېش حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته «لوستل» و، درود وایو.

څرنګه چې ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، نو د ګران هېواد ښوونیز روزنیز نظام به د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنستیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز روزنیز نظام کې د ودې او پراختیا په لوري بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله، د ښوونیز روزنیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت مهم لومړیتوب دی. همدارنګه، په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو روزنیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نه شو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز روزنیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، هره ورځ په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور غړي وي.

همدا راز، له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، چې له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکي هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلي او انسان جوړوونکي هڅې کې بری غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز روزنیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرليکونه **مخونه**

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکيلات

لومړی لوست- ۱-۱ د افغانستان څلور خواوې او موقعيت ۱
دويم لوست- ۱-۲ شمالي سرحدونه ۵
دريم لوست- ۱-۳ شمال ختيځ سرحدونه ۹
څلورم لوست- ۱-٤ ختيځ او جنوبي سرحدونه ۱۳
پنځم لوست- ۱-٥ لوېديځ سرحدونه ۱۷
شپږم لوست- ۱-٦ اداري تشکيلات ۲۱

دويم څپرکی

اووم لوست- ۲-۱ د هېواد په پرمختيا کې د نفوسو اهميت ۲٥
اتم لوست- ۲-۲ احصايه او د نفوسو جغرافيايي وېش ۲۷
نهم لوست- ۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر ۲۹
لسم لوست- ۲-٤ د نفوسو څرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت ۳۳
يوولسم لوست- ۲-٥ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځای پر ځای کيدل ۳۷

دريم څپرکی

دولسم لوست- ۳-۱ دين ٤۱
ديارلسم لوست- ۳-۲ ژبه ٤٥

څلورم څپرکی

څوارلسم لوست ٤-۱ د مواصلاتو اهميت ٤۹
پنځلسم لوست - څمکنی حمل او نقل(لېږد را لېږد) ٥۳
شپاړسم لوست - الف- څو ډوله ترانسپورتي وسايل پېژنئ؟ ٥۷
اوولسم لوست - ب–د افغانستان د لويو لارو په هکله څه پو هيږ ئ؟ ٦۱
اتلسم لوست- ٤-۳ د هوايي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟ ٦۷
نو لسم لوست- د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه ٦۹
شلم لوست- ٤-٤ الف -د اړيکي اهميت ۷۳
يوويشتم لوست- ب – پست په افغانستان کې ۷۷
دوه ويشتم لوست- ټيليفون او مبايل ۸۱
درويشتم لوست- انټرنيټ، ايميل او فکس ۸٥

پنځم څپرکی - نفوس او نژاد

څلورويشتم لوست ٥-۱د نفوسو وېش او ګڼوالی ۸۹
پنځه ويشم لوست ٥-۲ په نړۍ کې د نفوسو د زياتوالي او لږوالي ستونزې ۹٥
شپږويشتم لوست – د نړۍ په ځينو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې ۱۰۱
اووه ويشتم لوست ٥-۳ مهاجرتونه او د هغو لاملونه ۱۰٥
اته ويشتم لوست -نړيوال مهاجرتونه او د هغو پايلې ۱۰۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

نهه ویشتم لوست ٥-٤ - الف توکمونه (نژادونه).. ١١٣
دېرشم لوست ب - د توکمونو جغرافیایي وېش.. ١١٧

شپږم څپرکی

یو دېرشم لوست ٦-١ د نړۍ دمهمو دینونو په هکله څه پو هېږئ ؟ ١٢٣
دوه دېرشم لوست الف _ د اسلام سپیڅلی دین ١٢٥
درې دېرشم لوست ب _ د مسیحیت د دین په هکله څه پوهېږئ؟ ١٢٩
څلوردېرشم لوست ج _ تائوییزم او شنتوییزم د آینونو په هکله څه پوهېږئ؟ ١٣٣
پنځه دېرشم لوست د _ بودایي او هندوییزم آینونو په هکله څه پوهېږئ ؟ ١٣٥
شپږم دېرشم لوست ٦-٢ د نړۍ مهمې ژبې .... ١٣٧.
اوه دېرشم لوست الف -عربي ژبه ١٤١
اته دېرشم لوست ب - انګلیسي ژبه ١٤٥
نه دېرشم لوست ج _ لاتیني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتګالي) ١٤٩
څلوېښتم لوست د _ جرمني ژبه ١٥٣
یو څلوېښتم لوست هـ د چینایي ، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟ ١٥٧
دوه څلوېښتم لوست و _ بالتیک ، لیتواني او سلاوي ژبې........................ ١٥٩
درې څلوېښتم لوست ز_ هندي او اردو ژبې ١٦١

اووم څپرکی

څلور څلوېښتم لوست ٧-١ -اریکې او نړیواله کېدنه ١٦٣
پنځه څلوېښتم لوست: د اړیکو د غوره وسیلو ډولونه................................ ١٦٥
شپږ څلوېښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې ١٦٧
اووه څلوېښتم لوست ب - په نړۍ کې ټیلیفون او موبایل ١٦٩
اته څلوېښتم لوست ج -فکس په نړۍ کې... ١٧١
نهه څلوېښتم لوست د - انټرنېټ او ایمېل ١٧٣
پنځوسم لوست ٧-٢- د سپوږمکیو شبکه ١٧٧

اتم څپرکی

د ژوندانه د چاپېریال نړیوالې ستونزې
یو پنځوسم لوست ٨-١- د سون موادو لوګي او غازونه ١٨١
دوه پنځوسم لوست الف- د حمل و نقل (ورلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسیلې ١٨٥
درې پنځوسم لوست ب – د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو آغېزې ١٨٧
څلور پنځوسم لوست ٨-٢ – د صنعتي موادو پاتې شونې ١٩١
پنځه پنځوسم لوست ٨-٣- د اوزون د طبقې د نري کېدلو خطرونه................ ١٩٥
شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقي زیانمن کېدل ١٩٩
اووه پنځوسم لوست ٨-٤ د ځنګلونو پرېکول ٢٠٣
اصطلاحات ٢٠٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۱ځلورخواوې او موقعیت:

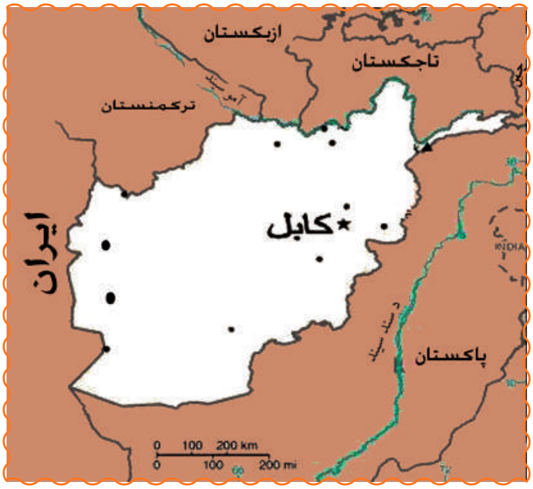

د افغانستان د موقعیت او ځلور خواوو په هکله څه پوهیږئ؟

د آسیا د لویې وچې دولس هېوادونه د افغانستان په ګډون په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګڼل کېږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲، ۰۰۰ کیلومتره مربع دی. مساحت یې له هر یوه اروپايي هېواد څخه زيات دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی[۱]. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د بولي له درې څخه تر لویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلو متره او سور یې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلو متره دی. د هند سمندر ته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتګان

۱- روسیه،چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

(c) ketabton.com: The Digital Library

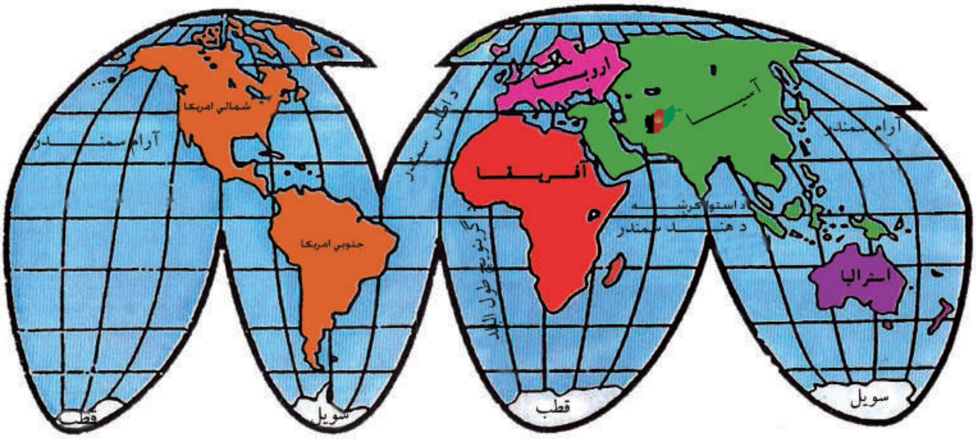

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ څخه د عرب د سمندرګي تر ډېر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. افغانستان په شمال کې د منځنۍ آسیا له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان، په لویدیځ کې له ایران او په ختیځ او جنوب کې پاکستان سره پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه چې د پښتنو قبایلوله منځ څخه تېرېږي، په نښه شوي دي. د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نه ده پېژندلې([1]).

افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین سنکیانګ ولایت سره پوله لري.

افغانستان د پامیر په برخه کې څه نا څه تر ۲۴ کیلو مترو پورې سور لري چې تاجکستان له

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد د سند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو. خو د انګلیسانو دسیسو او د ګندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد د واخان د کلیک کوتل څخه تر بلوچستان او ملک سیاه تر غرونو پورې وتاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاره چنار، اپریدو، باجوړ، سوات او چترال سیمې له افغانستان څخه بېلې شوې او د هغه وخت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې چې د پاکستان له منځته راتلو وروسته یې پاکستان ته پرېښودې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخې د منځنی آسیا په لاره کې پروت دی. د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډېر مهم دی. ځکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د دربو حوزو او د منځنی آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنی آسیا هېوادونه هم سمندر ته لاره نه لري. له همدې امله یې سوداګري د آسیا د لوېې وچې له سویلي هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي. همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و وېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوه له بلې سره بحث وکړي. د هرې ډلې یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له سمندر سره د افغانستان ډېر نژدې واټن د سیمو له نومونو او فاصلو سره بیان کړئ.
- د افغانستان څلورخواوې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱ - د افغانستان طبيعي ځرنګوالی بيان کړئ؟

۲ - د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳-زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴ - يوازې د افغانستان د شاوخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووايئ.

۵ - د افغانستان مساحت څومره دی؟

۶ - د افغانستان خلکو د ډيورند کرښه په رسميت ولې نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ. د يولې دره، ذوالفقار دره، پامير، خماب او د افغانستان ګاونډيان په نقشه کې وښيئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امیر شیر علي خان سرحدي کرښه.

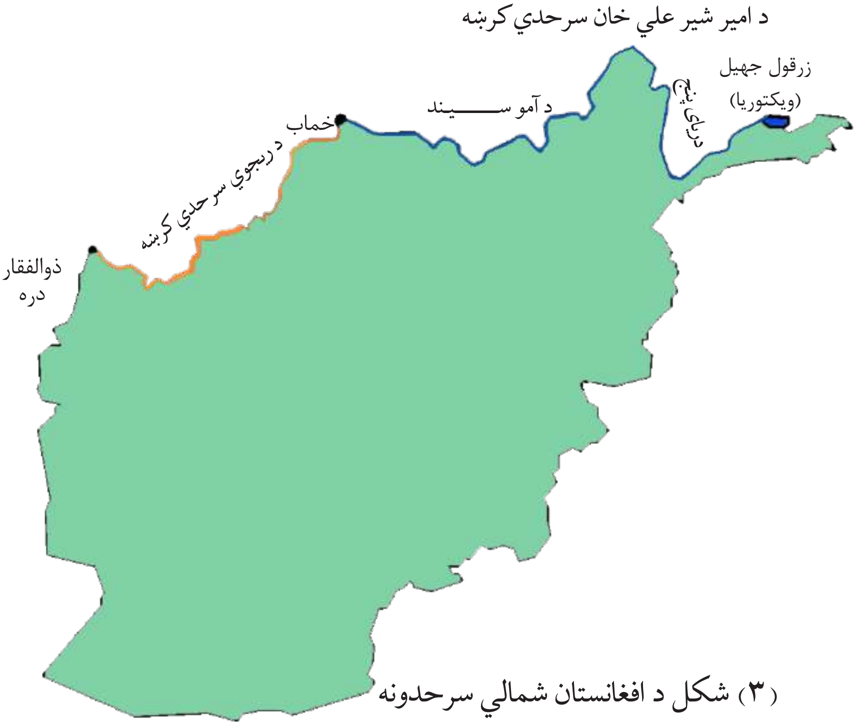

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسیند په واسطه ټاکل شوی دی؟

پـه ۱۹ پېـړۍ کـې د انګلیسـانواو تزاري روسـیې د پرمختګ د سیاسـت لـه مخې د دې خـاورې زیاتـه او مهمـه برخه د افغانسـتان لـه بدن څخه جلا شـوه. پخوا به د افغانسـتان شـمالي سـرحدونه د افغانسـتان د محلي حکومتونو او د مرکزي آسـیا د هېوادونو له خانانو او یـا د افغانسـتان د مرکـزي حکومتونـو او د ماوراءالنهر د امیرانو ترمنځ ټـاکل کېدل. خو کلـه چـې په ۱۹ پېړۍ کې تزاري روسـیې په مرکزي آسـیا کې په فتوحاتـو پیل وکړ، د دې لپاره چې انګلیسـتان خپلې اسـتعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، نو د روسانو له نیت څخه په وېره کې شـول او ویې غوښتل، چې د روسانو د یرغل په وړاندې زر تر زره خنډونه رامنځته کړي. په لومړي پړاو کې یې امیر شـیر علي خان وهڅاوه چې له تزاري روسیې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شیر علي خان

خپل سـرحدونه وټاکـي. د دواړو دولتونو ترمنځ خبرې پېـل شـوې. د انګلیسـانو د بهرنیو چـارو وزیــر لارډ ګرینویـلLord Granville او د روسـیې د بهرنیوچارو وزیر پرنس ګورچکوف Prince Gorchakov د افغانسـتان او تزاري روسـیې د سـرحدونو د تثبیت لپاره وټاکل شـول. په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال، چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سـره سـمون لري، د افغانسـتان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سیندونو مسیر دی د امیر شیرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبیت شول.

د هغـه تـړون له مخې چـې د ۱۳۲۵ لمریـز کال د غبرګولي د میاشـتې پر ۲۲مـه نېټه، چې د ۱۹٤٦ میلادي کال د جون له میاشـتې سـره سـمون لري، د وخت د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر مولوتوف او په مسکو کې د افغانستان سفیر (سلطان محمد خان شیر زوی) په واسطه لاسـلیک شـو، پرېکړه وشوه چې د آمو سیند منځنۍ کرښه دسـرحد په توګه وپېژندل شي او د درقد ټاپو چې تقریباً ۴۲۲ کیلومتره مربع مسـاحت لري او د تخار ولایت په شـمال کې پرته ده، د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شي. په۱۳۴۲ لمریز کال کې، چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سره سمون خوري، د پنج او آمو سیندونو له اوبو څخه د ګټې اخیستنې تړون لاسلیک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ریجوي سرحدي کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسېده، ویې پتیله چې پاتې شمالي سرحدونه تثبیت کړي. نو د تزاري روسیې او برتانیې ترمنځ دوهم ځل خبرې پیل شوې. پرېکړه وشوه چې د درېوو هېوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هیأت ټاکلي ځای ته په خپل وخت حاضر نه شو. برعکس، د روسیې عسکرو په منځنۍآسیاکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، پنجدې ته نیژدې شول او د خاتون له پل څخه یې، چې د هریرود د سیند له پاسه دی، د نظامي اډې په توګه کار اخیست. د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ، د افغاني پوځیانو چې شمېر یې دوه زرو تنوته رسیده او د پنجدې د ساتنې له پاره هلته اوسېدل د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې وه، نښته وشوه. افغاني پوځیانو، چې شمېر یې لږ او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجدې څخه دفاع ونه شوه کولای.

امیر عبدالرحمن خان

پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال، چې له ۱۲۶۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه. له دې واقعې وروسته د انګلستان د هغه وخت د ملکې، وېکټوریا، له ویرې څخه ډېک تلګرام دوهم الکساندر تزاري روسیې ته د دې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ څخه صرف نظر وکړ. یوځل بیا د تزاري روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې سرحدي مذاکرې پیل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحدونه د تزاري روسیې سره وټاکل شي. بېلابېلو هیأتونو په مذاکرو پیل وکړ، چې په ۱۸۸۷ میلادي کال، چې له ۱۲۶۵ لمریز کال سره سمون خوري، شپږ فقره ییز پروټوکول یې لاسلیک کړ او شمال لویدیځ سرحد چې د ریجوي کرښې Riage Way په نوم یادېږي د نقشې پرمخ تشبیت کړ. دغه سرحدي کرښه وروسته د انګریزانو د استازي د چارلس پټ charles pate او د تزاري روسیې داستازي کپتان کامروف capitan kamerove پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د د ذوالفقار له درې څخه ترخماب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت شوه چې ۳۰ کیلومتره د مرغاب د سیند او نور یې د پیلرونو پواسطه په نښه شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وېشل کېږي. هره ډله له لاندنیو موضوعګانو څخه پر یوې موضوع په خپلو کې بحث کوي. د هرې ډلې یو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بیانو ي.

- د افغانستان نقشه رسم او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ دریجوي سرحدي کرښه په کې وښیئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟

۲- انګلیسان د تزاري روسیې له نیت او فتوحاتو څخه، چې په مرکزي آسیا کې یې ترسره کړل، ولې په وېره کې و؟

۳- په اوسني وخت کې کوم هیوادونه کولی شي د پنج او آموله سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.

۴- روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟

۵- روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته ولې دوام ورنه کړ؟

۶- د ریجوې سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکټوریا) جهیل، خماب، ذوالفقار، د امیر شیرعلی خان او د ریجوې سرحدي کرښې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښیئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳شمال ختيځ سرحدونه

د افغانستان نقشه، (د شمال ختيځ او پامير سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختيځ کې دوې سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او چين ترمنځ په نښه شوېدی. د پامير او واخان لوړه سطحه، چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري، د سيند سيند او آمو سيند د څانګو ترمنځ بېلېدونکې ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنګلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله، د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځ پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۸۷۳- ۱۸۸۷ میلادي کلونو ترمنځ، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتیدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې. خو څرنګه چې د آمو د سیند سرچینه څرګنده نه وه معلومه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې. ځکه چې ځینوفکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو سرچېنه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتین له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. له همدې امله، پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیر عبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونو کې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې، چې د ۱۲۷۴ لمریز کال سره سمون لري، د دربوو هېوادونو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدین خان د هغه وخت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګلیسانو د هیأت مشر او فیفروشوایکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسیې د هیأت مشر وو، د کوچني او لوی پا میر په سیمه کې یې په مذاکرې پېل وکړ. دغه مذاکرې نه میاشتې اوږدې شوې. په پای کې، د پامیر سرحد په ختیځ کې د چېن ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسیې ترمنځ وټاکل شو. د انګلیسانو ځینې سیاستمدارانو د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاري روسیې ترمنځ له یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوه له بلې سره نښتې وه. د دې لپاره چې د هغوی ترمنځ یوه حایله ساحه راشي، نو واخان یې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړ.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې د یولي تر درې پورې اوږده ده. د روسیې دولت د ۱۸۹۶ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله. په دې ډول، واخان افغانستان ته د یو نړیوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیرعبدالرحمن خان درواز ونیو. روسانو د آمو هغه خوا کې روشان او شغنان، چې د افغاني قوې له خوا خالي شوې وه، د بخارا امیرته وسپارل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین د ولسي جمهوریت له تأسیس څخه وروسته سرحدي مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په دوره کې د افغانستان د دولت او د چین د ولسي جمهوریت ترمنځ پیل شوې. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې، چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون لري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ دې سرحدونه وټاکل شي او د ځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نو شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه د یوقوس په بڼه د کلیک تر غاښې پورې، چې د واخجیر غاښې په جنوب ختیځ کې پروت دی، د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ ولایت ترمنځ د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشئ. هره ډله دې په خپلو کې پر لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالوته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او د هغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیر د ساحې نقشه رسم، شمال ختیځې سرحدي کرښې ورباندې رسم او په باره کې یې معلومات وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پېړۍ کې د پامير او واخان د سيمې حدود بيان کړئ.

۲- د پامير او واخان د سيمې اوسني حدود شرحه کړئ.

۳- د پامير سرحدي کربنه د کومو هېوادونو ترمنځ تېره شوې ده؟

۴- د آمو سيند له کوم ځای څخه سرچينه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کومو کسانو د پامير د سرحدي کرښې د ټاکلو په پرېکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختيځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان د پامير او واخان د سيمې نقشه رسم کړئ او د ويکټوريا او چقمقتين جهيلونه، د يولي دره، د کليک او واخجير غاښې او د پامير او شمال ختيځ سرحدونه په کې وښيئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-٤ ختیځ او جنوبي سرحدونه

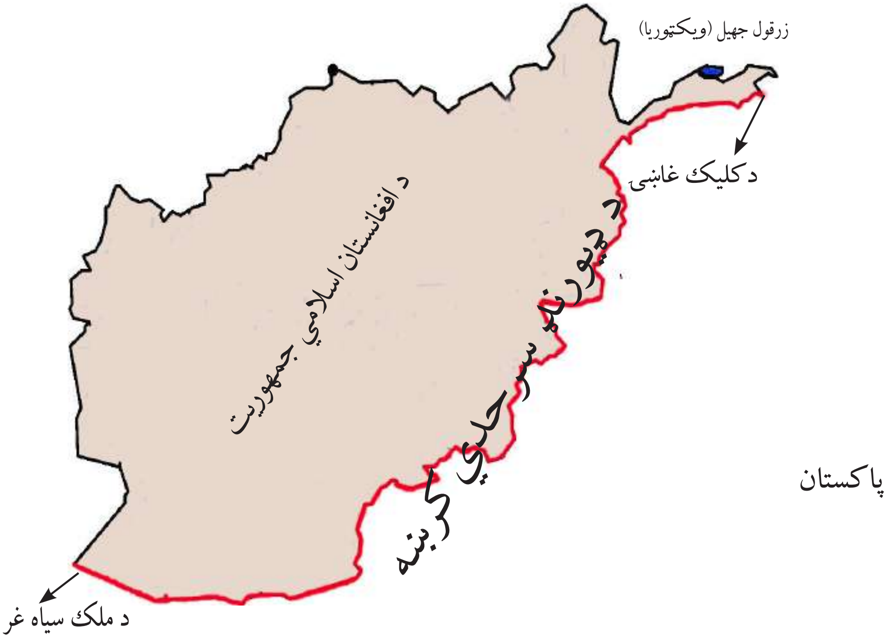

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمدزیانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختیځ او جنوب کې تر کشمیر، لاهور، پنجاب، پېښور، اسماعیل خان ډېرې، غازي خان ډېرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرګي پورې پراخ و. خو د سدوزیي او محمدزیي وروڼو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزیانو او محمدزیانو ترمنځ سیالیو کې ځینې نوموړې سیمې د وخت په تېریدو سره د انګلیسانو لاس ته ورغلې او د انګلیسانو له لاس لاندې سیمو او زموږ د هېواد ترمنځ سیمه کې سرحد نه و.

انګلیسانو زیاته قوه په ۱۸۹۳ میلادي کال کې د افغانستان په لوري راولېږله او امیر عبدالرحمن خان ته يې یاد داشت واستاوه چې د جنرال رابرټ سیاسي هیأت له یوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امیر عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته يې د تیارسۍ امر وکړ او د جهاد د اعلانولو اراده يې وکړه. خو کله چې انګلیسانو دغه مقاومت ولید، له خپلو پرېکړو څخه تېر شول او په دې قانع شول چې، خپل پنځلس کسیز سیاسي هیأت د مارتیمر ډیورنډ په مشرۍ کابل ته را واستوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون، چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو، امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړ. د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر پر ۱۲ نېټه، چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول د دوهمې نیټې سره سمون لري، امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینو له مشورې پرته د چهلستون ماڼۍ کې تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤولیت یې پر غاړه واخیست. د دې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د واخان د پامیر د غره د واخجیر کوتل له سویل ختیځ د کلیک له کوتل څخه د ملک سیاه تر غره پورې د هېواد په جنوب لویدیځه زاویه کې وتاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرمه، پاړه چنار، اپریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلا شول او د هغه وخت برتانوي هند پورې وتړل شول. د برتانوي هند د هیأت د رئیس پرېکړه وکړه، چې د هغې له مخې د پنج د اوبو په شمال کې د روشان او شغنان سیمې او د آمو د سیند پاسنی برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي کال د پرېکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، ببرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې دې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پرېکړه چې د کاغذپرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه. دغه پرېکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړنه وه. ځکه چې له یوې خوا دغه پرېکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یو بل هیأت دغه تړون له سره وڅېړي.

خو متاسفانه د وروستیو هیأتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ سرحدي کرښې د دې سیمې قومونه او قبیلې چې له موږ سره ګډ، دین، ژبه، فرهنګ، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، پر دوه برخو ووېشل او حاکمې ستراتیژیکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو، په تېره بیا د وزیرو او مسودو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قبيلو کې پرله پسې شورشونه پيل شول. هغوی له امير عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګليسانو څخه يې وژغوري او په افغانستان پورې يې وتړي؛ خو امير په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګليسانو په زور او ظلم، نه يوازې قبايلو ته قناعت ورنکړی شو، بلکې زياتې ستونزې يې رامنځته کړې. انګليسانو له امير عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړيکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ اميرته ورکولې. د تړون له لاسليک څخه وروسته يې شپږ لکه روپۍ نورې هم ورباندې زياتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ ميلادي کال) څخه وروسته بيا هم د ډيورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې د پاکستان له جوړېدو سره، دغه موضوع بياهم ناحله او بې پرېکړې پاتې شوه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په پخپلو کې له لاندينو موضوعګانو څخه پريوې بحث وکړي. د خپل بحث پايلې دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمدزيانو د دورې تر پيل پورې د افغانستان د هغو سيمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوي دي.
- د ډيورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جريان څه ډول و؟
- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډيورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سياه غر په کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د ډیورنډ سرحدي کرښه پر کومه نېټه کې لاسلیک شوه؟
۲- د ډیورنډ تړون د چاله خوا لیکل شوې وه؟
۳- انګلیسانو د ډیورنډ تړون په څه ډول په امیر عبدالرحمن خان تحمیل کړ؟
۴- زموږ هېواد د دې تړون په لاسلیک کې څه بڼه غوره کړه؟
۵- د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدي کرښې پرېکړه ولې نه مني؟
۶- د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو خلک څه فرهنګي ورته والی لري؟
۷- انګلیسانو امیر عبدالرحمن خان ته څومره پیسې ورکولې او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د امیر شیرعلی خان، پامیر، شمال ختیځ او ډیورنډ کرښې پکې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

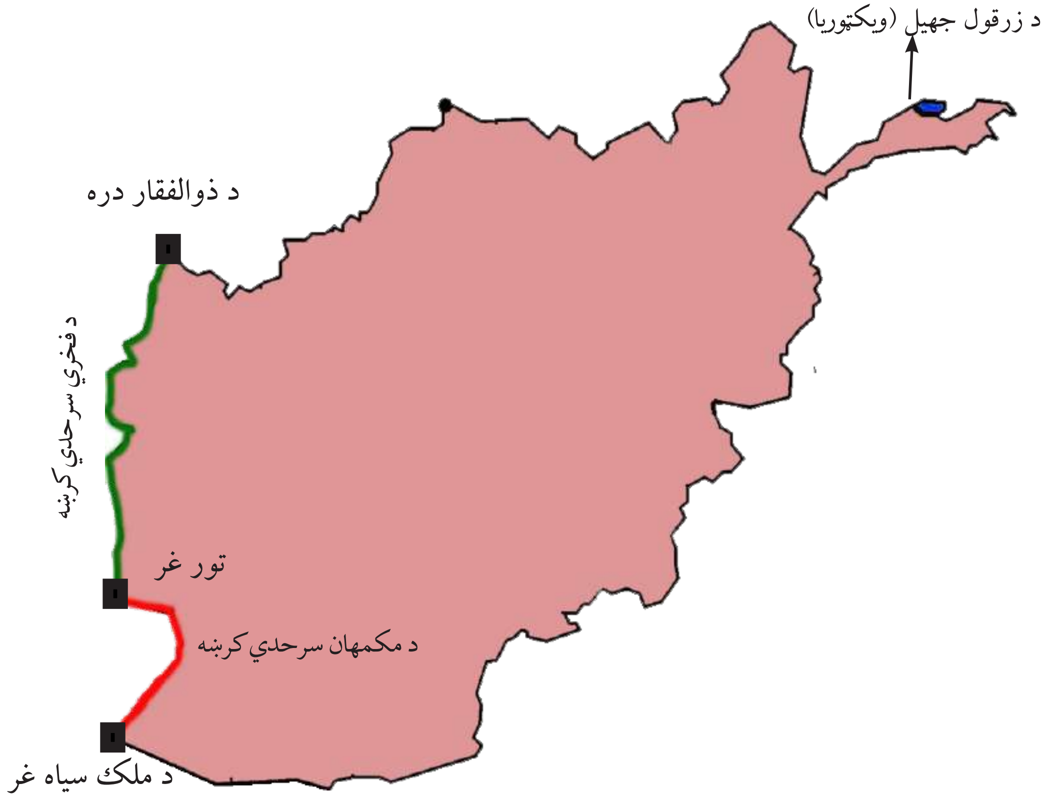

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهیږئ؟

زموږ د هېواد په لويديځ کې د افغانستان او ايران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مک‌مهان او فخري سرحدي کر ښو په نومونو يادېږي چې هره يوه يې په تفصيل سره لولو.

الف: د مک‌مهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هېواد په جنوب لویدیځ کې ده، د تاریخ په بېلابېلو دوروکې، کله به د افغانستان او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنی څخه(په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړۍ تر نیمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندي د قبیلي مشر علي خان د ایران د دولت تابعیت ومانه او ځان یې له خپلې قبیلې سره د ایران دولت ته تسلیم کړ. له هغې څخه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان او ایران په منځ کې سرحدي مشکلات را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له کبله ونشو کړای چې کومې پریکړې ته ورسیږي.

نو د هند له وایسرا سره یې تماس ونیو او د افغانستان او ایران د سرحدي ستونزو د حل لپاره یې د حکمیت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فریډ ریک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیي لپاره د حکم په توګه و ټاکه چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي. ګولډ سمیت د انګلیسي هیأت رئیس د افغاني او ایراني هیأتونو له مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په څیړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ میلادي کال کې یې، چې له ۱۲۵۲ لمریز هجری کال سره سمون لري پریکړه وکړه چې:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستی برخه کې پر دوو برخو و وېشل شوه. هغه سیمې چې د نادعلي د سیند په لویدیځ کې دي، د خاص سیستان او ختیځې سیمې یې د ماوراء سیستان په نومونو ونومولې. خاص سیستان په ایران او ماوراء سیستان په افغانستان پورې و تړل شو.

په ۱۲۷۴ لمریز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر څخه، چې د نادعلي سیند دی او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو یوه زیاته اندازه له بلې لارې چې د پریان د سیند په نوم یادیږي او د نادعلي د سیند په لویدیځ کې دی د هلمند هامون ته ورتو یيږي.

څرنګه چې د ګولډسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغییر د دوهم ځل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګڼله او د ایران دولت د هلمند د سیند د مسیر تغییر پخپله ګټه په پام کې نیولی و.

بیا له انګلیسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګلیسي او هندي افسرانو سره د دې کار لپاره مؤظف کړل. د دریواړو هېوادونو افغانستان، ایران او انګلیستان هیأتونه دڅېړنې په ټولو وسایلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۲ - ۱۹۰۵ میلادي کال پورې، چې د ۱۲۸۰ - ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله د حکومت په دوره کې څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه یې د ملک سیاه له غره څخه تر سیاه کوه پورې، چې د مک مهان د کرښې په نوم یادېږي، تثبیت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایي پروژه پیل کړه، د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته د اوبو د کموالي په هکله ګیله وکړه.

په پای کې د امریکا متحدو ایالتونو پدې برخه کې د منځګړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنګټن کې خبرې پېل شوې. د امریکا متحدو ایالتونو وړاندیز وکړ چې یو فني کمیسیون دې وټاکل شي چې نوموړې موضوع په سیمه کې وڅېړي او خپله پرېکړه دې دواړو هېوادونوته واوروي.

فني متخصصان د امریکا د متحدو ایالتونو، کاناډا اوچېلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول. هغوی د هلمند د وادي انکشافي پروژه وکتله. د ګولډسمت او مک مهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې وویل: د هلمند د وادي پروژه د سېلابونو د کنټرول او د کال په اوږدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند اوبه یې نه دي کمې کړي، بلکې په ټول کال کې یې په یوه ټاکلي اندازه ساتي.

د ایران سهم باید د کال په اوږدو کې د اوبو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي.

د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمریز کال کې د درې کسیز کمیسیون رپورټ ومانه او د ایران د هغه وخت له شاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره چمتووالی وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سیاه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زموږ د هېواد په شمال لویدیځ کې ده، څوځلې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شوه. خو په دې برخه کې کومه غوځه پرېکړه ونشوه. دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمریز کال کې د ترکیې له دولت څخه د منځګړیتوب غوښتنه وکړه. د ترکیې دولت جنرال فخرالدین التایي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین التایي له ډېرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پرېکړه د افغانستان او ایران دولتونو ته واو روله.

په دې ترتیب، د افغانستان لویدیځ سرحد، چې د فخري د کرښې په نوم یادېږي، د سیاه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبیت او وټاکل شو. له سیاه کوه څخه تر اسلام قلعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د هریرو سیند د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي. هره ډله پر لاندې یوه موضوع پخپلو کې بحث کوي او پایلې یې ټولګیوالو ته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې څرنګوالی په هکله معلومات.
- د افغانستان او ایران د دولتونو د سرحدي کرښو د ټاکلو په هکله ولې د هند له وایسرای څخه د مرستې غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله څه نګه شوه؟
- له اصلي مسیر څخه د نادعلي د رود انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته ولې ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟

پوښتنې:

۱- د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف ولې راپورته شو؟

۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سیمو ترمنځ ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د (   ) او (   ) سیمو ترمنځ ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او د مکمهان او فخري کرښې پکې وښیئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١-٦ اداري تشکیلات

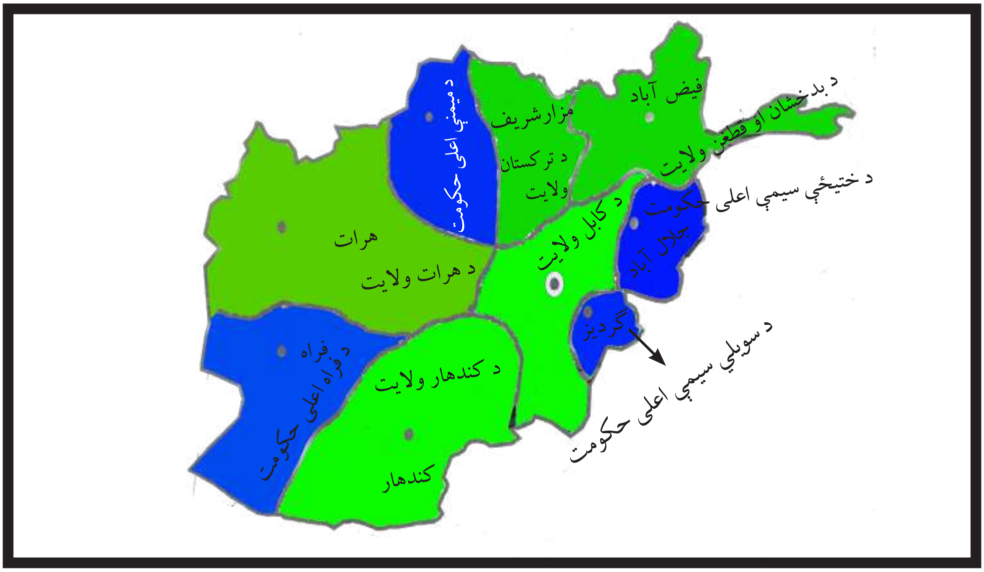

د امیر امان الله خان په وخت کې د افغانستان ملکي وېش

د غازي امان الله خان په دوره کې افغانستان پر پنځو ولایتونو او څلورو اعلی حکومتونو وېشل شوی و. د افغانستان ولایتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه یې د ختیځې سیمې اعلی حکومت، د سویلي سیمې اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت او د فراه اعلی حکومت وو.

له ١٣٤٣ لمریز کال څخه مخکې د ځینو ولایتونو ساحې دومره پراخې وې چې د هغو اداره د طبیعي خنډونو لکه: غرونه، پراخې اوسوځوونکې دښتې، تنګې او صعب العبوره درې او د هغه وخت د لېږد او رالېږد د وسایلو له کبله زیاتې ستونزې رامنځته کړې وې. د دولت د کارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډېر مشکل سره د خلکو عریضو او شکایتونو ته غوږ نیول کېده.

عرفاني او ټولنیزو موضوعګانو ته کم پام کېده. نو په ١٣٤٣ لمریزکال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبیق او د ولسواکۍ د تعمیم لپاره د هېواد په اداري تشکیلاتو کې اساسي تغییرات راغلل او افغانستان پر ٢٩ اداري واحدونو یا ولایتونو ووېشل شو.

هر ولایت د والي په واسطه، چې له مرکز سره مستقیمې اړیکې لري، اداره کنټرول کېده. د هر ولایت اداري او قضائي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتیاوو لپاره په کوچنیو اداري واحدونو ووېشل شوې. هر ولایت پر ولسوالیو او کلیو وېشل شوی و. علاقه دارۍ اوس له منځه تللې او په ولسوالیو بدلې شوې دي. د هرې ولسوالۍ په سر کې ولسوال دی. د ولسوالیو اداره له ولایت او د ولایت اداره له مرکز سره اړیکې لري. د اجرائي قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کېږي او خپلې دندې په ولایت کې د والي د نظر لاندې او په ولسوالیو کې د ولسوال تر نظر لاندې سرته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي د قانوني کارونو د ترسره کولو په برخه کې د محلي ارګانونو رياست او جمهوري رياست ته مسؤوليت لري او ځواب وايي.
په ۱۳۷۰ لمريز کال کې د هېواد په اداري وېش کې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمريز کال څخه وروسته دوې ولسوالۍ، چې يوه پنجشير او بله يې دايکندي وه، د ولايتونو کچې ته لوړې شوې.
• په دې وروستيو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوريت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسواليو او ځو موقتو ولسواليو وېشل شوی دی. د افغانستان تر ټولو لوی ښار د کابل او د هېواد پلازمېنه ده. لاندينی جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مرکز ونه ښيي.

شمېره	د ولايت نوم	د ولايت مرکز	د ولايت مساحت په کيلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندها ر	د کندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشريف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننګرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتيا	د ګرديز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزني	د غزني ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاريکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرګاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فارياب	د ميمني ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نيمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فيض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲
۱۵	بامیان	د بامیانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د فیروز کوه (چغچران) ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغیس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ایبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتیکا	د شرنې ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲٦	لوگر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	میدان وردگ	میدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپیسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزگان	د ترین کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشیر	د بازارک ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	دایکندي	د نیلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنی وخت کې د افغانستان ملکي وېش

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لاندنیو موضوعاتو په باره کې په خپلو کې بحث وکړي. یو تن دې د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالو ته شرحه کړي.

- د اماني دورې اداري تشکیلات:
- په ۱۳۴۳ هجری لمریز کال کې په اداري تشکیلاتو کې بدلون ولې راغې.
- د ولایتونو او ولسوالیو اداره څه ډول ده؟
- د هېواد د ولایتونو، ولسوالیو او کلیو شمېر څومره دی؟ ورروستنی ولسوالی، چې د ولایت سطحې ته لوړې شوې دي، نومونه یې واخلئ.

پوښتنې:

۱- د غازي امان الله خان د دورې د ولایتونو نومونه واخلئ.
۲- د غازي امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
۳- کوم ولایتونه د هېواد په شمال کې دي.
۴- د افغانستان د مرکزي ولایتونو نومونه واخلئ.
۵- د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات ولایتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶- د هېواد لویدیځ ولایتونه په نقشه کې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد د لویو ولایتونو او ښارونو موقعیت و ټاکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۱ د هېواد په پرمختيا کې د نفوسو اهميت.

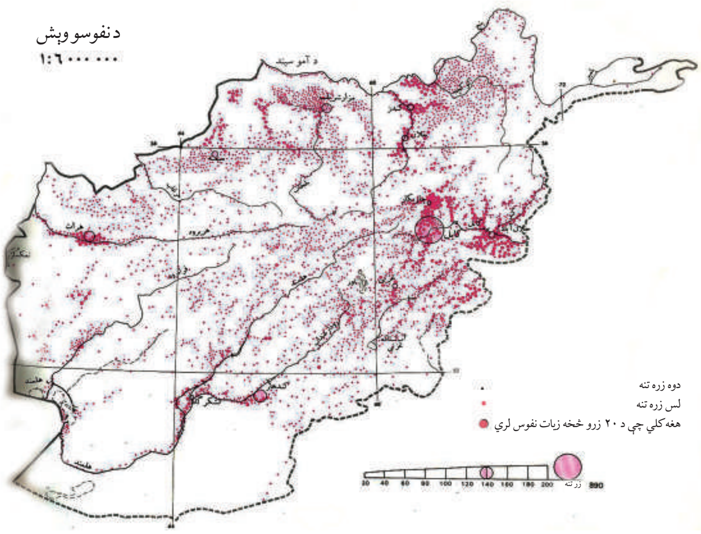

د هېواد په پرمختيا کې د نفوسو اهميت:

نفوس د هېواد ټولو اوسيدونکو ته وايي چې د بېلو لاملونو له مخې په بېلابېلو ځايونو کې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمېر په ځينو ځايونو کې لږ او په ځينوځايونو کې ډېر دی.

نو د نفوسو تناسب د استوګنې پرسيمه باندې د اهميت وړ دی.

د نفوسو دګڼوالي له پاره بايد د يوې سيمې نفوس د هغې پر مساحت ووېشو. د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمريز کال کې ۳۰ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په ټول هېواد کې ژوند کوي. اوسنی نفوس په ټول هېواد کې يو ډول نه دی، بلکې اقليمي، د ځمکې د جوړښت شرايط او نور اقتصادي، بشري او سياسي لاملونه د نفوسو په ساحوي توپير کې اغېز لري.

همدارنګه، پورتنيو لاملونو ته په پام سره په حاصلخېزو سيمو، لکه: ننګرهار، لوګر، کاپيسا، لغمان، او پروان کې زيات نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمېر ډېر لږ دی.

په هېواد کې پرمختيايي پلانونه د نفوسو د زياتوالي له مخې په پام کې نيول شوي دي.

د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقليمي سيمو، ښارونو او کليو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوي دي. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختيا او د لومړنيو توکو د توليد پر بنا ۸۰ سلنه خلک په کليو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستيو کلونو کې د وخت په تېريدو او د سياسي بدلونونو پر اساس د نفوسو ګڼه ګوڼه په کابل، جلال آباد، مزار شريف، هرات او ځينې نورو ښارونو کې زياته شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د اقتصادي او صنعتي لاملونو له کبله د هېواد ځینې وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي؛ لکه د پلخمري د نساجۍ فابریکې د بغلان د قند فابریکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.
- کرنیزې پروژې لکه د هلمند او غازي آباد فارمونه، د هلمند، ناد علي او داسې نورې پروژې د زیاتو نفوسو د ځای پرځای کېدنې لامل شوې دي.
- د کرنیزو ځمکو د خړوبولو لپاره د سیندونو شتون د کرنیزو کلیو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه، سوداګریز بندرونه لکه تورخم، اسلام کلا، حیرتان، سپین بولدك او داسې نور د ډېرو نفوسو د ځای پرځای کیدنې سبب شوي دي.
لنډه دا چې د سوځوونکو شګو او یا غرنیو لوړو برخو په پرتله په هوارو او مناسبو اقلیمي سیموکې د نفوسو د مېشته کیدنې مینه ډېره وي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو وویشل شي. هره ډله دې پر لاندې یوه موضوع بحث وکړي او پایلې دې په ټولګي کې شرحه کړي.
۱- په سیاسی لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبیعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعریف کړئ.
۲- لاندیني ولایتونه ډېرګڼ نفوسه دي.
الف: کابل، کاپیسا، ننګرهار، لوګر، او پروان　　ب: تخار، کونړ او لغمان
ج: لوګر، میدان وردک او غزنی　　د: دایکندي، خوست، او پکتیا.
۳- آیا اقلیم او بڼه خاوره د نفوسو په ګڼوالي کې اغېز لري؟
۴- په سوځوونکو دښتوکې د نفوسو ګڼوالی څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه وواياست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نفوسو د وېش او ګڼوالي لاملونه کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۲ احصایه اود نفوسو جغرافیایي وېش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ او وواياست چې نفوس يې ولې زيات شوی دی؟ افغانستان له ډېرو پخوا دورو څخه د خلکو د استوګنې ځای و او بېلابېلو قبيلو ته يې د غرونو په شنو لمنو، د وپالو او سيندونو په غاړو کې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاريخ کې يې د لرغوني آريايي، مدنيت بنسټ ايښی دی چې تاريخي جغرافيه د دې حقيقت ښکارندويه ده.

د دې هېواد تاريخي لرغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لويو مد نيتونو او د تاريخي ښارونو د تأسيس له مخې لکه بلخ پيل کېږي، تقريباً له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس يې په کرنه او د هغې په اړوندو کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او وېش ستر لاملونه ګڼل کېږي. له همدې امله د فزيکي چاپيريا ل جوړښت، د اقليم ډول، هايدروګرافي ځانګړتياوو، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره په بېلابېلو تناسبونو شرايط برابر کړي دي. زموږ په هېواد کې هم د نرۍ د نورو سيمو په شان، سيمې په بېلابېلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هېواد کې د نړۍ د نورو سيمو په څېر، درې، وادۍ، جلګې او د سيندونو غاړو د خلکو د بېلا بېلو ډلود استوګنې لپاره وړ چاپيريال رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره يې مساعدې برخې جوړې کړي دي چې د کرنې، صنعت، مالدارۍ او د صنعتي فعاليت د پر اختيا له لپاره ګټورې دي. د استوګنې نا مناسبې سيمې يې د استوګنې په سيمو بدلې کړې دي. په هېواد کې د نفوسو تمرکز په هغو سيمو کې چې لوړوالی يې له ۲۵۰۰ مترو څخه زيات دی، محدود دی خو هغه سيمې چې مساعد اقليم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زيات خلك پکې استوګن دي. په همدې ډول، هغه سيمې چې له ۱۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري په ټول هېواد کې پراخې او هوارې سيمې دي چې د نفوسو د ځای پر ځای کېدنې لپاره يې ښه شرايط برابر کړي دي پرته له صحرايي سيمو څخه. د دې سيمو زيات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتي او صنعتي چارو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي چې د کرنې له مخې زيات اهميت لري او زيات نفوس يې ځانته جلب کړی دی او د نورو سيمو په تناسب يې ګڼ نفوسه سيمې جوړې کړې دي. په همدې ډول يې په پورتنيو نقطو کې تجاري، اقتصادي او صنعتي لوی ښارونه او داسې نورې سيمې جوړې کړي دي چې د زياتو نفوسو په تمرکز کې اغېز لري.

صنايع او د فابريکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري، نظامي او توريستي واحدونه هم د نفوسو د راټوليدو او تمرکز لامل شوي دي چې کولی شو د کابل، ننګرهار، کاپيسا او نورو ولايتونو څخه يې يادونه وکړو.

د ا وبو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېر اغېز لري. که د سيندونو، د چينو او کاريزونو غاړې وګورو، دغو سيمو د نورو سيمو په نسبت زيات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تېره بيا د سيندونو، کاريزونو او چينو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو پخوا کلونو څخه لويه برخه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې څرګنده ترسترګو کېږي. د مثا ل په ډول: د لوګر، پنجشیر، الیشنګ، الینګار، کونړ، هریرود سیندونه او مرستیالان یې، د هلمند د سیند ساحل او مرستیالان یې لکه ترنګ، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سیند او مرستیالان یې، د کندز سیند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سیند کېڼ ساحل د افغانستان ډېرې ګڼ نفوسه سیمې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډ لو وېشل کېږي. هره ډله د لاندي پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتیجه یې د ډلو استازي نورو ته تشریح کوي.
د کومو دلیلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په یوه ځانګړې سیمه کې زیات وي؟ په قناعت بخښونکو د لیلونو یو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث کېږي.
۲. د هلمند سیند لاندې اهمیت لري:

الف: اقتصادي، کرنیز، صنعتي او تولیدي ب: اقتصادي او انرژي
ج: اقتصادي او شخصي د: ټول سم دي

۳. هغه سیمې چې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات لوړ والی لري د نفوسو ځای پر ځای کېدنه په کې څرنګه ده؟
٤. د هېواد د اوسیدونکو په ژوندانه کې د کاریزونو اهمیت بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

کوم جغرافیایي شرایط د ښارونو د جوړېدو او د نفوسو د ګڼو الي سبب شوي دي؟
په کتابچو کې د ځواب له لیکلو وروسته یې نورو ته تشریح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر

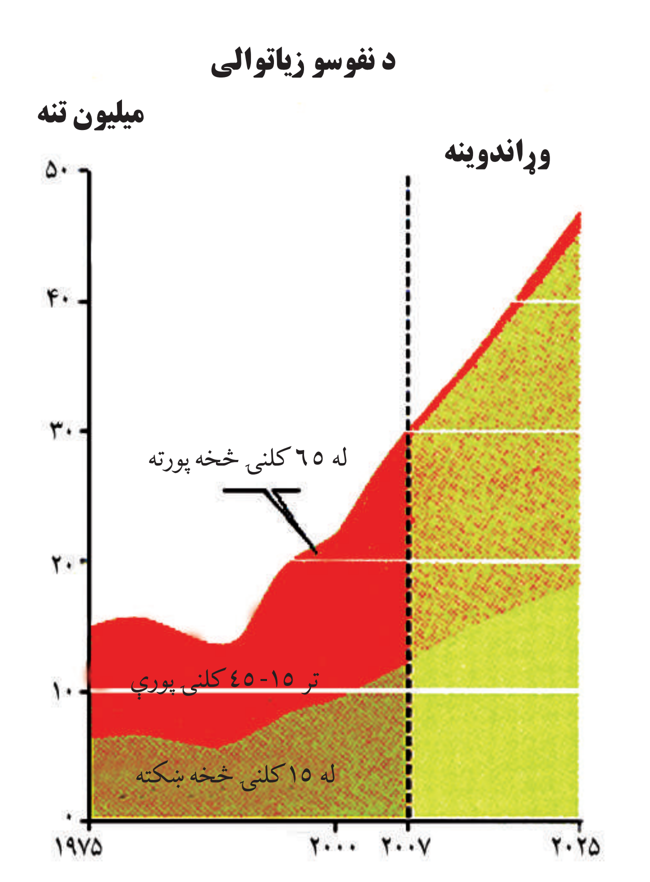

پوهیږئ چې د نفوسو وده او منځنی عمر زموږ په ګران هېواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو د نسبي ودې په باره کې بنستيز ارقام او څېړنه اساسي اړتیا ګڼل کېږي. په دې ډول کولی شو چې د ډیموګرافي له مخې چې د نفوسو وده، مرینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څېړونکو او مؤسساتو په واک کې ورکړو. په مخ پر ودې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- افغانستان هم د هغې ډلې یو هېواد دی.

له همدې امله، په افغانستان کې د نفوسو منځنی او عادي و ده ۲,۰۳ سلنه محاسبه شوې ده. له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سره چې دقیقه احصائیه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس هغه وخت لس میلیونه او اویا زره ښودل شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمریز کال د احصائیې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده پر اټکل ولاړه ده.

بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمریز کال د جوزا د میاشتې پر ۲۵ نېټه پیل او د چنګاښ د میاشتې پر ۱۴ نېټه پای ته ورسیده. له دې سره سره چې دقیقه احصائیه واخستل شوه، خو بیا هم ویې نه شو کولی چې د هېواد د ټولو سیمو احصائیه واخلي. د ۱۳۵۸ لمریز کا ل د احصائیې له مخې د افغانستان ټول نفوس ۱۵.۹٤ میلیونه تنه اټکل شوی چې ۱۳.۴ میلیونه تنه یې دایمي استوګن او ۲.۵۶ میلیونه تنه نور یې کوچیان وو چې د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸٤.۶ سلنه په کلیو کې ژوند کاوه.

په دې کال کې په کلیو یا ښارونو کې مېشت نفوس، چې ټولې کورنۍ ۲،۱ میلیونه وې، په منځني ډول د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په داسې حال کې چې د هېواد نفوس په ۱۳۸۸ هـ ش کال کې ۲٦ میلیونه تنه وو؛ په ۱۳۹۷ هـ ش. کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ١٣٨٦ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو د ګروپونو بېلوالی

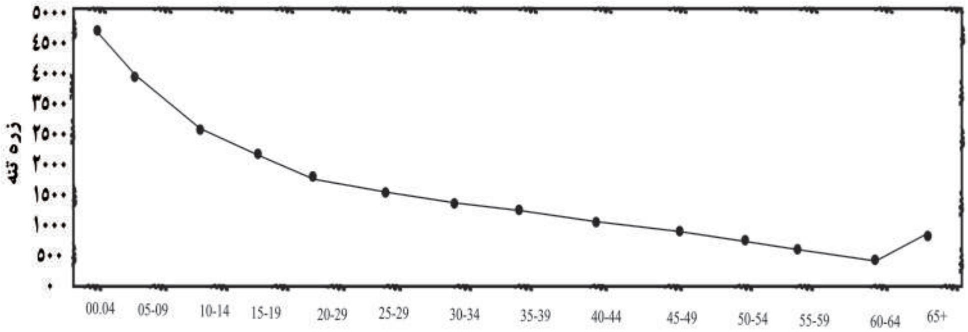

اضافي معلومات

له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول.

ګڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد د پرمختیا په باره کې دې د هغه اغېز پخپلو کې سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- د مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصائیه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ کله چې مو د لیلونه په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسوځرنګوالی او په هېواد کې قومي جوړښت

په افغانستان کې د نفوسو ځرنګوالی، د لاندنیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو ځرنګوالی د ټولنیزو او اقتصادي خدمتونو (کرنې، کانونو او داسې نورو) له مخې مطالعه کېږي.

د ۱۳۵۸ لمریز کال راهیسې د هېواد په سطحه کومه سر شمېرنه نه ده شوې. له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو د وېش، ترکیب د ودې د اندازې او اقتصادي او ټولنیزو ځانګړتیاوو په هکله مستند احصائیوي معلومات نشته. خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د ځرنګوالي لومړیتوب د جنس(نارینه او ښځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د جنس له مخې د نفوسو د ځرنګوالي لومړیتوب احساس شو.

د اتمې لسیزې په پیل کې ښځینه وو ته پام وشو، چې د هغوی فعاله ونډه اخیستنه په ټولو برخو کې ځرګنده ښکاري. اوس د پام وړ شمېر ښځې په شورا (ولسي او مشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي. په همدې ډول، د ښځو ونډه په دولتي ادارو، په تېره بیا د پوهنې او اقتصاد په بېلابېلو سکتورونو کې زیاته شوې ده.

- مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې زموږ د هېواد د نفوسو وده (د زیږیدنې څخه تر ۱۵ کلنۍ پورې) ۴۴,۶ سلنه ، د (۱٦ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنۍ څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) کلنۍ پورې[1] دی چې د ۸۰ سلنه یې د کرنې او مالدارۍ په برخه کې او پاتې نورېې په صنایعو، کانونو او ټولنیزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ څخه پورته غیر فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي.

۱- د حقوق بشر سازمان د کوچنیوالي عمر د مشغولیت له پلوه ۱۸ کلني غوره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جنس له پلوه د نفوسو څرنګوالی:

کال	ښاري نفوس		کلیوالي نفوس	
۱۳۸۸	ښځې	نارینه	ښځې	نارینه
	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

د لوست د وروستنۍ برخې د اضافي معلومات تر سرلیک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو د ترکیب څرنګوالی ښه کتلی شئ.

په هېواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافيايي وېش:

• په افغانستان کې د مېشتو قومونو جغرافيايي وېش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسېدونکي د تاریخي دودونو او د اساسي قانون پر اساس ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافيې له مخې زموږ په هېواد کې بېلابېل قومونه ژوند کوی چې د هغو په اړه لنډه یادونه کوو.

په دې خاوره کې پښتانه د تاریخي اسنادو له مخې د آريايانو ډېر پخوانی توکم بلل کېږي. هغه ژبه چې پرې خبرې کوي، د پښتو په نوم یا دېږي او د نورو آريايي ژبو په څېر ده.

د یونان وتلي مؤرخ هیرودت پښتانه د پک تویس او د دوی سیمې د پکتیس په نوم یاد کړې دي.

پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زیات یې په ختیځ کابل او د کابل په ګاونډیو ولایتونو، په جنوبي، جنوب ختیځ، ختیځ او جنوب لویدیځ کې ژوند کوي. په شمالي ولایتونو کې هم ګڼ شمېر اوسېږي.

• تاجکان د پښتنو په څېر د دې سیمې د آريايانو ډېر پخوانی قوم دی، چې په ټول هېواد کې شته خو زیات قومونه یې د هېواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي او دري ژبه خبرې کوي.

• ازبکان او ترکمنان د دې هېواد پخواني اوسېدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لویدیځ کې ژوند کوي. ازبک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره ګان هم زموږ د هېواد پخواني اوسېدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په بامیانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسېږي.

• نورستانيان هم یو آريايي قوم دی او د دې هېواد اوسېدونکي دي. د نورستانيانو د اوسېدو سیمه نورستان او ژبه یې نورستاني ده. یو بل قوم چې آريايي نژاد لري، پشه یان دي چې په کونړ، کاپیسا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغمان کې ژوند کوي. ژبه يې ختيځه اريايي ريښه لري.

• بل قوم چې اريايي نژاد لري، بلوخ دي چې د کندهارپه جنوب او چخانسور کې ژوند کوي. ژبه يې بلوخي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتيب، زموږ په ګران هېواد کې ځينې قزل باش، عرب اوسيدان هم ژوند کوي. په همدې ډول، ځينې هندوان او سکان هم په کابل، ننګرهار، کندهار، ګرديز، خوست او غزني کې ژوند کوي چې د دې هېواد اوسيدونکي دي. د يادولو وړ ده چې ځينې نور قومونه هم شته چې پوره مطالعه او څېړنه غواړي.

په ټولګي کې فعاليت:

د نفوسو ځرنګوالی څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازی دې هم ټولګيوالوته ووايي چې په هېواد کې د ميشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه يې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې د په کار بوختو نفوسو سلنه پيدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته فعاله اقتصادي نفوس ويل کېږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په افغانستان کې د استوګن قومونو په باره کې، له بېلابېلو سرچېنو څخه په ګټې اخيستې سره يوه لنډه مقاله وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات

۱۳۸۶(۲۰۰۷–۲۰۰۸)				
ټول دايمي استوګن نفوس				
نارينه (تنه)	ښځينه (تنې)	ټول نفوس (تنه)	سلنه	عمر (په کال)
۱۱۷۸۳۶۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۰۰	
۲۱۹۲۶۹۱	۲۳۲۱۸۷۱	۴۵۱۴۵۶۲	۲۰	۰۰–۰۴
۱۷۵۰۷۱۷	۱۶۹۴۹۶۲	۳۴۴۵۶۷۹	۱۵	۰۵–۰۹
۱۳۹۹۴۵۶	۱۲۵۳۶۸۷	۲۶۵۳۱۴۳	۱۱	۱۰–۱۴
۱۱۴۸۴۳۷	۱۰۱۷۴۴۴	۲۱۶۵۸۸۱	۹	۱۵–۱۹
۹۵۶۱۸۶	۹۰۴۷۱۲	۱۸۶۰۸۹۸	۸	۲۰–۲۴
۷۶۰۹۷۲	۷۷۹۷۲۱	۱۵۴۰۶۹۳	۷	۲۵–۲۹
۶۱۰۴۱۸	۶۷۶۸۰۵	۱۲۸۷۲۲۳	۵	۳۰–۳۴
۵۳۹۴۱۳	۵۹۵۲۷۱	۱۱۳۴۶۸۴	۵	۳۵–۳۹
۴۹۴۷۴۳	۴۸۶۵۳۴	۹۸۱۲۷۷	۴	۴۰–۴۴
۴۵۰۲۲۱	۴۰۲۴۶۱	۸۵۲۶۸۲	۴	۴۵–۴۹
۳۹۶۶۸۸	۳۲۳۹۲۵	۷۲۰۶۱۳	۳	۵۰–۵۴
۳۲۸۵۴۸	۲۵۱۶۲۶	۵۸۰۱۷۴	۳	۵۵–۵۹
۲۵۶۲۵۸	۱۹۰۹۰۶	۴۴۷۱۶۴	۲	۶۰–۶۴
۴۹۸۸۵۲	۳۵۵۳۷۵	۸۵۴۲۲۷	۴	۶۵ کلن او له هغه څخه پورته

نوټ: د کوچيانو ۱,۵ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵ کورنی او بهرنی لېږد او د نفوسو ځای پر ځای کېدل

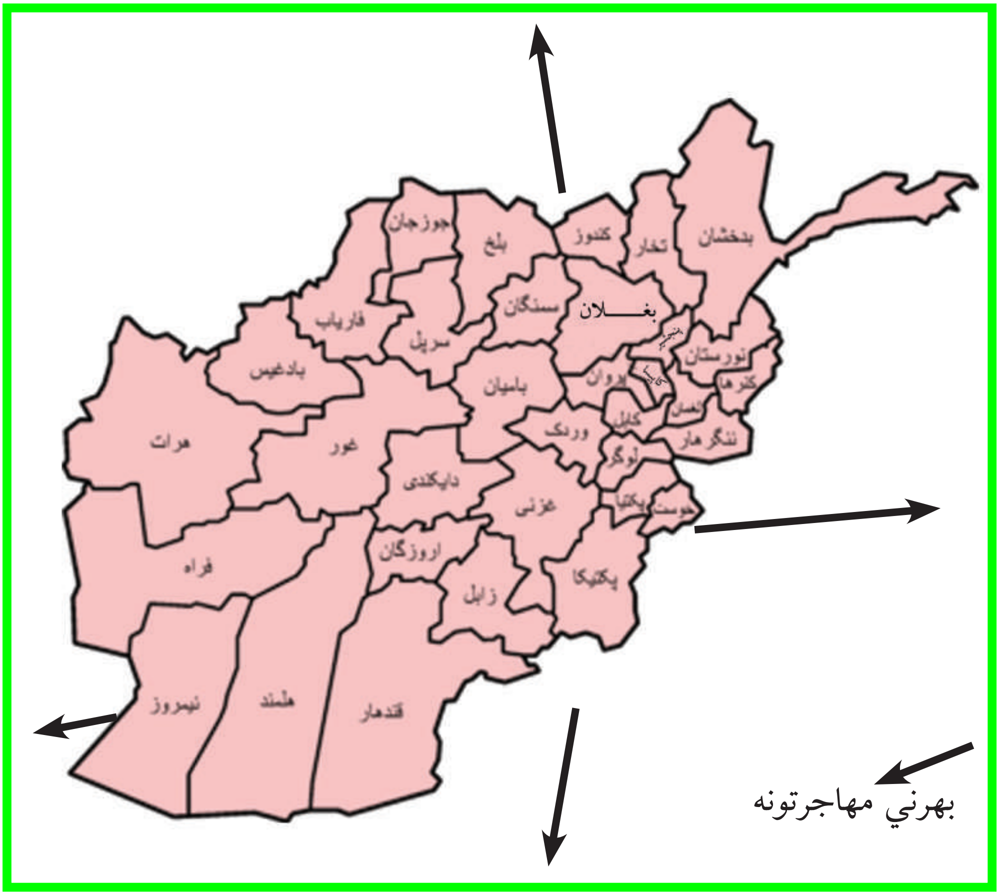

د هغو مهاجرتونو د انګېزو په هکله معلومات لرئ چې زموږ له هېواده شوي دي؟

په هېواد کې دننه او له هېواد څخه بهرته مهاجرتونه د سیاسي او ټولنیزو ستونزو، تاریخي او د طبیعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي چې انګېزې يې په لاندې ډول دي:

• **سیاسي لېږد**: سیاسي لېږدیدنه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي ازادي موجوده نه وي؛ د بېلګې په توګه، له ۱۳۵۷ لمریزکال څخه وروسته د روس د تهاجم او تېري له امله د افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه، چې په نړۍ کې ساری نه لري، نورو هېوادونو او لویو وچوته شوي دي، چې شمیر يې له پنځه میلیونو څخه زیات دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• **اقتصادي مهاجرتونه**:

د کليو او د کوچنيو او لويو ښارونو خلك لويو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د ترلاسه کولو او خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. پورتنيو لاملونوته په پام سره د کليو خلك ښارونو، لکه: کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

• **تاريخي مهاجرتونه**:

په ډېرو پخوانيو وختونو کې اريايان له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته تر هند او فارس پورې مهاجر شول. او وروسته يونانيانو، کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• هغه مهاجرتونه چې د طبيعي پېښو او وچکاليو په سبب رامنځته کېږي، مثلاً په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړشول چې د بادغيس، ارزگان او هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• موسمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو ترمنځ کېږي؛ يعنې مهاجر په اوړي کې د څارويو د روزنې او همدارنگه د کرنې لپاره گاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرو مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.

۱-د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کيدل.

٤- باندنيو هېوادونو ته د سرمايې لېږدول.

٥-د انساني حقوقو تر پښو لاندې کېدل.

مثبتې اغيزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنګ لېږدول او د نورو له فرهنګ سره بلدتيا.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتيا.

۳- د نوې ټکنالوژي سره بلدتيا.

په ټولګي کې فعاليت:

ز ده کوونکي دې پر ډلو وويشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. پر سياسي مهاجرت او د هغه پر انګېزه بحث وکړئ.

۲. زموږ هېوادوالو لويو او صنعتي ښارونوته ولې مهاجرت کړی؟

۳-آيا تاريخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زموږ د ګران هېواد اوسېدونکي له کليو څخه ښارونوته ولې مهاجرتونه کوي.

۲- د مهاجرت منفي او مثبتې اغېزې بيان کړئ؟

۳-آيا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي؟ ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ هېواد وال نورو هېوادونوته ولې مهاجر کېږي؟ په دې باره کې یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکي ساعت کې يې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱,۳ دین

د کعبې معظمې د خونې انځور

د افغانستان زیاتره خلک د کوم دین او مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلو عقیدو سره ژوند کوي. زموږ خلک هم له ډېرو پخوا وختونو راهیسې د بېلابېلو دینونو پیروان وو. زموږ نیکونو اریایانو نوو سیمو ته له کوچېدو مخکې ساده آیین درلوده. دوی د طبیعت هغه عناصر چې پر ژوندانه یې اغېز درلوده، مقدس ګڼل. د افغانستان خلک، له دې سره سره چې په ختیځ کې د ویدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هېواد په شمال لویدیځ کې زردشتي آیین رواج درلود. خوکله چې له میلاد څخه مخکې ۲۰۶ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې اشوکا دبودایي آیین د تبلیغ او خپرولو له پاره ملا وتړله چې د هغه تاریخ نه زرکاله وروسته هم دې عقیدې او آیین د هېواد په ختیځ او شمال کې بشپړ رواج ومونده، چې د فکر، هنر او فرهنګ له پلوه یې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودایي آیین د اشوکا د نفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام د مقدس دین په ظهور سره بېلابېل دینونه لکه: زردشتي، بودایي او لږ څه آسماني دینونه، لکه یهودیت، مسیحیت په خراسان (افغانستان) کې پېروان او پلویان در لودل. خو داسې دین چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري، وجود نه در لوده. د هغه وخت خراسان یا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دین د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنۍ کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته د اسلامي فتوحاتو لمن افغانستان ته هم راورسېده. احنف بن قیس د هرات ښار ونیوه او خلک یې د اسلام په دین مشرف کړل. دریم خلیفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر د لښکر مشر وټاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطوري ترختیځ پورې وغزوله. هغه سرخس، فاریاب، تالقان، کندهار او غزنی فتح او اسلام یې هلته خپور کړ. کابل یې یو کال محاصره کړ او په مشکل سره یې فتح کړ. د وخت په تېرېدو سره د افغانستان ټولې سیمې د اسلام په دین مشرف شوې .یوازې کافرستان، چې وروسته په نورستان یاد شو، پخوانی دین تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹ م پېړۍ کې د امیرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دین مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوري د دولت رسمي دین اسلام دی. د نورو دینونو پیروان، د خپلو دیني مراسمو په ترسره کولو کې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د مقدس دین د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دین پیروان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې هندوان او سکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاریکارو، ګردیز او نورو ښارونوکې اوسېږي چې اکثر یې سوداګر دي.

د افغانستان مطلق اکثریت خلك د حنفي مذهب پیروان دي او د تشیع مذهب پیروان هم لري. د افغانستان اهل تشیع په جعفري او اسماعلیه مذهبونو وېشل شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي او هره ډله دې پر لاندې یوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتیجه دې په ټولګي کې شرحه کړي.

- آریایانو کوم ایین درلود؟
- بودایي آیین څه وخت او چېرته خپور شو؟
- د اسلام دین په افغانستان کې څه ډول خپور شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لاندنې سمې او غلطې پوښتنې يوه له بلې څخه بېلې کړئ:

۱. آريايانو د طبيعت هغه عناصر، چې په ژوندانه کې يې اغېزناک وو، مقدس گڼل.

۲. د افغانستان ټول خلک د يو مذهب يعنې اسلام پيرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلک د کومو دينونو او مذهبو نو پيروان دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د ټولنو په هوساينې کې د اسلام د مقدس دين د ښېگڼو په اړوند خو کرښې وليکئ او ټولگيوالوته يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ــ ۲ ژبه

په افغانستان کې له دېرشو څخه زیاتې ژبې شته چې د هېواد په بېلابېلو سیموکې خلک په بېلابېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه: د نړۍ د نورو ژبو په شان د ویونکو په شمېر پورې اړه لري.

د مثال په ډول، پښتو او دري د هېواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک ورباندې خبرې کوي او د افغانستان تقریباً ټول خلک پرې پوهېږي؛ خو په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیو کې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اریاني) او هندي ډلو وېشل کېږي. اریایي ژبې په عمومي ډول د هېواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې يې پښتو، دري، بلوڅي، اورمړي او پاميري غلچه يي يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبو کې گوربتي، کلشه يي، تيرايي، سندي او پنجابي شاملې دي. رويدا ژبې چې د آريايي هندي گروپ ترمنځ يوه څانگه ده چې کتي، بشکلي، واېگلي، پرسيني، اشکوني، پشه يي، پراچې اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومي ډول د نورستان او د هغه د شاوخوا خلك پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبيکي، قزاقي او قرغزي. دوهمه لړۍ يې په جنوب لويديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳ د ژبو جغرافيايي وېش:

د افغانستان ژبې چې خلك پرې خبرې کوي، دا دي:

- **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هېواد کې استوگن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوگنه لري. د اژبه ډېرې لهجې لري چې مشرقي او کندهاري لهجې يې يو له بل څخه ښې پېژندل کيږي.
- **دري**: د هېواد ډېره پخوانۍ ژبه ده. د هېواد زيات خلك په مختلفو لهجو له دې ژبې سره څه نا څه په ټول هېواد کې بلديت لري.
- **بلوڅي**: د هلمند،گودزېرې، صابري هامون او د هېواد د لويديځ سرحدونو ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولايتونو کې ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- **ترکمني**: د هېواد په شمال او شمال لويديځ کې د هرات تر ولايته پورې ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- **پراچي**: د نجراب په يوه دره کې، چې د تگاب له اله ساى سره نښتې ده، ځينې خلك پرې خبرې کوي.
- منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريگي د واخان په شمال، سنگليچي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

منجان په ختيځ او د بدخشان د زيباك په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباك، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او شغنان، رو شاني او اشري د بدخشان په لويديځ او د پنج د سيند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پاميرکې مرو جې دي.

• کټه وايګلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، کورباتي ژبه په ختيځ نورستان، پشه يي ژبه په نورستان او د لغمان په درو، تګاب، نجراب، کوهستان، کاپيسا او پغمان کې، تيراهي د خيبر په لويديځ او ډکه اوجتي د جټانو ژبه ده.

• په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خبرې کوي.

• اورمړي په لوګر، براهوي د چخانسور د شورابک په شاوخوا سيمو کې رواج لري. مغلي او آذري ژبې اوس له منځه تللي دي. خو قزاقي د بلخ د ولايت په ځينو سيمو کې شته.

په پښتو او دري ژبه د افغانستان اکثريت خلك خبرې کوي او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سيمو کې چې اکثريت خلك يې له ازبکي، ترکمني، پشه يي، نورستاني، بلوچې ګوجري او يا پاميري ژبو څخه په يوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربېره سيمه ييزه ژبه د درېمې رسمي ژبې په توګه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي پر ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې يوه موضوع پخپلو کې بحث وکړي. يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب، موضوع په ټولګي کې شرحه کړي.

• د افغانستان خلك په کومو ژبو خبرې کوي. کومې ژبې د کوم دليل له مخې رسمي دي؟

• اندو اروپايي ژبې پر خو برخو وېشل شوې دي؟ د هر ګروپ مشهورې ژبې له سيمو سره واضح کړئ.

• در ويدا، ترکي او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

• بلوڅان، ازبیکان ترکمنان د افغانستان په کومه سیمه کې ژوند کوي؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په (   )، (   ) او (   ) ژبو خبرې کوي.

۲ پشه یي ژبه د هیواد په کومو سیمو کې رواج لري؟

۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ویونکي نه لري؟

۴. پښتو او دري ولې رسمې ژبې دي؟

۵. کومې ژبې په کوم دلیل د دریمو رسمي ژبو حیثیت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان مهمې ژبې په یوه جدول کې په ترتیب ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱,۴– د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني انځور کې کومه لویه لار وینئ؟

مواصلاتي لارې د يوې ټولنې او هېواد د اقتصادي، ټولنيز، سياسي، فرهنګي او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي. ټولې اقتصادي اړتياوې (کرنيزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنيزه، فرهنګي او سياسي وده د مواصلاتي کرښو له ترقۍ او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د يوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختيا د مواصلاتي کرښو او نقليه وسيلو په پرمختګ او ترقۍ پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ پر ودې هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی باید مواصلاتي او ټرانسپورتي شرایط برابر کړي، چې تولیدي او تجارتي وسایل او کسب او کار وده وکړي. افغانستان د مخ پر ودې هېوادونو په ډله کې په وچې پورې تړلی او غرنی هېواد دی. سیندونه یې هم د زیات ځوړ او سېلابي رژیم په درلودلو د بېړیو د چلولو لپاره برابر نه دي. نو د ځمکنیو مواصلاتي او هوایي سکټورونو وده د هېواد بنسټېزه اړتیا ده. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخېزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سیمې سره نښلوي. اومه او د انرژۍ تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لېږد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هېواد د اقتصاد بنسټ جوړوي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سیاسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب کېږي.

د مواصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله لنډ ویلی شو چې:

- له منظمو ټرانسپورتي لارو څخه د ګټې اخېستنې په سبب بازار کې د کالیو بیه کمېږي.

-د سون د موادو په لګښت کمېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بېلابېل قومونه د یو او بل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي یووالی تأمینېږي، چې ورسره په ستونزو اخته سیمو ته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ټرانسپورتي لارو په نشتوالي کې پر دې سربېره چې پورتنۍ موخې لاس ته نه راځي؛ بلکې د فرهنګ او ښوونې او روزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زموږ په هېواد کې په تېرو وختونو کې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلو پنځه کلنو پلانونو کې ډېره پرمختیایي بودجه، د موټرو د سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. له درې لسیزو څخه په زیاته اوږده تېل شوې داخلي جګړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ویجاړې شوې او د هغو بیا جوړولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اړتیا پیښه شوه. له همدې امله، د موقت حکومت له تشکیل څخه وروسته د توکیو – جاپان په کنفرانس کې د هېواد د لویو لارو جوړولو او پراختیا ته د اقتصادي زیربنا په توګه د لومړیتوب حق ورکړل شو. اوس د حلقوي لویې لارې ۸۰ سلنه جوړه شوې او له بندرونو سره نښلول شوې ده. په همدې ډول، یوله بل سره د ولایتونو او له مرکز سره د ولسوالیو نښلول دوام لري.

له بلې خوا، په پام کې دي چې ټرانزیتي کربښې د شمال او لویدیځ ګاونډیانو سره فعالې شي او زموږ د هېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراخې شي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله دې د مواصلاتو اهمیت د هېواد د اقتصادي زیربنا په توګه او دوهمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولنیزې ودې کې د مواصلاتو برخه باندې بحث وکړي. د ډلې یو غړی د زده کوونکو د فعالیت پایلې، ټولګیوالو ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټولوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱- زموږ په هېواد کې ځمکني او هوايي ټرانسپورټ د مواصلات له نورو برخو څخه ولې ښه وده کړې ده؟

۲- په تېرو پنځه کلنو پلانونو کې زيات پام ولې د مواصلاتو ودې ته شوی و؟

۳- د توکيو - جاپان د همکاريو په کنفرانس کې زيات پام د هېواد د لويو لارو بيا جوړولو ته وراړول شوی و.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هېواد د اقتصادي ودې له مخې د ځمکنيو مواصلاتو اهميت په څو کرښوکې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې و لولئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲،۴ـ ځمکنی حمل او نقل

پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل د یو منظم مواصلاتي سیستم شتون (صنایعو په ګډون) د تولنیز او اقتصادي پرمختیا بنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنیز، اقتصادي یووالي د رامنځته کېدو سبب کېږي او د خدماتي موادو او اطلاعاتو د لېږد لپاره اسانتیاوې برابروي. په ملي سویه سوداګري پرمختګ کوي او له هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیاتېږي. د ژوند کچه هم لوړېږي. د دې ډول زیربناوو شتون په افغانستان کې، د ځمکې جغرافیایي جوړښت ته په پام سره، چې په ځانګړو او جلا سیمو وېشل کېږي، فوق العاده ارزښت لري. په تېره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي مؤسسو ته اومه مواد او انرژي تولیدوونکي مواد او د هغو تولیدات استهلاکي سیمو ته انتقالیدی نه شي.

د منځنۍ آسیا په جنوب کې د افغانستان د جغرافیایي موقعیت ته په پام سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د اوږدې مودې لپاره د ختیځ او لویدیځ او د شمال او سویل تر منځ د سوداګرۍ اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري. د دې تجارتي او فرهنګي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه د کچې په لوړولو کې د اقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له میلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د یوځي یرغل په پای کې د یونان او هند ترمنځ سوداګریزې اړیکې د افغانستان له لارې تأمین شوې وې. په لومړي میلادي کال کې د یونان د باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګریزو اړیکو په تأمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لوړ مقام درلوده؛ بلخ د هغې لارې د نښلیدو ځای ګڼل کېده.

په همدې ډول، د وربښمو او درملولاره (د کوشانیانو د امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تېرېده. له همدې امله، د بلخ ښار د لویدیځ (اروپایي) او ختیځ (دچینایي او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادولو او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ د محصول لغوه کېدلو د سوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکوټې او چمن پورې د اوسپنې کرښه و غځوله. خو د هېواد خارجي تجارت ته پام و نه شو.

تر ۱۹۳۰ م کال پورې، چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري، ټول مسافرتونه پلي وو او وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته ترسره کېدل. له هغې څخه وروسته په حمل و نقل کې له عصري وسایلو څخه ګټې اخېستنې چټکه وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې د لومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي) کې وپېریدل شول او په کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیي ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. د موټرو شرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. د یادونې وړ ده چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

د کاروانونو د تګ او راتګ لارې ترمیم شوې. د موټرو لپاره نوي سړکونه د کابل – جلال آباد، جلال آباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه د سراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونو تر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً ۱۸ کیلومتره) و. پر دې سر بېره، د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

په امانیه دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیات پام وشو. د سړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیایو لازمي امر وګڼل شو.څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو په هېواد کې د ننني او بهرنیو اړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دوهم پړاو کې له هوایي ټرانسپورټ څخه اغېزناکه طریقه نه شته.

د ځمکنیو ټرانسپورټي لارو د جوړولو او پراختیا په وړاندې زیاتې ستونزې دي چې ځینې یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته کوو.

- د هېواد طبيعي جوړښت او غرنۍ بڼه.

- د غرنيو او دښتي سيمو بېل اقليمونه.

- د عصري وسايلو، فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

تاسې پو هېږئ زموږ د هېواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده. دغه غرونه له شمال ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لوري د يوه طبيعي دېوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو وېشلی دی. زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري او د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته، چې سور يې لږ دی، د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي چې د تګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول، غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکني ټرانسپورټ د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

د هېواد د سيندونو مسيرونو، له دې سره سره چې د کارواني لويو لارو په غځولو کې اغېزناکه مرسته کړې ده. خو د ځمکني ټرانسپورټ په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. د دې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي، چې يوازې د سيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده، لکه: ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او د تونل د کيندلو اړتيا پېښېږي. سيندونه هم کرېږي او تاو را تاوېږي او سړکونه بايد څو ځله د سيند له پاسه تېرشي. پر دې سر بېره بېشماره پلونه او استنادي ديوالونه بايد د واورې د ښوييدو په وړاندې جوړ شي. له همدې امله د دې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

له دې ټولو ستونزو سره سره ځمکنی ټرانسپورټ له ټولو نورو ټرانسپورټونو څخه اړين او ګټور دی.

د اوسپنې د کرښو د پرمختګ په وړاندې پاسني ياد شوي خنډونه د پام وړ دي، چې د هغو له مخې زموږ په هېواد کې د اوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې. خو په پام کې ده چې د ګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي. هره ډله دې په هېواد کې د اقتصادي او ټولنيزې زير بنا په توګه د مواصلاتو په رول په خپلو کې بحث وکړي او د خپلو بحثونو پايلې دې يو زده کوونکی ټولګیوالو ته بيان کړي او نباغلی ښوونکی دی د بحث پايله، له خپلو معلوماتو سره يو ځای را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډه جواب ووایاست:

۱-د خپل هېواد د ځمکني ټرانسپورټ د پرمختګ په وړاندې ستري ستونزې په لنډه توضيح کړئ.

۲-په هېواد کې ولې ځمکني ټرانسپورټ له نورو ټرانسپورټي ډولونو څخه زياته پراختيا موندلې ده؟

۳-د هېواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکني ټرانسپورټ اهميت توضيح کړئ.

لاندنۍ نيمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړ ی ځل لپاره د................حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو؟

۲-د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند او يونان تر منځ د ....
د حکومت په وخت کې تأمين شوی وی.

سم ځوابونه د (س) او غلط ځوابونه د (ن) په توري په نښه کړي:

۱- ايا زموږ د هېواد جغرافيايي موقعيت د ختيځ او لويديځ تر منځ د تجارتي اړيکو په تأمين کې ډېر اهميت لري؟

۲-ايا د موټر لپاره د سړکونوجوړول د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پيل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هېواد د اقتصادي، ټولنيزې او فرهنګي پراختيا په هکله د ځمکني ټرانسپورټ اهميت په ځو کرښو کې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: څو ډوله ټرانسپورتي وسایل پېژنئ؟

پورتنیو انځورونو ته په غور وګورئ؛ دغه وسایل د ټرانسپورټ په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکنې ټرانسپورټ اصطلاح هغو وسیلو ته ویل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه د بار وړلو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لاری، بسونه، میني بسونه، ګرندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

د دغو وسیلو په اختراع سره د سیمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډېږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس د دې وسیلو په مرسته څو ساعتوتو ته را لنډ شوي دي. همدارنګه، له دې وسیلو څخه په ګټې اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوایې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په اسانۍ سره لېږدول کېږي.

بایسکل د ټرانسپورټ ډېره ګټوره وسیله ده. په میلیونونو انسانان ورڅخه ګټه اخلي. آن تر دې چې په ځینو هېوادونو کې یې د بایسکل د چلولو لپاره ځانګړې واټونه او جادې هم جوړې کړې دي.

د لومړي ځل لپاره بایسکل یوانګلیسي پوه کنت دوسواك په ۱۷۹۰ م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او یو چوکاټ یې درلود. اوس په نړۍ کې په سلګونو ډوله بایسکلونه جوړېږي چې نه یوازې ټرانسپورتي وسیله ده، بلکه: د سپورټ لپاره هم ګټور دي. د سون مواد نه لګوي او د استوګنې چاپیریال نه ککړوي. د چین د خلکو د ځمکنې ټرانسپورټ زیاته برخه په تېره بیا په ښارونو کې بایسکل جوړوي.

زموږ هېواد ته بایسکل له موټر څخه مخکې د امیر حبیب الله خان د حکومت په وخت کې وارد شو. اوس په زرګونو تنه خلك ورڅخه ګټه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو د کوچني ماشين په مرسته چې لږ تېل مصرفوي فعاليت کوي، د موټر سايکل په نوم يادېږي. څرنګه چې د تېلو لګښت يې لږ دی نو زياته ګټه ورڅخه اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې يې استعمال له بايسيکل څخه وروسته ډېر دی .

د ۱۸ م. پېړۍ په دوهمه نيمايي کې د بخار ماشين په کشف سره، سمنګتن د انتقالولو يوه وسيله جوړه کړه چې د بخار په واسطه يې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر ګڼل کېږي.

په انګلستان کې زياتې انتقالاتي وسيلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکرو د لګولو له امله يې زيات لوګی کاوه او د تخنيکي نيمګړتياوو له مخې يې زيات ټکرونه کول.

د ۱۹ م پېړۍ په دوهمه نيمايي کې داسې موټر اختراع شو چې په نفتو يې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مستر دين د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په ۱۹۰۴ زېږديز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه، د نورو سوغاتونو تر څنګ يې يوه عراده موټر هم امير حبيب الله خان ته ډالۍ کړ، چې ۷۰۰ سټرلنګ پونډه ارزښت يې درلوده. په هغه موټر کې د تېلو پر ځای لرګي سوځېدل او ماشين ته يې حرکت ورکاوه.

اوس زموږ هېواد ته بېلابېل ډول موټرونه وارد شوي دي، لکه: (باروړونکي موټرونه، د طبيعي ګاز او تېلو ټانکرونه)، کوچني او لوی بسونه او ګړندي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنيو څخه پېرودل کېږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسيله ده چې د بخار د ماشين په واسطه په کار اچول شوې او د اوسپنې کرښې ورته غځېږي او نن سبا د ځمکنې حمل و نقل ډېره ستره وسيله ده.

په ۱۳۰۵ لمريز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پيل شول، د خلکو او تعميراتي مالونو د انتقال لپاره يو کوچنی اورګاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشيره له زيارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځېدلې وه.دغه اورګاډي د بخار يو انجن او څو ډبې درلودې او هره ورځ به يې خلک او کالي په دې کرښه انتقالول . تراوسه يې نښې د کابل په موزيم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کيلومترو پورې اوږدوالی در لوده او تر ۱۳۰۷ لمريز کال پورې فعاله وه. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مينه ښکاره نه کړه.

د يادونې وړ ده چې په هېواد کې له د ملي بس څخه پرته ټولې ټرانسپورټي تصديګانې منحل اعلان شوې. دا تصدي د زرو څخه د زياتو بسونو په درلودلو د کابل ښار په دننه او د هېواد په ولايتونو کې فعاليت کوي او په پام کې ده چې د برېښنا يي بسونو پروژه چې د کابل ښار په داخلي جګړو کې ړنګه شوې دوهم ځلي احيا کړي. برېښنايي بسونه پردې سربېره چې لږ لګښت لري، د ژوند چاپېريال هم نه ککړوي.

سربېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات (د مطالعي لپاره):

ځمکنی ټرانسپورټ په ځانګړي ډول د وسایطو واردولو د یادوني وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټرو شمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده. دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی راښيي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه د لاریو شمېر ۱۱۷۴۶۰څخه ۱۳۵۴۴۶ او د بسونو شمېر له ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ټرانسپورټ				
خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عرادي	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکټور	عرادي	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکټور	عرادي	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لاری	عرادي	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکټور	عرادي	۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکټور	عرادي	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادي	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادي	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګرندي موټرونه	عرادي	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکټور	عرادي	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادي	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکټور	عرادي	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېواد کې د بهرنیو اتباعو و سایط	عرادي	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال د مرکزي احصایې د اداري د کلنی احصایې ۲۰۵ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکني ټرانسپورټ په اهمیت بحث وکړي او همدارنګه د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغه بې ساري زیاتوالي اغېزې دې روښانه کړي او د ډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکني ټرانسپورټ د وسایلو ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ټرانسپورټي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړې دي؟

لاندنۍ نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع .... دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو د سکرټر .... سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانۍ ټولې ټرانسپورټي تصدۍ منحل شوې دي.

ج: د اوسپنې کرښه د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د ځمکني ټرانسپورټ (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د افغانستان د لويو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

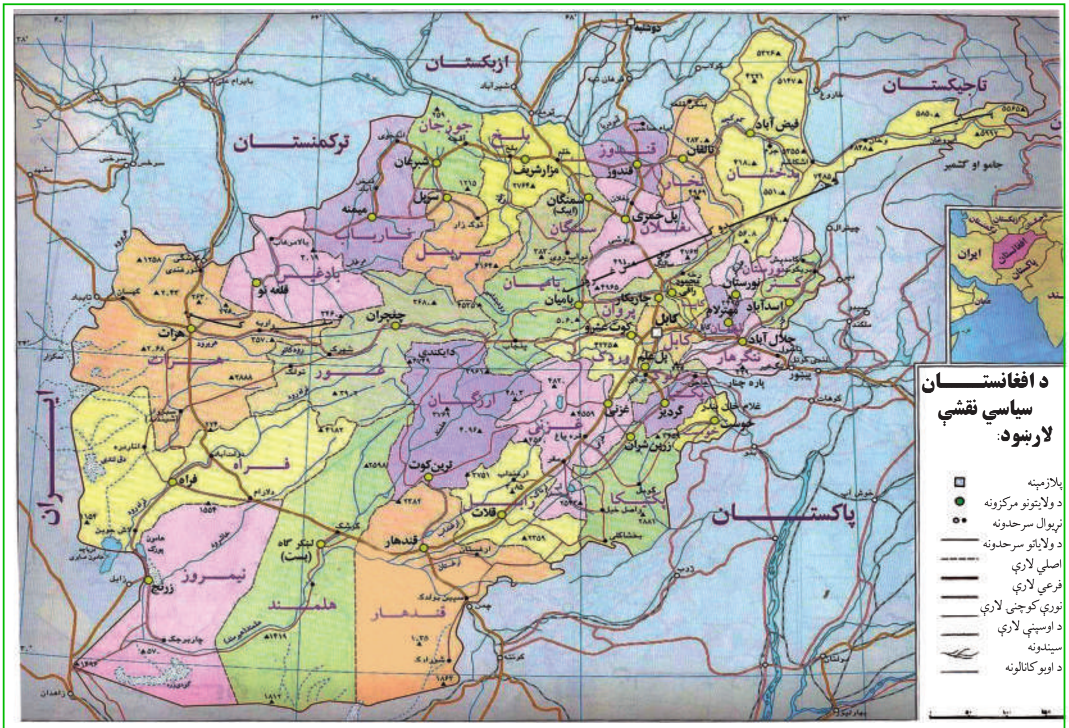

لويې لارې په يوه هېواد کې، د بدن لپاره د وينې د شريانونو معنا لري.هغه هېوادونه چې په هغو کې لويې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعيت کې په هغه هېواد کې ټولنيزه او اقتصادي وده په ټپه دريدلې او د اقتصادي څرخ بېلې برخې، لکه: صنعتي توليدات، کرنيز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه او گرځېدنه له يوه ځايه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنگي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنيز فعاليت له امله ارزښت ناک خوځښت ولري، بايد په هېواد کې دننه د ټولو ولايتونو، ولسواليو او کليو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له گاونډيو هېوادونو سره سياسي او اقتصادي همېشني تماسونه ټينگ کړو، نو اړين برېښي چې مواصلاتي برخې ته يې ځانگړې پام وشي.

د غازي امان اله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهۍ په دوره کې، په تېره بيا د محمد داوود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنيزې انزوا څخه وژغوري. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو پنځه کلنو پلانونو کې د لويو لارو جوړولو ته، د اقتصادي زيربنا په توګه،ځانګړې پام وشو. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمريز کال)، دوهم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او دريم پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۵) کالوکې د پرمختيايي بودجې ۵۰ سلنه په لويو لارو ولګېده او له ۲۵۰۰ کيلومترو څخه زيات قير شوي او کانکريټي سړکونه جوړ شول.

خو په داخلي جګړو کې دغه ټولې جادې تر يوې اندازې پورې ويجاړې شوې چې ترميم غواړي.

د پخوانيو لويو لارو پراختيا او د نوو لويو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتياوې دي.

څرنګه چې خصوصي سکټور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مينه نه لري. د لويو لارو ترميم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارې پر دوه برخو وېشل کېږي:

۱- حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافيک له يوې نقطې پيل او له يو دوراني حرکت څخه د نامنظمې دايرې يا بيضوي ته ورته دايرې په بڼه، د پيل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار شريف –شبرغان – ميمنې – بادغيس – هرات –کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲-بېلې او پرې شوې لارې چې له حلقوي لويو لارو څخه جلا شوي دي لکه د کابل –خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې دا دي:

د هېواد شمالي لويه لاره:

د مرکزي او شمالي و لايتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لويه لاره ستره برخه لري. د دې پروژې ګټې دي:

۱- د دې لويې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولايتونه مستقيماً له شمالي ولايتونو سره ونښلول شول. دغه لويه لاره د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله يې د هېواد شمالي سيمې د مرکزي او جنوبي سيمو سره نښلولې، ۲۰۰ کيلومتره لنډه ده. په پای کې ټرانسپورټي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګريزو مرکزونوته وړل کېږي.

۲-د هېواد د شمالي سيمو تو ليدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه د هېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کېږي.

۳-ځينې فابريکې لکه: د بغلان د بورې کارخانه، د غوري او ګلبهار د سمنټو کارخانې، د پلخمري او جبل السراج د نساجۍ کارخانې او داسې نورې د دې لويې لارې په اړدو کې دي. د هغو توليدات

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت له ضایع کېدو پرته د خرڅلاو بازارونو ته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد
یې له همدې لارې څخه انتقالېږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار له نورو ټرانزیتي لویو لارو څخه ځانګړې اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له
لارې له پېښور سره نښتې ده. له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په
واسطه د کراچۍ له بندر سره او د هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي.
له هغې څخه په ګټې اخیستنې زموږ د هېواد د سوداګرۍ ټول مالونه هند او د آسیا، اروپا او امریکا
نورو هېوادونو ته صادرېږي. د نړۍ له هېوادونو څخه وارداتي مالونه د ټرانزیټ له حق څخه په
ګټې اخیستنې سره، زموږ هېواد ته واردېږي.
دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه له کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار
له ولسوالیو سره نښتې ده.
د دې لویې لارې په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوې ده، چې
د هغې په بشپړېدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول، د نوموړو ولایتونو تولیدي او
کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالېږي چې په پای کې د نوموړو ولایتونو
د اقتصادي پرمختګ سبب کېږي.

کابل – کندهار لویه لار:

د ټرانزیتي فعالیت له مخې دغه لویه لار د هېواد د لویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري. ځکه چې
د کابل – کندهار لویه لار د کندهار – سپین بولدك له لارې د چمن د اوسپنې کرښې په واسطه
د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندر ګي پر غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه، د
کندهار – هرات د لویې لارې په واسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت
سره، په هرات کې د اسلام کلا د بندر، په فراه کې د ابو نصر فراهي بندر او د نیمروز د ولایت د
لارام – زرنج لویې لارې په واسطه له ایران سره او د هغې لارې د اوسپنې د کرښې په واسطه د ایران
د چابهار له بندر سره د عرب د سمندرګي نړیوالو اوبو ته لاره پیداکوي. د دې بندر له لارې نه یوازې
افغاني مالونه، بلکې د مرکز ي آسیا د هېوادونو مالونه هم وارد او صادرېږي.
د کابل –کندهار لویه لار څو ولایتونه، چې تاریخي او تجارتي ځایونه لري، یو له بل سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کندهار – هرات – تورغندۍ (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د ډېره عصري له کانکریټي جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده. زموږ هېواد ترکمنستان سره نښلوي. په همدې ډول، د لویدیځو ولایتونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول سره نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

د دې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی او د هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره، چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې دی، نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې او نورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه: بغلان، سمنګان، بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره د هغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړیږي. له هغې څخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې د دوهمې درجې لویې لارې په نامه یادیده. خو کله چې د خوست د غلام خان له بندر سره وصل شوه او له هغې لارې د کرمې ایجنسۍ سره ونښته، ځانګړی اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه، لکه: لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیزه، کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه: کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه، د هېواد د شمالي لویې لارې په واسطه له حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول، د کندز شېرخان بندر له لارې له تاجکستان سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول پردې سربېره چې د هېواد د بېلابېلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، جوړوي، بلکې د هغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هم مهمه برخه لري. چې د همدې موقعیت له مخې د افغانستان تاریخي اهمیت یوځل بیا د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او مدیترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوږدوالي په کیلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شېر خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپین بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غنډۍ	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام کلا	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د هېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلوری وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي، لکه: د کابل- کندهار، کندهار- هرات، پلخمري - هرات، کابل- تورخم او داسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دې د ډلې د فعالیت پایلې له خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د منځمهالې اداري له جوړېدو وروسته د لویو لارو پراختیا ته ولې ځانګړې پام وشو؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ټرانزیټي لارې د عرب سمندرګي له نړیوالو اوبو سره نښتې دي؟

لاندې نیمګړې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- د هېواد لویې لارې په دوو سترو برخو............... او............ وېشل شوې دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د.............، .... او ....بندرونو له لارې له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره نښتې ده.

۶- زموږ د هېواد د............،.............او.......... لویو لارو له په وسیله له ایران له هېواد سره نښتی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار وکاږئ او د جغرافیې مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳,۴ د هوايي ټرانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ټرانسپورټ د هېواد دلېرې پرتو سيمو او نړۍ په نږدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ټرانسپورټ د نورو ترانسپورټونو په پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تماميږي. خو سياسي، تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي. له همدې امله، هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې د دې سکټور ودې ته ډېر پام نه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. هندوکش، بابا غر او فيروزکوه د يوه طبيعي حايل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو وېشلی دی. پر دې سر بېره، زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لويو لاروغځول د خلکو اړتيا ته ځواب نه شي ويلی. له همدې امله، د هوايي حمل و نقل اهميت زيات او د پام وړ دی. دغه هېواد له يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنيو او بېلو جغرافيايي سيمو و يشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې، د اړتيا وړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهر کې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد د هوا نوردۍ فعاليت او له الوتکو څخه د مسافرو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ د فعاليت پيل په ۱۳۰۶ لمريز کال د غازي امان اله خان د پاچاهۍ په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنۍ روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ الوتنې پيل کړې و.

په ۱۳۱۷ لمريز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات او کابل او له کابل څخه جاپان ته الوتله.

په هېواد کې د آريانا افغان هوايي شرکت لومړنی هوايي شرکت دی چې، د مسافرو او تجارتي مالونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمل و نقل په منظور په **۱۳۱۷** لمریز کال کې جوړ او فعالیت پیل کړ. څرنګه چې پوره تأسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو د هېواد اړتیاوو ته یې ځواب نه شوویلی. نویه **۱۳۳۵** لمریز کال کې د ملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. د هغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پر مختګ لپاره زمینه برابره شوه. د هوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشریف، هرات او جلال اباد کې د هوایي ډګرونو په جوړولو لاس پورې وکړ. بهرنۍهوایي نمایندګۍ هم د افغانستان له هوایي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوایي ټرانسپورټ څخه د مسافرو او هغو مالونو او کالیو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبوډلو ووېشل شي او هره ډله دې د هوایي ټرانسپورټ د پرمختګ پر اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- هوایي ټرانسپورټ د نورو ټرانسپورټونو په پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲- د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړیدو سره د هوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ.

۱- د هېواد د ملکي هوانوردۍ فعالیت د........پاچاهۍ په دوره کې په ۱۳۰۶لمریز کال کې پېل شو.

۲- د هېواد لومړني داخلي شرکت د...........په نوم په ۱۳۳۳لمریز کال فعالیت پېل کړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱- له هوایي ټرانسپورټ څخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲- د هوایي ټرانسپورټ د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوایي ټرانسپورټ د اړتیا او پراختیا په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست:

الف ـ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

د حامد کرزي د نړيوال هوايي ډګر يوه برخه

ملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵لمريزکال کې جوړ شو. په هغه وخت کې يې د هوا پېژندنې او هوانوردۍ په نوم دوه سترې مؤسسې درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د مؤسسې غړيتوب يې هم درلود چې د هغو له مالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخېستله. د هوايي ډګرونو جوړول او څارل، د مخابرو دستګاوو او د هوانو ردۍ د وسيلو او ميټرولوژۍ Meteorology د سټېشونو نصبول، د ټولو تشبثاتو او د هوايي لېږد را لېږد د مؤسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړوند د ټولو مقرراتو او اصولنامو اجراءکولو او په پای کې په نوموړو ځانګوکې د اړتيا وړ فني پرسونل روزنه، د دې رياست سترې دندې ګڼل کيدې.

د کابل د نړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹لمريز کال کې پيل شو، او په ۱۳۴۱لمريز کال کې پای ته ورسيده چې د کورنيو او بهرنيو الوتکو د ګټې اخېستنې وړ وګرځيد. پر دې سربېره دغه ډګر يو عصري ټرمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی، لکه: مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک، د ګمرک ځانګې، تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونوکې نور هم پراخ شو. په ۱۳۸۸لمريز کال کې د جاپان د هېواد په مرسته ددې ډګر په لويديځه برخه کې نوی ټرمينل، چې په نوو وسايلو او ملحقاتو سمبال دی، هم جوړشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نورو ولایتونو کې د هوايي ډګرونو د جوړولو پلان هم عملي شو. په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات، کندز او جلال اباد د ډګرونو جوړېدل پیل شول.

د کندهار هوايي ډګر د کندهار د ښار جنوب ختیځ ته په ۸ کیلو متری‌کې د سپین بولدك په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوايي ډګر د کابل د نړیوال هوايي ډګر په شان د هر ډول الوتکو د ګټې اخېستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدائي او محلي ډول په ۱۳۳۰ لمریز کال کې د ګټې اخېستنې وړ شوی و.

د کندهار هوايي ډګر په ټولو عصري تأسیساتو، لکه: هو ټل، ټرمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دی.

لنډه ویلی شو چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې تقریباً ۳۷ هوايي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل، چې په ۲۰۱٤ م. کال کې د حامد کرزي په نامه ونومول شو، د کندهار (د احمد شاه بابا) د مزار شریف (د جلال الدین بلخي) او هرات هوايي نړیوال ډګرونه لومړۍ درجه پر مختللي تأسیسات او د الوتکو د منډې قیر شوې لارې لري.

جلال آباد او کندز هوايي ډګرونه د لږ ظرفیت له کبله په دوهمه درجه کې دي. ټرمینل او د الوتکو د منډې قیر شوی لارې لري. نور ۱۴ هوايي ډګرونه درېمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ټرمینل او د الوتکو د منډې خامې لارې لري. پر هغو سربېره، پنځمه درجه هوايي ډګرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې کوم عواید د نړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم د بهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د دولت خزانې ته تحویل شوي دي، دا دي:

۱ - د هرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، د یو ټن(۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲-د هرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکې خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخېستل شوي دي.

۳-هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوايي ډګر کې تم شوې،د درولو کرایه (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴-هره بهرنۍ الوتکه چې په ټرانزیټي توګه زموږ د هېواد له فضا څخه تېرېږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ او یا د هغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخېستل شوي دي.

ب- د هېواد هوايي شرکتونه:

۱ - آریانا افغان هوايي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳ لمریز کال کې یې د مسافرو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسماً فعالیت پیل کړی. لو مړنی پانګه یې درې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه زره امریکایي ډالره وه چې په هغې کې ۵۱ سلنه د دولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډيمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته، چې د ۲۸ مسافرو ظرفيت يې در لود، له کابل څخه د کندهار، هرات او مزار شريف ښارونو ته کېدلې.

دوه کاله وروسته د انډيمان لوی شرکت دپان امريکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودل شوې، د آريانا شرکت نړيوالو هوايي ډګرونو ته لار پيدا کړه. د آريانا افغان هوايي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه بحرين ته وه، چې د ۱۳۳۴ لمريز کال د غوايي په مياشت کې له ۲۸ مسافرو سره وشوه.

آريانا افغان هوايي شرکت له دې سره سره چې په درې لسيزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه وليدل، بيا هم ۴- AN ۲۱ الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus يوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم هرات، کندهار، مزارشريف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغيس، فيض آباد، کندز او ميمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول، آريانا افغان هوايي شرکت د نړۍ ۱۷ لويو ښارونو ته هم الوتنې لري او د پراختيا په حال کې دی. د نړۍ هغه ښارونه چې آريانا ورته الوتنې لري ډهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول، انقره، رياض، جده، کويټ او فرانکفورت دي.

آريانا افغان هوايي شرکت پر خپلو الوتنو سربېره، داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنيو هوايي شرکتونو ته لکه: انډين اير لاين، د آسمان هوايي شرکت، د آذر بايجان هوايي شرکت، د عرب متحدو آماراتو او د پاکستان هوايي شرکت ته هم لازم ځمکنې خدمات برابروي او د بار وړونکو لويو الوتکو (کارګو) بارول او تخليه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوايي خصوصي شرکتونه صافي ايرويز، پامير او کام اير دي چې د فعاليت جواز يې له پانګې څخه د افغانستان د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنيو او بهرنيو کرښو کې په خدمت بوخت دي. پر عوايدو باندې د مالياتو د قانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عوايد او دوه سلنه بهرنۍ عوايد پر هغه ټکس سربېره چې د هوانوردۍ وزارت او آريانا افغان هوايي شرکت ته ورکوي، د دولت خزانې ته يې هم تحويلوي. خو اوس يوازې د کام اير هوايي خصوصي شرکت فعاليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د هوايي ډګرونو پر اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو کې بحث وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- د ملکي هوا نوردۍ ریاست په ۱۳۳۵ لمریز کال کې جوړ شوی دی.

۲- د کندهار هوايي ډګر له ۱۳۳۰ لمریز کال راهیسې د ګټې اخیستنې وړ دی.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د هیواد نړیوال هوايي ډګرونه............او .... دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه، چې په ترانزیټي ډول د افغانستان له فضا څخه تیرېږي، له هرې الوتنې څخه.............افغانۍ عواید لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عواید د دولت خزانې ته تحویلیږي؟

۲- د هیواد په کومو ولایتونو کې دوهمه درجه ملکي هوايي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هیواد کې د هوايي ډګرونو د جوړولو د اړتیا په هکله، د ځمکې جوړښت او جغرافیايي موقعیت ته په پام سره په سیمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴,۴ – اړیکې Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکې مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې او د پیغامونو استولو او اخیستلو) او ټرانسپورټیشن ته وایي چې د تېرولوستونو د مواصلاتو په برخه کې ور څخه یادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غږونو، عکسونو یا د دوارو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو راکړې ورکړې معنا لري. په بل عبارت، مخابرات د خبر، احوال، تجارتي، صنعتي، رسمي، شخصي پیغامو او معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي او دننه بهر بېلابېلې سیمې سره نښلوي. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلابېلو ډولونو او وسیلو څخه ګټه اخیستل کېږي، لکه: اخبار، راډیو، ټلګراف، ټیلفون، ټلویزیون، پُست، فکس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انټرنیټ. دغه ټول له لیرې واټن څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکټرونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او ټلویزیوني څپو په واسطه د فضا له لارې او نوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي. راډیویي او نوري څپې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلو مترو په سرعت حرکت کوي او د الکټرونیکې نښو لیږد هم په همدې اندازه دي.

د مخابراتو د اهمیت په هکله د یادونې وړ ده چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې د اعصابو اصطلاح ورکړ شوې ده.ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه وسیله ده. په هغو ټولنو او هیوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، معنایې دا ده چې د ټولنې اعصاب یې ښه کار کوي او ټولنه هم ښه پر مخ تللې ده.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د ټلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لیږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، ټلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، راډیو او نوري فایبر له لارې له څو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب راوستی دی، چې د ټیلفون او مبایل، ټلویزیون او انټرنیټ د ټکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی دی. پر دې سربېره، مصنوعي سپوږمکۍ له ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي چې د هغو له مخې بېلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هیواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیټ وې Gate -way د کابل د ښار د مهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. د ځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم لري. له دې ګیټ وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخېستل کېدی شي. اوس دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه د ټېلفوني، فکس، ټلویزیوني او انټرنیټي اړیکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او د هېواد ۳۶۴ ولسوالۍ او ادارې د همدې ګیټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتې دي. همدارنګه، د مخابراتو خصوصي شرکتونو د نړیوالو فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګیټویو د ګټې اخېستنې اجازه هم ورکړ شوې ده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې د هېواد مخابراتي اړیکي له نړۍ سره را منځ ته شوي دی چې د مخابراتو د مصنوعي سپوږمکیو په پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې په اوسنۍ نړۍ کې د اړیکو پر اهمیت پخپلو کې خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې یو غړی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د فعالیت په پای کې وړاندې شوي معلومات را ټول او لنډیز یې زده کوونکو ته ووایي.

پوښتنې:

د جملو تش ځایونه ډک کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰۰-۰ او ۰۰۰۰۰۰ احتوا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د نوري او راډيويي څپو سرعت په يوه ثانيه کې ۰۰۰۰۰۰۰۰ کيلومتره دی.

۳- لومړنۍ اختراع شوې مخابراتي وسيله ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ دی.

لنډ ځواب ورکړئ:

۴- مخابرات تعريف کړئ.

۵- مصنوعي سپوږمکۍ کوم مخابراتي خدمتونه ترسره کولی شي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له مخابراتي و سيلو څخه دګټې اخيستنې څرنګوالي تر سر ليک لاندې يو مطلب وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. پُست Post په افغانستان کې

پوهېږئ چې د مخابراتو د وزارت د پُست رياست کوم خدمتونه ترسره کوي؟

پورتني انځور ته وگورئ او ووایاست چې د موټرو او بایسیکلونو سپرلی کومې چارې ترسره کوي؟

د افغانستان پُستي کاروانو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰ م. کال کې د امير شېرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې يوه پُسته خانه په مرکز کې د کابل په بالاحصار کې د (چاپار خانې) په نوم او په لويو ولايتونو کې په ابتدائي ډول جوړې شوې. د يو مثقال او دوه مثقاله په وزن دولتي مکتوبونه او شخصي ليکونه يې په راجستر شوي ډول د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او د هغې وخت په مروجوسکو په بيه، په سپين کاغذ په کمزوري رنگ چاپ او د مکتوبونو او ليکونو له پاسه نصبول. د هغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه ياديدل او له نصبولو څخه مخکې يې يو کنج غوځيده. د پُستي د انتقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره له یو مرکز څخه بل مرکز ته ټاکلی وخت په پام کې نه ونیول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې د فوري کلمه ور باندې لیکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده. د پُسته بردار په نوم یادیده. دغه پُسته پر اس سپاره استوونکي له خوا چې د چاپار په نوم یادیده، اصلي ځای ته لیږدول کېده.

د مکتوبونو وېش د مستخدمانو له خوا کېده چې د لیک رسوونکي په نوم یادېدل.

که کوم دولتي مکتوب به بهرني هېواد ته استول کېده، د هغه استونه د ځانګړي قاصد له خوا ترسره کېده.

پورتنیو اجرااتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام در لود. له ۸۹۲ م کال څخه وروسته، د امیر عبدالرحمن خان د واکمنی په دوره کې، د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م. کال، د امیرحبیب الله خان په دوره کې، پُستي کارونه ښه پرمخ ولاړل. پُسته خانې او پُستي کربښې زیاتې شوې. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې د فترونه د ډاکخانو په نوم یادېدل. یوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه په اماني په دوره کې ډېر پراخت شول او د داخله وزارت په چوکاټ کې د پُست او ټلګراف عمومي مدیریت جوړ شو.

په ۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د راکړې ورکړې یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، د ایران په طیبات، د مزارشریف په تاشګذر، سپین بولدک او تور غونډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادیې غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د ډیپلوماتیکو لارو د نړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونو ترسره کولو ته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۴۴ لمريز کال کې د مخابراتو رياست وزارت شو، د پُست د انتقال لپاره پُستي سرويس موټرونه له کابل څخه د تورخم او کندهار په لوري په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه، لکه: مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، د ړندو پاڼې او پارسلونه شامل دي. د دې قلمونو تبادله د ځمکې او هوا له لارې، پر دننيو خدماتو سربېره، په نړيواله کچه د آريانا افغان هوايي شرکت له خوا ترسره کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پُستې د سترو، سترو خدمتونو په اړه په خپلو کې بحث وکړي. د بحث پايلې دې د ډلې يو غړی ټولګيوالو ته تشريح کړي. ښاغلی ښوونکی دې د بحث پايله د خپلو معلوماتو په ورزياتولو راټوله کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱-پُستي کاروانه د لومړي ځل لپاره د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲-په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰په نوم جوړه شوه.

۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیرنۍ پُسته د اس په سپرلی، چې د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم یادیده، لیږدول کیده.

۳-د امیر حبیب الله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د په نوم یادیده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د یو پارسل دپاسه لازمې لارښوونې ولیکي، چې د پُستي له لارې په یو اروپایي هیواد کې مطلوب تن ته په مصؤون ډول ورسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج – ټېلفون او مبایل

ټېلفون داسې وسیله ده چې غږ لېرې او نژدې سیمو ته انتقالوي.

په لسمې پېړۍ کې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې زیاتې اختراعګانې را منځته شوې. لکه: عکاسي، سینما، چاپ او داسې نور، چې د خلکو په ژوند کې یې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع ټېلفون او ټلګراف وو. چې د چټک تفاهم اړیکه یې له لېرې سیموسره را منځته کړه.

ټېلفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. Tele د ویلو او phone د غږ په معنا دی.

د هېواد د ټېلفون لومړنی دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امیر حبیب اله خان او د هغه د وروړ نصراله خان د استوګنې په ځای کې د یو کیلو متر په اوږدوالي فعالیت کاوه او بل لین یې د امیر تر استوګنځي او د هغه وخت تر قوماندانۍ پورې او دریم لین یې د ارګ له دروازې څخه د بابر تر بڼ پورې غځیدلی و.

زموږ په هېواد کې د ټېلفون لومړنی بټری لرونکی سویچبورډ، چې د ۲۵ لینونو ظرفیت یې درلوده، د امیر حبیب اله خان د واکمنی په دوره کې د ارګ په شمالي خلي (برج) کې جوړشو.

د غازي امان الله خان د پاچاهی په دوره کې په ۱۲۹۸ لمریز کال کې یو ۵۰ لینه سوچبورډ د شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو شمشيره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او ټيلفوني اړيکي د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول د هېواد پلازمينه د ټلگراف په مرسته د لويو ښارونو مرکزونو تر منځ وتړل شوه.

په لومړي سر کې په دولتي دايرو کې له ټيلفون څخه ګټه اخيستنه رواج شوه. وروسته، انفرادي اشخاصو هم وکولی شول چې د ولايت له مرکز څخه يو بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پيغامونه سره ولېږي را ولېږي.

له ټيلفون څخه ګټه اخيستنه د سيمي لين د غځيدنې او د لويو لارو په اوږدو کې د پايو په نصبولو سره ممکن شوه. لومړني ټيلفون ځانګړی انډل درلوده چې د هغه په مرسته به له سويچبورډ (د خپرولو له مرکز) سره او له هغه ځايه به د سويچبورډ د مسؤولو کسانو (اپريټرانو) په مرسته مطلوب ارتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمريز کال کې د ۵۰۰۰ لينونو اتومات لومړنۍ دستگاه د المان د زيمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه. لومړنۍ ټيلفوني مخابره د کابل او پاريس ترمنځ ټينګه شوه. په همدې ډول، د پاريس د ټرانزيټ مرکزونو د افغانستان ټيلفوني مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټينګوله.

په ۱۳۴۰ لمريز کال کې د مخابرې ټرانزيټ له ډهلي، لندن او مسکو سره هم ټينګ شو. وروسته، ټيلفون په پرمختللي ډول د انالوګ او ډيجيټل په بڼه تبديل شو. د دې ټيلفوني مرکزونو ولايتي او نړيوالې اړيکې د سټلايټ (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټينګيږي.

موبايل:

موبايل په ۱۹۸۰ م. کال کې د ارتباط د وسيلې په توګه و پيژندل شو او په ۱۹۸۳م .کال کې د امريکا د متحدو ايالتونو په شيکاګو کې د ټولو د ګټې اخيستنې لپاره وړاندې شو. موبايل په کمزورو لنډو څپو کار کوي، چې پيغام د انټن اډې ته مخابره کوي او يا يې اخلي. ګټه اخيستونکی کولی شي له هر ځای څخه ټيلفون وکړي او يا پيغام تر لاسه کړي.

زموږ په هېواد کې په وروستيو دېرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر يوې اندازې او يا په بشپړ ډول ويجاړې شوې او تر دې چې په وروستيو کلونو کې خلکو د نړيوالې مخابرې لپاره ګاونډيو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان غرني جوړښت ته په پام سره او د يو زيات شمېر مهاجرو شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باندي نيو هېوادونو کې، د ارتباطاتو د جوړولو په منظور لوېې خصوصي کمپنۍ، لکه: افغان بيسيم او روشن په ۱۳۸۲لمريز کال کې، MTN په ۱۳۸٤ لمريز کال او اتصالات او افغان ټيلې کام په ۱۳۸٥لمريز کال کې فعاليت پيل کړ. نن په ټول هېواد کې په سلګونو زره ګډون وال لري، چې کولی شي په ټول هېواد کې د اړوندو انتنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکيو په مرسته خپلې ټيلفوني اړيکې جوړې کړي. زموږ د هېواد ټيلفوني کود ۰۰۹۳ دی. د دې کوډ په مرسته، له بهرنيو هېوادونو څخه په هېواد کې دننه ټيلفوني اړيکې ټينګېدلی شي.

له ټيلفون څخه په ګټه اخېستنه اقتصادي او تجارتي اړتياوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې ډېرې چټکې او لږ وخت کې حل کېږي. دا د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسيله ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي اوهره ډله دې د ټيلفون د اهميت په هکله پخپلو کې بحث وکړي او پايلې دې د ډلې يو غړی ټولګيوالو ته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د بحث پايلې را ټولې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱-ټیلفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري؟ توضیح یې کړئ.

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱-زموږ په هېواد کې لومړی ځل ټیلفون.........د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زموږ په هېواد کې د موبایل لویې کمپنۍ ....او....... دي.

سم ځواب د(س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- په ۱۹ م. پېړۍ کې د اړیکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټیلفون او ټلګراف دی.

۲-زموږ په هېواد کې له ټیلفون څخه لومړی ځل د غازي امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخیستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ورځني ژوند کې د ټیلفون د اهمیت په هکله یو ځو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: انټرنېټ، ایمیل او فکس Internet, E–mail and Fax

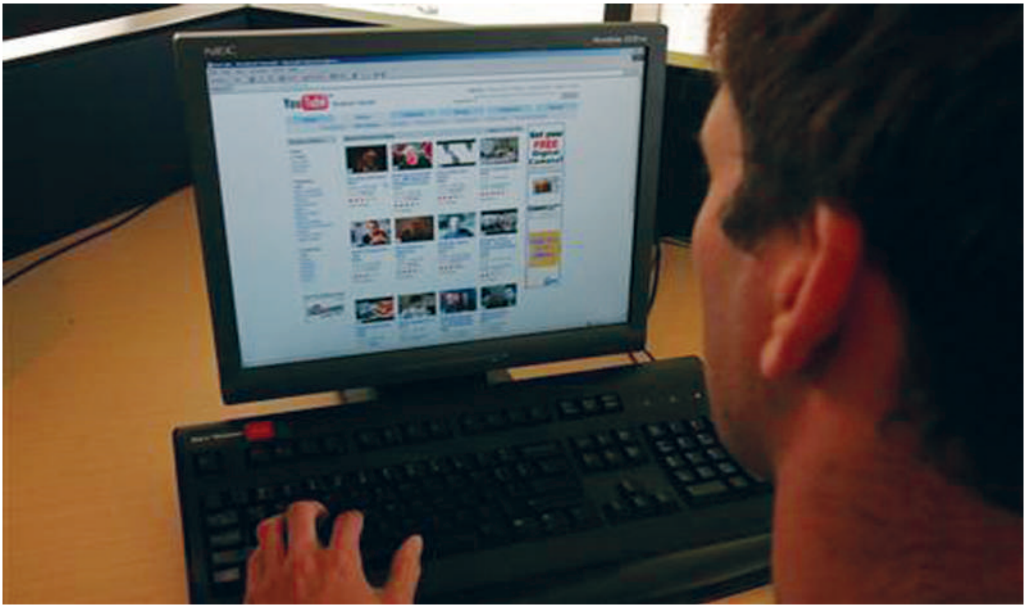

له انټرنېټي خدماتو څخه ګټه څنګه اخېستلی شو؟

له انټرنېټ څخه ګټه اخېستنه، د انټرنېټي شبکې، کمپيوټر او له هغې څخه د ګټې اخېستنې په طريقې پوهېدل اړين دي. انټرنېټ په ١٩٦٧م .کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امريکا د متحدو ايالتونو د دفاع له وزارت څخه پيل شو. په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سيستم په توګه ګټه اخېستل کېده. وروسته، انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچينې او د څو رسنيو له يوځای کېدو څخه را منځته شو. د ١٣٦٩ لمريز کالونو په لسيزه کې په ټوله نړۍ کې په ميليونونو رسنيو د انټرنېټ له نړيوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسيله ده چې د نويوعلمي او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او د هغې له بشپړېدولو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو څخه جوړ دی. Inter يې له International يا نړيوال او Net يې له Network يا شبکې څخه اخېستل شوی دی.

انټرنېټ بې مثله نړيواله معلوماتي وسيله ده. هر څوک ورڅخه هر ډول معلومات تر لاسه کولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یا شبکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپیوټري شبکې سره نښلوي.

د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي او د جوړېدو په حال کې دي. انټر نېټ د ایمیل یا برېښنا لیک لویه سر چینه ده. څه موده مخکې، یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټېلفون، ټلویزیون، راډیو اونور موضوعات د هغې پرمخ راتلی شي.

زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د څوکمپنیو له لارې ترسره کېږي.

له انټرنېټ او ایمیل څخه د جغرافیې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟

له نورو جغرافیه پوهانو سره د اړیکو ټینګول د ایمیل E mail له لارې کېږي. انټرنېټ د دې امکان برابروي چې جغرافیه پوهان د نړۍ په بېلابېلو سیمو کې سره اړیکي ټینګې کړي او یو د بل په نظریاتو پوه شي.

ایمیل یا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولي شو له مطلوب شخص سره د هغه د ایمیل ادرس اړیکې ټینګې کړو. له نورو څخه مطالب تر لاسه کړو او یا علمي اطلاعات او داسې نور څه هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافیه:

مینه وال کولی شي چې د پام وړ جغرافیایي موضوعګانو د موندلو لپاره، اړوندو انټرنېټي سایټونو ته ورننوځي او د اړتیا وړ اطلاعات، لکه: متن، عکسونه، نقشې او فلم تر لاسه کړي. نوموړي اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت یا Save کړي.

د انټرنېټ ډېره لویه ګټه دا ده چې د هغه په مرسته بېلابېلې مو ضوعګانې پلټلای شو. موږ هر یو کولي شو چې د جغرافیایي اصطلاح، لکه: اوقیانوس، نقشه، مهاجرت او داسې نورو په لیکلو سره، د سایټ فهرست یا ادرس او یا د څېړنې د وسیلې Search Engine له لارې دقیق معلومات تر لاسه کړو. د جغرافیې د پلټنې په سایټونو کې کولی شو د Google, MSN, Amazon ,yahoo, Hot mail Gmail او داسې نورو نومونه واخلو.

کله مو د فکس په مرسته پیغام استولی دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورتنی عکس په غور وګورئ او ووایاست چې دغه دستګاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستګاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول لري. دغه دستګاه په څو ثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخیستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوټوکاپي ماشین ته ورته ده. خو په ټیلیفون سنباله ده. دغه دستګاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي نښو، چې دانتقال وړوي، تبدیلوي. د پیغام اخیستونکې دستګاه، دغه لاس ته راغلې نښې په لیکلو نښو اړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنیټ د موضوعګانو او ګټو په هکله پخپلو کې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعالیت پایله دې را ټوله کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱- انټرنېټ لومړی په کوم هېواد کې کار پیل کړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟

لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړئ:

۱- د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو .... او ....څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړیواله شبکه ده.

۲- د جغرافیې مسألو د پلټنې سایټونه .....، .....، ......، او داسې نورو دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

۱- په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنۍ په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوې.

۲- انټرنېټ د علمي زده کړې له سر چېنو او د ډېرو رسنیو له پیوستون څخه منځته را غلی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافیایي اصطلاحاتو، لکه: اور غورځونې د فعالیت او ټوریسم په هکله معلومات راټول، ثبت یا زېرمه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۱ د نفوسو وېشل او ګڼوالی

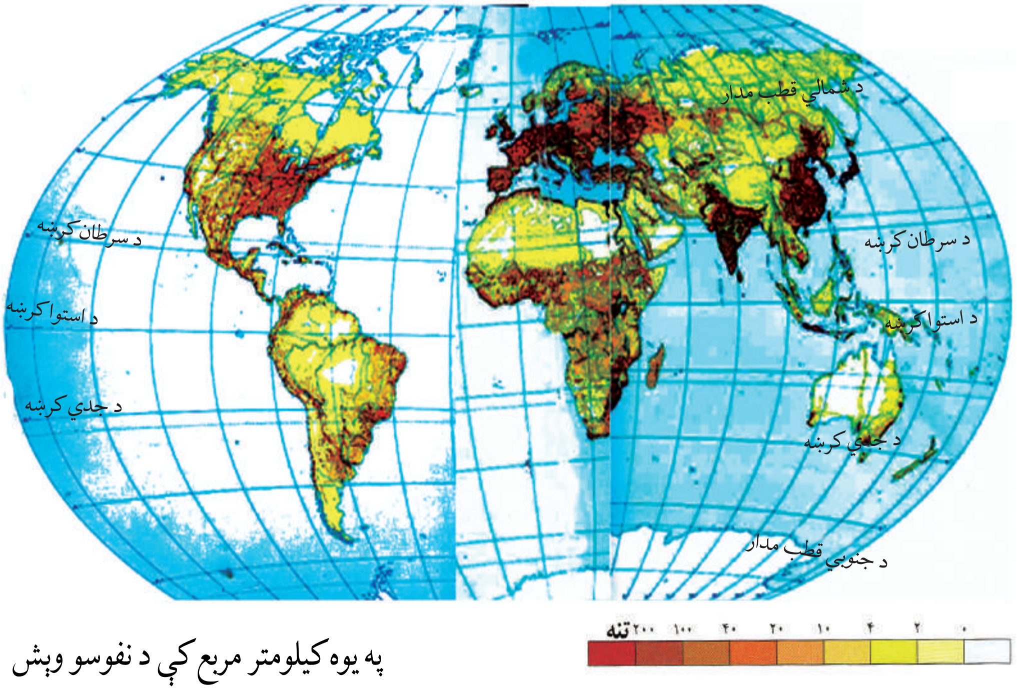

په یوه کیلومتر مربع کې د نفوسو وېش

پوهېږئ چې نفوس په ځمکه کې په څه ډول وېشل شوی دی؟

د نفوسو د وېش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې ډېر زیات او ډېر لږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوي دي او ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په یوه واحده ساحه کې د اوسېدونکو خلکو شمېر ته وایي.

د نفوسو دګڼوالي د معلومولو لپاره باید د یوې سیمې نفوس د همغې سیمې پر پراخوالي ووېشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۸ میلادي کال کې ۷,۴ میلیاردو تنو ته ورسید. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې مساوي نه دي وېشل شوي. په بل عبارت، اقلیمي شرایط، د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو پر تمرکز اغیز لري، لکه: دښتي سیمې (هغه تودې او سوځوونکې سیمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سرې سیمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګنو او لنده بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکو ځنګلونو، استوايي تودې او لنده بلې هوا، قطبي سړې هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو څخه لېرېوالي، د نفوسو ډېر لږ پام ځانته ور اړولی دی. تر چې په ځينو سيمو کې د سلګونو کيلو مترو په واټن هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سيمه کې، لکه: په ښو اقليمي شرايطو (معتدله آب و هوا او پوره باران)، مناسب جغرافيايي موقعيت، هوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبو لرونکو ځمکو، د سيندونو او سمندرونو پر غاړو، بندرونو، د صنايعو، کانونو او ارتباطي لارو په شا و خوا کې ډېر خلك اوسېږي، چې د ځينو ځايونو په يوه کيلومتر مربع کې له زرو څخه زيات خلك ژوند کوي. په دې ترتيب، په يوه سيمه کې د نفوسو استوګنه د فزيکي، اقتصادي سياسي او بشري لاملونو پايله ده چې د دې لاملونو اغېزې لنده بيانوو:

- **د فزيکي عواملو اغېزې**: جغرافيايي موقعيت (عرض البلدونه)، لوړې سيمې، اقليمي شرايط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره ليدلی شو چې مستقيم يا غېر مستقيم د ځمکې د منابعو څخه پر ګټه اخيستنې باندې اغېز لري. دغه لاملونه د نفوسو د زيات ګڼوالي او يا برعکس د يوې سيمې د نفوسو د کموالي لامل کيږي.
- **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبيعي منابعو او بشري فعاليتونو ولاړې دي چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حيواناتو، د پانګې په شتون او نوې تکنالوژۍ، د کار په شرايطو، صنايعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو پر ګڼوالي اغېز لري؛ يعنې د صنعتي پراختيا او د نفو سود ځای پر ځای کېدنې تر منځ متقابلې اړيکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغه څخه وروسته هغه پورې تړلې خدمتونه را منځته شي، نو زيات نفوس په هغې سيمې کې جذبيږي.

د يادونې وړده چې تر ۱۸ ميلادي پيړۍ پورې کرنې او د هغې اړوند لاملونو (اوبو، خاورې، او اقليم) د نفوسو په استوګنې ټاکونکې اغېزه درلوده، لکه: په مصر کې د نيل د سيند وادي او داسې نورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې پر کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زیاته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

• **د سیاسي لاملونو:** په دې برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکیل څخه یادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځینو سیموته د پرمختیایي پروگرامونو په برخه کې پانگې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو گڼوالی هلته لږ وي.

• **بشري لاملونه:** په پورتنیو موضوعاتوسر بېره لېرې پرتې سیمې، چې د حمل و نقل لارې او د اړیکو نیولو وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تیت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سیمې چې له سیندونو او سمندرونو څخه لېرې پرتې دي، د ساحلي سیمو په پرتله لږ تجارتي امکانات لري او لږ نفوس پکې استوگنه کوي.

پورتنیو لاملونوته په پام سره د نړۍ گڼ نفوسه سیمې Densely population region کولی شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱- لومړنۍ گڼ نفوسه سیمه د آسیا د لویې وچې جنوبي سیمه (پاکستان، هند او بنگله دېش)، د جنوب ختیځې آسیا ځینې برخې (اندونیزیا) او ختیځه آسیا (د چین ختیځ، د کوریا ټاپو وزمه او جاپان) ده.

د دې سیمې په هېوادونو کې په منځني ډول د نفوسو گڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه او په ځینو ځانگړو ځایونو کې په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زیات دی. چې لامل یې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وریجو کرنې) ښه شرایط او د نفوسو طبیعي زیاتوالی دی.

۲- دوهمه گڼ نفوسه سیمه د اروپا په لویه وچه کې د پانگوالی په دوره کې رامنځته شوې ده.

د دې سیمې به ځینو هېوادونو کې د نفوسو منځنی گڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۰ څخه تر ۴۰۰ تنو پورې رسېږي. په همدې ډول، په صنعتي سيمو کې د نفوسو ګڼوالي په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسېږي. چې ډېر زيات يې د سيندونو پر غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شا و خوا او د کرنې وړ سيمو کې ژوند کوي.

دريمه ګڼ نفوسه سيمه د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځې سيمې ځينې برخې (نيو انګلنډ، نيو يارک، پنسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختيځ دی چې لامل تجارتي يې او صنعتي فعاليتونه دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. پخپلو کې په مشوره دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

موقعيت	د نفوسو د مېشت کېدلو لاملونه
د چين ولسي جمهوريت او هند	
شمال لويديځه اروپا	
د امريکا د متحدو ايالتونو شمال ختيځ او د کاناډا جنوب ختيځ	
د هماليې غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرينلينډ ټاپو	

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنۍ ځای پرځای کېدنه په مالټا، بنګله دېش او استرالیا کې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کیلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۶۱۳۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,۳٥۳,۸۹۳ تنه	٦٧٢٩,۳ تنه
۳	مالټا	۳۱٦	۳۹٦,۸٥۱ تنه	
٤	بحرین	٦٦۸	٦٧٧,۸۸٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
٥	بنګله دېش	۱٤٧٥٧۰	۱٤۱,۳٤۰,٤٧٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,٥٦٥,۰۰۰	۲,٧٥۱,۳۱٤ تنه	۱,٧ تنه
٧	استرالیا	٧,٦۸٦,۸٥۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹٧۰,٦۱۰	۳۲,٥۰٧,۸٧٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لنډځواب وواياست:

۱. د آسیا د جنوب او جنوب ختیځو هېوادونو د نفوسو د ګڼوالي لامل بیان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لویدیځ کې د اروپا د نورو سیمو په نسبت ګڼ نفوسه سیمې ولې زیاتې را منځته شوې دي.

۳. د شمالي امریکا کومې سیمې ګڼ نفوسه دي؟ لامل یې بیان کړئ.

۴. د آسیا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د نړۍ په ټولو برخو کې نفوس ولې مساوي نه دي وېشل شوي؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زیات اغېز لري، څرنګه؟

۷. بشري عوامل کولی شي د نفوسو پر ځای پرځای کېدنې اغېز وکړي؟څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبیعي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سیمې

ج: ګڼ او لنده بل لرونکي استوایي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب کېږي؟

الف: ابتدائي کرنه

ب: په صنایع کې پانګونه

ج: د پرمختیایي پلانونو پلي کول.

د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنې ته ځواب ووایاست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که ستاسې ټولګی ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر په کې ۶۰ تنه وي، مهرباني وکړئ، د ټولګي په یوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالی محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید څو تنه وي؟ ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲،۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي او لږ والي ستونزې

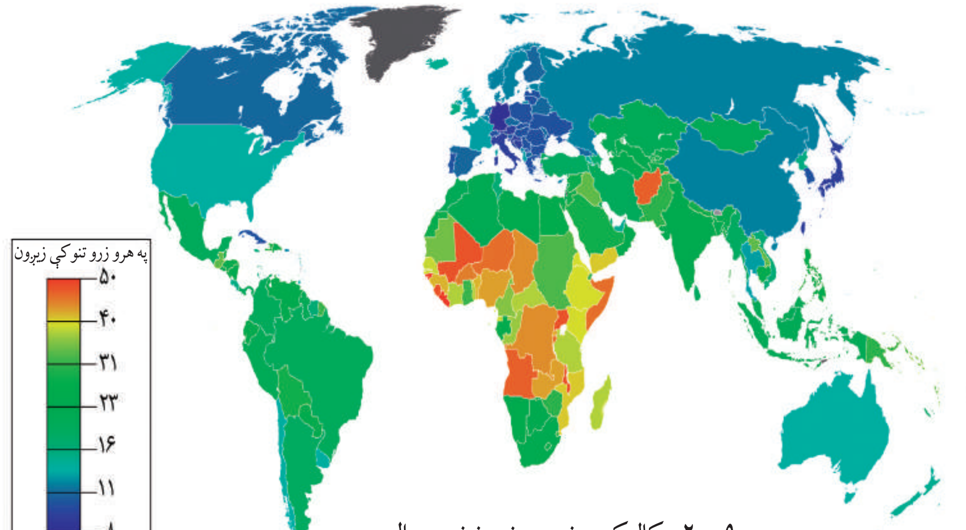

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زېږونونو ډېروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا عنوانونو لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېرې چټکۍ سره زیاتیږي؛ ځکه چې د زېږون اندازه Birth Rate د مړینې له اندازې Death Rate څخه زیاته ده.

د شلمې پېړۍ په پېل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې **۱۰** میلیونه تنه، د همدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې **۳۵- ۴۰** میلیونو تنو پورې او اوس له **۶۰** څخه تر **۶۵** میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتونو د احصائیې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ میلادی	۱,۶۱۷ میلیارده تنه
۱۹۴۰ //	۲,۲۵۲ میلیارده تنه
۱۹۶۰ //	۲,۹۸۲ میلیارده تنه
۱۹۷۰ //	۳,۶۱۰ ملیارده تنه
/۱۹۷۹	۴,۳۳۶ میلیارده تنه
//۲۰۰۸	۶,۶۰۰ میلیارده تنه
۲۰۱۰ //	۶,۸ میلیارده تنه
//۲۰۱۸	۷،۴ میلیارده تنه

د پورتني جدول له مطالعې څخه دې نتیجې ته رسیږو چې د نړۍ نفوس په وروستیو تقریباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زیات شوی دی.

د نفوسو دغه زیاتوالی په دوو لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبیعي زیاتوالی.
- د نفوسو میخانیکي زیاتوالی.

الف: د نفوسو طبیعي زیاتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زیاتوالی د زیږون په زیاتوالي او د مړینې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول، که په یوه هېواد کې زیږون په زرو کې ۴۰ وي او مړینه په زرو کې ۲۰ وي، د نفوسو زیاتوالی به ډېر زیات وي. د نفوسو زیاتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري چې ډېر زیات مهم یې په یوه هېواد کې ټولنیز اقتصادي او فرهنګي لاملونه دي. په تېره بیا د وقایوي او معالجوي طب وده او پرمختیا د نفوسو په زیاتوالي ډېر اغیز لري چې له یوه پلوه د مړینې د کموالي سبب کېږي او له بله پلوه منځنۍ عمر اوږدېږي. خو د نفوسو دغه زیاتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې یو ډول نه دی. موږ کولی شو چې دغه ټول پر دوو برخو وویشو: لومړی ډول د شمالي امریکا او اروپا پانګه والو هېوادونو او د چین او روسیې ځانګړتیا ده. د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصوصيات ډېره لږه زېږونه ده چې نور هم د کمي په حال کې دي او لاملونه يې ډول دي:

۱- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس زيات وي. ښکاره ده چې زېږونونه په ښاري کورنيو کې له کليوالي کورنيو څخه لږ وي.

۲- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنيزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کار کوي، نسبت هغو ښځو ته چې د کور دننه کار کوي، د ماشومانو شمېر يې لږ وي.

په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړينې دواړو شمېر لږ وي. د نفوسو طبيعي زياتوالی۰,۵ - ۱ سلنه يا په زرو کې له ۵- ۱۰ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زياتوالی د پرمختللو هېوادونو ځانګړتيا ده.

دوهم ډول زياتوالی د مخ پر ودې هېوادونو لکه آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا ځانګړتيا ده چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:

د اقتصادي ودې ډېره ټيټه سطح، د ميکانېزه (ماشيني) کرنې نه شتون، بيسوادي، د اکثريت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، له ناوړه فرهنګ څخه د ښځو پيروي او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا په هېوادونو کې د روغتيايي خدماتو د سمون په پايله کې په مړينه کې کمی راغلی دی همدغه لامل دی چې د نفوسو زياتوالی چټکېږي. له زياتو زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبيعي زياتوالي چټکېږي، چې د نفوسو دغه زياتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنې پورې د تغيير په حال کې دی او په هرو زرو تنو کې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زياتوالی راځي. دغه زياتوالی زياتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتيا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د پرتلې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارينه او ښځينه وو شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي. ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸ کلنی) او سپين ږيري (له ٦٥ کلنی څخه د زيات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لويان (له۱۵ - ۶۵کلنی پورې) اصلي توليدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي. د نړۍ په بېلابېلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپير لري. مخ پر ودې هېوادونو، لکه مکسيکو کې د هرم قاعده لويه وي؛ يعنې په هرو ۱۰۰ تنوکې زيات نفوس له۰- ۱۵کلنی پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زيات ځوان نفوس لري، بايد د ځوانانو د اړتياوو د پوره کولو له پاره، په تېره بيا د ښوونې او روزنې او د هغوی لپاره د کار په پيدا کولو کې پانګه په کار واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو، لکه سويډن کې زېږون او مړينه دواړه لږ دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېواد کې د هرم قاعده کوچنۍ ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

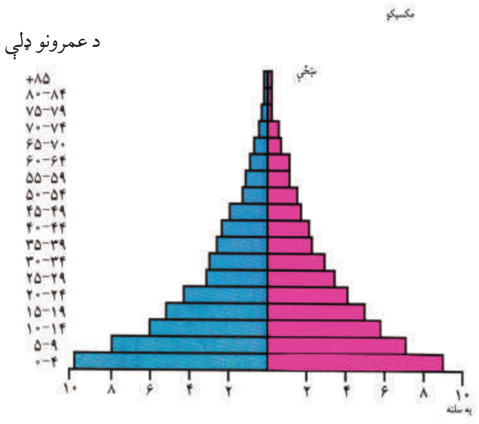

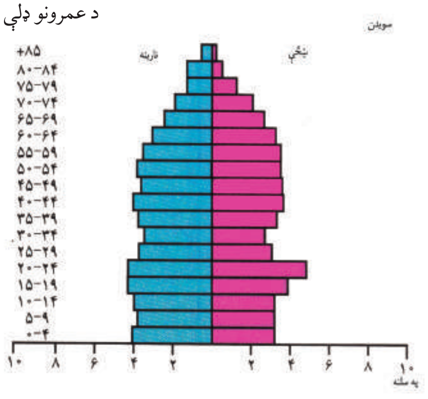

فعال اقتصادي نفوس زيات دی. خو نفوس ورو ورو د سپين ږېريتوب په لوري روان دي.

دغه شمېرنه بايد د يوه کال په اوږدو کې ترسره شي. پايله يې له سلنې سره اعلان شي. کله چې زېږون له مړينې څخه زيات وي، د نفوسو زياتوالی طبيعي دی.

د نفوس طبیعی زیاتوالی = (د زېږون شمېر − د مړينې شمېر) / ټول نفوس

ب: د نفوسو ميخانيکي زياتوالی:

د نفوسو له طبيعي زياتوالي سره يوځای، د نفوسو ميخانيکي خوځښت يا مهاجرتونه هم د نفوسو په زياتوالي کې د پام وړ اغېز لري.

په هېواد کې دننه مهاجرتونه يوازې د نفوسو د بيا ځای پرځای کېدنې سبب کېږي او د هېواد نفوس تغيير نه کوي خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو پر شمېر باندې اغېز لري. که هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهر ته د مهاجرتونو په نسبت زيات وي، د نفوسو ميخانيکي زياتوالی را منځته کېږي او برعکس يې د نفوس د کمي سبب کېږي د يوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې بايد پر زېږون او مړينې سر بېره مهاجرتونو ته هم پام وشي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر − د مړينې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږېدنو شمېر − د مړينې شمېر) − له هېواد څخه نورو هېوادونو ته مهاجرت او د نفوسو ډېره زياته طبيعي او ميخانيکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت استعمالېږي چې په يوه سيمه کې د زېږمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شته امکاناتو څخه زيات نفوس استوګنه ولري او يا له ټاکلو ټولنيزو موخو څخه زيات وي. کله ښايي نفوس مناسب وي، خو نامناسب وېش رواج ولري. په ځينو مأخذونو کې د مناسب نفوس اصطلاح کارول شوې ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعريف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سيمه کې له منابعو څخه د ګټې اخيستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول، پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجودو زېرمو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زيات امکانات برابر کړي دي. له همدې امله، د اضافي نفوسو مطالعه د ټکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پورې اړه لري.

په پای کې ويلی شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږېدنو زياتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتيا ده. د نفوسو دغه طبيعي زياتوالی اقتصادي بودجه محدودوي او فشار پرې زياتوي او کارونه پر ټپه دروي. په پخوانيو وختونو کې صحي خدمات زيات نه وو پراخ شوي؛ قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خو نن نفوس په بې ساري ډول زيات شوی دی او وروسته پاتې هېوادونه له لوږې، ناروغيو او بېکارۍ سره لاس وګريوان دي. دغه بېکاري د بېوزلۍ او بېوزلي د فقر او يا غير قانوني مهاجرتونو سبب کېږي.

ټولنپوهان دغه زيات زياتوالي ته د نفوسو چاودنه وايي او ټولنې ته يې زيات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶,۸ ميلياردو وو، په ۲۰۵۰ ميلادي کال کې يې د اټکل له مخې ۹ ميلياردو او په ۲۱۵۰ ميلادي کال کې ۱۱ ميلياردو ته د رسيدو وړاندوينه شوې ده چې که کنټرول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او د هغو پوښتنو ځوابونه دې ووايي چې له جدول څخه لاندې ليکل شوي دي. د ډلې استازی دې هغه خپلو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع ساحه کې	زېږېدنې په ۱۰۰۰ تنو کې	مړينه په زرو تنوکې	طبيعي زياتوالی په زرو تنوکې	د نفوسو د ودې سلنه
برازيل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱,۸
ايتوپي(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰,۴
سعودی عربستان	۸ تنه	۳۶	۵		
آلمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنيا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳،۳
د امريکا متحده ايالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دېش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبيعي وده، چې معلومه نه ده، محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبيعي وده په سلو کې محاسبه کړئ.

ج: کولی شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زياتې ودې له مخې سره ووېشئ. دغه کار څرګنګه کېدی شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پرودې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبيعي ودې سبب کېږي؟

۲- د نړۍ پر پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث کېږي؟

۳- په يوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب کېږي؟

۴- د اضافي نفوس د اصطلاح هدف څه دی؟ څرګند يې کړئ.

۵- د ټولنې د عمر په جوړښت او ترکيب کې د طبيعي نفوسو چټکه وده څه ډول ده؟ واضح يې کړئ.

۶- په هغو هېوادونو کې، چې د نفوسو وده يې ورو ده، د ټولنې د عمر جوړښت څه ډول دی؟ توضيح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

زموږ د هېواد نفوس په چټکۍ زياتېږي؟ که دغه نفوس په همدې ډول زيات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ د نفوسو د زياتوالي مخه څنګه نيولی شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیپږویشتم لوست:

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لړوالي ستونزې.

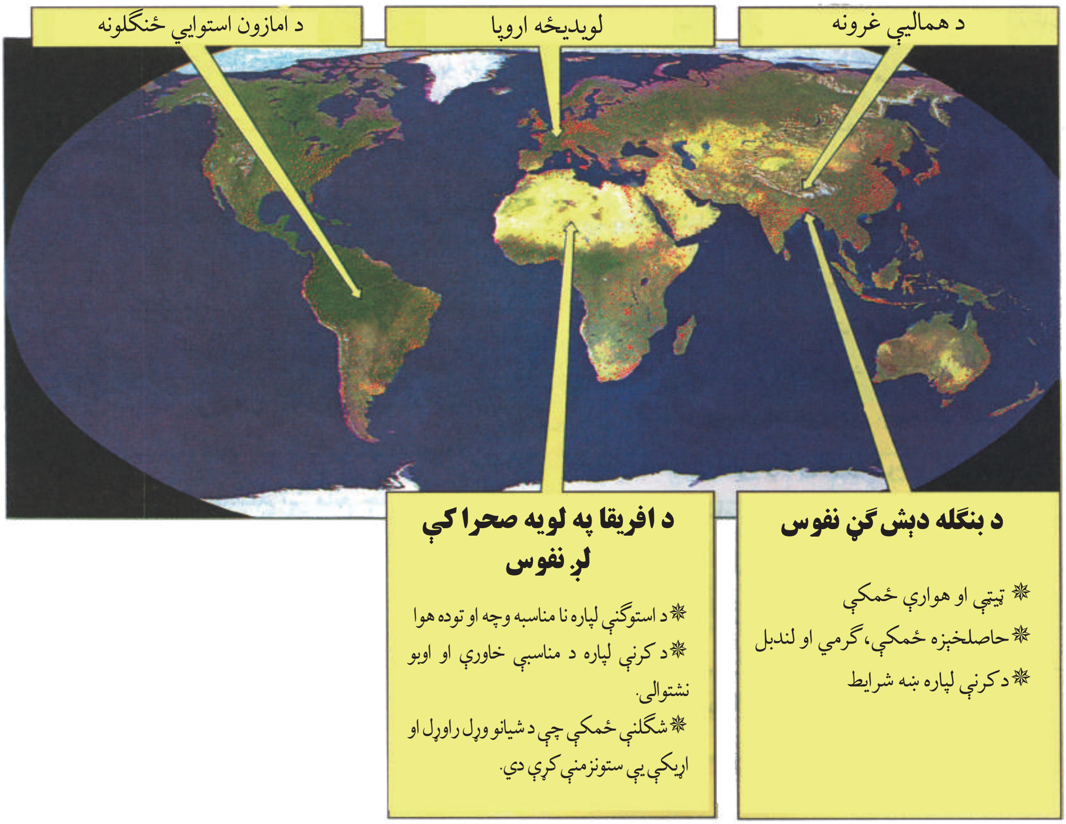

تاسې په تېر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمي ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې اضافي نفوس لري، ګټور کار دی. خو په ځینې نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخې د زېږول شمېر له مړینې څخه لږ دی. همدغه کار د دې لامل کېږي چې د بوډاګانو نفوس، چې عمر یې له ۶۵ کلنۍ څخه زیات وي، متقاعد او د ناتوانو خلکو شمېر زیاتېږي. صنایع د بشري قوې له کمي سره مخامخ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودېږي. په پای کې له موجودو بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې ګټور نه اخیستل کېږي. دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو په کمي Depopulation اخته وي (۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ) لیدل کېږي او د شتو صنایعو او منابعو د په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتیا لري. نو مجبوراً باید دغه اړتیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېدنو د هڅونې (د مثال په ډول اروپايي هېوادونو کې، چې د فعالو اقتصادي نفوسو له کمي سره مخامخ دي، معمولاً د کورنيو د هڅونې او ډالۍ ورکولو او يا د کورنۍ د کار او ژوندانه د وسايلو او د ماشومانو د ساتنې ځانګړو اسانتياوو ته په پام سره هڅول کېږي). يا هېواد ته د بهرنيو مهاجرو په جلبولو سره پوره کوي.

په پای کې ويلی شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. يو انګليسي ټولنپوه، مالتوس، باور درلود چې د ځمکې سرچېنې د نفوسو د اړتياوو په نسبت، چې هره لحظه يې شمېر مخ په زياتيدو دی، محدودې دي. کورنۍ بايد د زېږون د محدودولو له لارې کنټرول شي. له دوهمې نړيوالې جګړې څخه وروسته، د نفوسو دغه بې سارې زياتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{٢}{٣}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنيو د غړو د محدودولو وړانديز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنيو د محدودولو له پاليسۍ سره يې په ۱۹۵۲ ميلادي کال کې موافقه وکړه. دغه پاليسي وروسته په چين او مصر کې هم پلې شوه. د چين په دې برخه کې زيات برياليتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زياتوالي ضريب چې ۱۹۵۵ ميلادي کال کې ۴ سلنه و، په ۱۹۹۶ ميلادي کال کې ۱،۷ سلنې ته راښکته شو، چې د هغې له مخې هرې چينايي کورنۍ ته له يوه ماشوم څخه د زياتو ماشومانو زېږونه منع شوه. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زياتوالي ضريب له ۲،۶ - ۳،۹ سلنه دی.

د مالتوس د نظريې برخلاف، ځينې ټولنپوهان باور لري چې زيات نفوس د توليداتو د زياتوالي او اقتصادي ودې سبب کېږي؛ نو د نفوسو د زياتوالي موضوع بايد ازاده پرېښودل شي. له همدې امله، ځينې هېوادونه د کورنيو له محدودولو سره مخالفت کوي او ګڼ نفوسه کورنۍ هڅوي. دغه پاليسي په ۱۹۳۰ ميلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه، په بلجيم، سويډن، انګليستان او فرانسې کې يې هم په بېلابېلو وختونو کې پلويان درلودل. د دريمې نړۍ په ځينو هېوادونو کې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کار ګرانو د زياتوالي لپاره او پر بهرنيانو باندې تکيه نه کول، د نفوسو د زياتوالي د پاليسي پلوي کوله. په پای کې ويلی شو، په هغو شرايطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې څخه زيات وي، ويلی شو چې په زېرمو فشار شته. که د نفوسو د زياتوالي ضريب کم نه شي، دغه فشار نور هم زياتيږي. بل عبارت، که د يوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو له زياتوالي سره متناسب نه وي، اقتصادي او ټولنيزې ستونزې را منځته کوي. د نفوسو لړوالی هم د اقتصادي ودې پر ټپه درېدلو او د صنايعو د نه پرمختګ او د هېواد د وروسته پاتې کېدو لامل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو کې بحث وکړي او د پايله دې، د ډلې استازي خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

زموږ د هېواد طبيعي سرچينې د هېواد د نفوسو اړتياوو ته ځواب ويلی شي يا نه؟

که د هېواد اړتياوو ته ځواب ويلی شي، نو زموږ خلک ولې بېوزله او بېکاره دي او بهرنيو هېوادونو ته د کار لپاره کډو کولو ته اړکېږي؟ په دې برخه کې پخپلو کې بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست

۱- په مخ پر ودې زیاتو هېوادونو کې ولې د کورنیو په محدودولو ټینګار کېږي؟

۲- د کورنیو محدودول څه پایلې لري؟

۳- د کورنیو محدودول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځینې هېوادونه د کورنیو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په یوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه وېشتم لوست:

۳.۵ • مهاجرتونه او لاملونه يې

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر يا Immigrant هغه چا ته ويل کېږي چې د استوګنې ځای ته بدلون ورکړي او د يوه اداري واحد څخه بل اداري واحد يا بل هېواد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسانانو د تاريخ په اوږدو کې سرته رسېدلي او بېلابېل ډولونه لري چې ځينې په هېواد کې د ننه کېږي، لکه: کليوال چې ښارونو، صنعتي سيمو او نوو کرنيزو ځمکو ته مهاجر کېږي او داسې نور. ځينې نور له نړيوالو سرحدونو څخه تېرېږي او بهرنی مهاجرت بلل کېږي.

دغه مهاجرتونه په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ډولونو سره تر سره شوي دي. نومورې زياتره مهاجرتونه اختياري مهاجرتونه دي چې پخپله خوښه د زياتې اجورې او ښه ژوند له پاره کېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سياسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي. هغه خوک چې په هېواد کې د ننه نقل مکان کوي، په هېواد کې د ننه د بېځايه شويو په نوم يادېږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمېر يې په ۱۳۸۷ لمريز کال کې ۲۴ ميليونه و او هغه خلک چې له نړيوالو سرحدونو څخه اوړي، د پناه اخيستوونکو په نوم يادېږي. لکه: فلسطينيانو چې په عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېوادونو کې او افغانانو په ګاونډيو او د نړۍ په نورو هېوادونو کې پناه اخيستې ده. د هغو پناه اخيستونکو ټول شمېر ۱۶ ميليونو ته رسېږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځينې مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېرته راګرځېدو نيت لري. لکه: زموږ د هېواد کوچيان چې د آب و هوا، څړ ځايونو او د موسم د تغير له مخې بيا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دايمي مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځای ته د راګرځېدو نيت نه لري.

مهاجرتونه بېلابېل لاملونه لري چې کولای شو ځينې برخې يې دلته يادې کړو:

۱. طبيعي لاملونه: طبيعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه: په سيمه کې د اوبو کمښت، د آب و هوا د شرايطو خرابتيا، د خاورې کمزورتيا يا طبيعي آفتونه، لکه: زلزله، سېلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټيز لاملونه ګڼل کېږي. اوس دغه مهاجرتونه د مخ پر ودې هېواد ونو ځانګړتيا ده. ځکه په دې هېواد ونو کې د کليو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هېوادونو کې د کليوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوی دی. برعکس په دې هېوادونو کې ښاري خلک مينه لري چې له ښار څخه د ښار څنډو او کليو ته مهاجرت وکړي چې په پاکه هوا او چاپېريال کې په ارامه ژوند وکړي.

په مخ پر ودې هېواد ونو کې د دې مهاجرت اصلي لامل اقتصاد دی. د کليوالو لږ عايدات يوازې لومړنۍ اړتياوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کليو کې اقتصادي فعاليت په مخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو د طبيعي ودې په وجه په کليو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسېدونکو د اقتصادي فعاليت له پاره کافي نه دي. د کرنې ماشيني کېدل هم د يو زيات شمېر بزګرانو د بېکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړ کېږي.

دغه مهاجرين چې زياتره يې ځوانان دي او په ښار کې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غير بزګري کارونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرين هغه دندې چې لاس ته يې راوړي هم نا کافې دي. ځکه هغوی ماهر کارکوونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطحه يې ټيټه او عايد يې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او درانه فزيکي کارونه او داسې نور. نو په پای کې په لومړني استوګنځي او يا هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره يې ورته سترګې نيولې وي د نفوسو په زياتوالي او کمښت، د نفوسو د عمر په ترکيب، د کار قوه، بېکارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول د کرنيزې ځمکې په پراختيا، د اوبو لګولو په نويو پروژو، صنعتي سيمو د کانونو په را ايستلو او تجارتي فعاليتونو او يا برعکس د کورنيو عايد کموالي، بيکاري، د کارخانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعطیل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیاتره د سیاسي پناه اخیستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چا ته کارول کېږي چې د بېلابېلو لاملونه له مخې لکه: جګړې، ډار، سیاسي تعقیب، مذهبي عقایدو، د ټولنیزو ډلو د اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هېوادونه یې پرې ایښي دي او له بل هېواد څخه یې د پناه اخیستنې غوښتنه کړې وي لکه: افغاني پناه اخیستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کال څخه وروسته یې ګاونډیو او د نړۍ هېوادونو ته مهاجرت کړی دی او یا د بوسني او هرزه ګوني د پخوانۍ (یو ګوسلاویا) پناه اخېستونکي او په افریقا کې د روندا د کمپ پناه اخیستونکي او د سوډان د دافور پناه اخیستونکي او داسې نور. په جینوا کي د ۱۹۵۱ میلادي کال د کنوانسیون پرېکړې، د پناه اخیستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په یو مهم سند بدل شوی دی. د پناه اخسېتونکي او یا د پناه غوښتونکي اصطلاح هغه چا ته ویل کېږي چې په اصلي هېواد کې د عقیدتي ایډیالوژیکي او سیاسي، نژاد، ژبې، ملیت او قوم له مخې د تعقیب او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مرینې یا شکنجې تر خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډ ټکي یوازې له هېواد څخه جلاتوب او بېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجرو پخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بنې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې چې دو یم یې (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمینه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجرتونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدودیتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کي په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لوېې نیمې وچې وېش و چې د هغه په پای کې په میلیونو د هندی و مذهب د پېروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلمانو کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ویلی شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي دا دي: اقتصادي، بېکارۍ، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او داسې نور لاملونه.

هغه لاملونه چې د مهاجرینو د جذب او هڅونې سبب ګرځي، دا دي د ښه ژوندانه امکانات، ښه ښوونه او روزنه، د استوګنې ښه ځای او په کورنیو پورې تړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. زده کوونکي دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلو استازي ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱. په هېواد کې د ننه مهاجرت او له هېواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغو له مخې افغانان نورو هېوادونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري، په کلیو او ښارونو کې څه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هېواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هېوادونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب وواياست:

۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پر ودې هېوادونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او د پرمختللي هېوادونو خلک برعکس له ښارونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مینه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلئ.

۶. کوم سیاسي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپریل کنوانسیون چې په ژنوکې لاسلیک شو، پناه اخیستونکي یې څه ډول تعریف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودې هېوادونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي؛ او د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ؛ یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوال مهاجرتونه او د پایلې یې

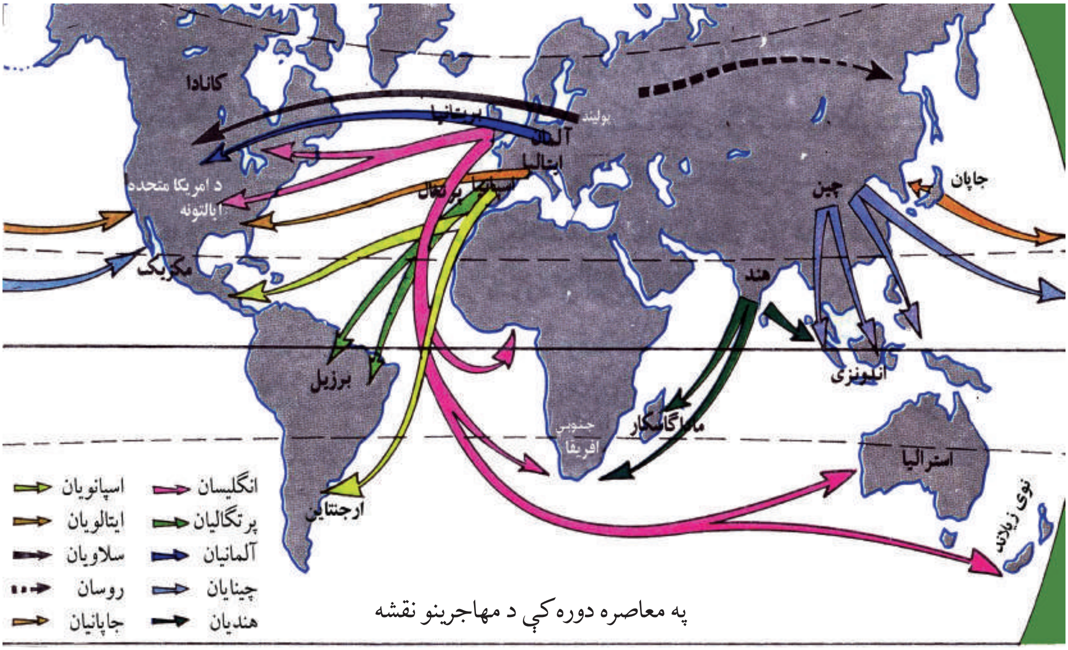

په معاصره دوره کې د مهاجرینو نقشه

ولې خلک له هېواد څخه بهر مهاجرت سره مینه لري؟

لکه چې په تېرو لوستونو کې یادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱. نامساعد لاملونه، لکه: طبیعي، اقتصادي، ټولنیز، سیاسي او مذهبي لاملونه چې په مخکینیو لوستونو کې ورڅخه یادونه شوې ده.

۲. جذبوونکي لاملونه، لکه: د یوې ساحې د نفوسو کموالی، راښکونکې سیمې، د ځمکې لاندې منابع، د کار زیاتوالی او ډېره اجوره.

مهاجرتونه د تاریخ په اوږدو کې رامنځته شوي دي او تر اوسه جریان لري. ځینې په هېواد کې دننه وي چې په هېواد کې دننه مهاجرت په نوم یادېږي، ځینې له نړیوالو سرحدونو څخه په تېریدو سره کېږي چې د بهرنیو مهاجرتونو په نوم یادېږي. مهاجرین غواړي چې د اړونده هېواد له سیاسي، اقتصادي یا ټولنیزو شرایطو څخه ګټه واخلي. د آریایانو مهاجرتونه ختیځ، جنوب او لویدیځ ته او یا د امریکا لویې وچې ته د ختیځې آسیا د خلکو مهاجرت او همدارنګه نړیوال مهاجرتونه په ۱۵م پېړۍ د جغرافیایي لویو اکتشافونو په پایله کې زیات شول او د نړۍ نورو سیمو ته د اروپایانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په یوه نیمه پېړۍ کې ۷۰ میلیونه تنه مهاجر شول چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي او په سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پایله کې د امریکا او اوقیانوسیې لویې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې ښه مثال یې د شمالي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد ونه دي. چې ۹۵ سلنه نفوس يې اروپايي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي تورپوستي دي.
د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې په نتيجه کې يې د اروپا د اضافي نفوسو بار کم شو. يوازې د انګلستان په هېواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او د اداري کارکونکو او مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. د دې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بريتانيا امپراتوري رامنځته شوه چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله ستونزه بدل شول او هېوادونه يې اړ کړل

چې د مهاجرينو د منلو يو لړ قوانين وضع کړي. د امريکا د متحده ايالتونو کانګرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بېلابېلو هېوادونو څخه کولی شي امريکا ته راشي، مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زيات د هغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان او چين ژېړ توکم پورې يې اړه درلوده.
وروسته د نورو هېوادونو په باره کې هم عملي شو. د دې مقررې له مخې که مهاجرين خپله پانګه هم له ځانه سره يوسي، هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعيت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمې نړۍ له هېوادونو څخه پرمختلو صنعتي هېوادونو ته ځي چې بنسټيز لاملونه يې اقتصادي او سياسي دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازې د لومړنيو اړتياوو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هېواد کې دننه پانګه اچونه وکړي.
له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتېږي او د نفوسو طبيعي زياتوالی او داسې نور مشکلات د دې سبب ګرځي چې خلک له کليو څخه ښارونو او نورو هېوادونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چې هغوی د مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري نو له غير قانوني او قاچاقي لارو څخه استفاده کوي. نو د ستونزو په منلو او آن د مړينې منلو سره ځانونه ټاکلي هېوادونو ته رسوي. دغه نفوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یوه هېواد فعال اقتصادي نفوس له ۱۵ کلنی څخه تر ٦٥ کلنه پورې احتوا کوي. څرنګه چې د هغوی یو شمېر د کار کولو رسمي ویزه او کار کولو اجازه او د کار ځانګړې مهارت نه لري نو له همدې امله لږ معاش او خراب چاپېريال کې چې د دولت له نظارت څخه لېرې وي، سخت او غیر صحي کارونو ته مخه کوي.

د یادونې وړ خبره دا ده چې یو شمېر پر مخ تللي پانګه وال هېوادونه د نفوسو د طبیعي کنټرول له مخې د بشري قوې له کمښت سره مخامخ دي چې د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر کارکوونکي مني. په لویدیځه اروپا کې تقریباً ۱۱ میلیونه مهاجر کارکوونکي کار کوي. د مهاجرو کارکوونکو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه کې دی، وروسته انګلستان، فرانسه، سویس او سکندیناوي هېوادونه دي.

د لویدیځې اروپا هېوادونه په وروستیو کلونو کې له ګاونډیو هېوادونو ایټالیې، پرتګال او هسپانیې موسمي مهاجرو کارکوونکو د کموالي د احساس له مخې، د جنوب ختیځې اروپا، ترکیې، د انتیل د ټاپوګانو او د افریقا د هېوادونو کارګرانو ته متوجه شول. المانیان معمولاً د ترکیې او یوناني مهاجرو کارکوونکو څخه، فرانسویان د شمالي افریقا د مهاجرو کارکوونکو څخه او انګلستان د مشترک المنافع هېوادونو له کارکوونکو څخه ګټه اخلي. د امریکا متحده ایالات د مکسیکو له موسمي کارکوونکو څخه کار اخلي.

په همدې ډول د نړۍ د پرمخ تللو پانګه والو هېوادونو څخه مخ پر ودې هېوادونو ته هم مهاجرت کېږي. د هغوی پانګه، په کار کې پوهه په تېره بیا د هغوی کاري تجربه ده چې په خپلو هېوادونو کې یي حاصله کړې ده.په کال کې د دې مهاجرینو شمېر تقریباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسېږي چې د کار او د ښه ژوند په لټه کې خپل هېوادونه پرېږدي او د لویو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې کوي. نوې سیمې دغه مهاجرین په پرانیستې غېږه او زیاتو امکاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. بهرني مهاجرتونه، له هغه هېواد ونو څخه چې مهاجرت کوي د نفوسو د کمښت او هغو هېوادونو ته چې مهاجر کېږي، د نفوسو د زیاتوالي سبب ګرځي. د مخ پر ودې هېوادونو ټول مهاجرین ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشکیلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هېوادونو فعال اقتصادي نفوس کمېږي چې په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. د لاندې موضوعګانو په باره کې دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلې مشر په ټولګي کې ولولي.

۱. د یوه هېواد کوم نا مساعد عوامل اوسېدونکي د وطن پرېښودو ته اړ باسي؟ دغه ستونزه په خپلو کې وارزوئ.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟ زموږ له هېواد څخه زیات مهاجرین کومو هېوادونو ته تللي دي. ولې؟

۳. تاسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرینو دکموالي او مخنیوي لپاره او یا له وطن څخه بهرنیو مهاجرتونو له پاره څه وړاندیز لرئ؟

٤. د هېواد په اقتصاد او نفوسو باندې د بهرنیو مهاجرتونو اغېزې ترکتنې لاندې ونیسئ.

۵. د مخ پر ودې او د پانګه والو هېواد ونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالاتو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کا ل کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ؟

۵. کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مخ تللي صنعتي هېواد ونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وایي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې کوم لاملونه د کورنیو او بهرنیو مهاجرتونو د زیاتوالي سبب ګرځي.
د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۰۴ نژادونه

په نړۍ کې ولې بېلابېل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم د خلکو هغې ډلې ته ویل کېږي چې د ظاهري خېرې، د پوستکي او وېښتانو رنگ، بېلوونکو نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې ولري. د نړۍ ټول خلک په درېو اصلي توکمونو وېشل شوي دي. چې له سپین یا اروپایي توکم، ژېړ یا مغولي توکم او تور یا استوایي توکم دي.له یادو شوو توکمونو څخه هر یو توکم ځانګړي ارثي مشخصات لري، لکه: د وېښتانو شکل او رنګ، د پوستکي رنګ او د سترګو، پزې او د سر د کوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین توکم (نژاد): لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه او خرمایي وېښتان او پرانیستې سترګې، ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژېړ توکم: ژېړ پوستکی، تور او صاف وېښتان، لږه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې، لنډه پزه، ټیټه ونه او لږ غونډې چاغ وي.

تور توکم (نژاد) تور یا نصواري ته ورته پوستکی او پلنه پزه، ګړګوتي وېښتان او پرېړې شونډې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګډ یا دوه رګه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ د ودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه: مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکي: اصلاً په ژیړ توکم پورې اړه لري خو د مذهبي عقیدو له مخې په مخ او وېښتانو نکریزې وهي. نو له همدې امله د سور پوستو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر د نوموړو توکمونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار څخه یعنې آدم (رض) او بي بي حوا (ع) څخه پیدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وایي:

توکمونه د طبیعي چاپېریال د بېلابېلو شرایطو، اقلیم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، رامنځ ته شوي دي. نوموړي طبیعي شرایط په بېلابېلو توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځایونو کې چې تور پوستي ژوند کوي، د لمر وړانګې په عمودي ډول لګېږي او د هوا تودوخه زیاته وي او لمر د سیمې د اوسېدونکو په پوستکي په مستقیم ډول اغېزه کوي، له اړتیا او اندازې څخه زیاته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرېدو سره له اندازې څخه د زیاتې تودوخې سره توافق کړی دی او په پای کې د تور رنګه نسجونو ماده یې په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي اپیدرمس رنګینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوړوي، ژیړ، نسواري، سور او آن تر دې چې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر میلانین لري د بدن پوستکی یې زیات تور وي، دغه ماده د لمر د وړانګو د نفوذ مخه نیسي او پوستکي د لمر په وړانګو له سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېرېدو سره په دې ډله کې د پوستکي تور والی میراثي ګرځي، زیره او ګڼګوتي ویښتان د سر کوپړۍ له تودوخې څخه ساتي.

سپین پوستي زیاتره په شمالي معتدله سیمو کې ژوند کوي. په داسې سیمو کې زیات اوربښت، لندبل او زیاتره وریځ وي او خلك یې له لمر څخه لږه ګټه اخلي نو له همدې امله یې بدن زیات لمر ته اړتیا لري. د هغوی په بدن کې د میلانین ماده یوازې په اوړي کې زیاتېږي. هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د انسان بدن د لمر د وړانګو په واسطه د اړتیا وړ ویټامین ډي جوړ کړي د انسان پوستکی غنم رنګه ګرځي.

په هغو ځایونوکې چې ژېړ پوستي ژوند کوي، په هغو ځایونوکې معمولاً باد او طوفانونه لګېږي چې له ځان سره خاورې، میده شګې انتقالوي. د کلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژېړ پوستي سترګې تنګېږي چې وکولای شي د خاورې او شګو په وړاندې وساتل شي. دغه نښه په ژېړ پوستوکې ارثي ګرځي او د زیاتره خلکو ورځني خواړه وریجې وي، چې ډېر لږ غذایي مواد لري. ټول توکمونه د ذکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورځخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

۱۹۶۵ م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولو ډولونو توکمیز توپیر د له منځته وړلو لپاره نړیواله معاهده لاسلیک کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپرېدل چې په توکمي امتیازاتو ولاړ وي، منع کړل. توهین او د هر ډول توکمیز توپیر لپاره هڅې جنایت ګڼې. دغه موضوع زموږ د هېواد اساسي قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده چې د افغانستان په اتباعوکې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی. د افغانستان اتباع ښځې دي او که نارینه، د قانون په وړاندې مساوي حقونه او وجایب لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوع ګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې د استازي په واسطه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

۱-په بشري توکمونوکې کوم توکم ذکي او ډېر مستعد دی؟

۲-ولې تور توکمي تور پوستي او ظاهري ځانګړې څېره لري؟

۳-ولې سپین توکمي ظاهري ځانګړې خصوصیات لري ؟

۴-سور پوستي د نړۍ په کومه لویه وچه کې استوګن دي او د څېرې د سوروالي علت یې توضیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ؟

۵-ګډ توکم په څه ډول منځته راغلي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د تور پوستو ظاهري ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۲-سور پوستي په نړۍ کې په کوم توکم پورې اړه لري؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱- د نړۍ ټول خلك په څلورو توکمونو لکه: سپین، سور، تور او ژېړ توکم وېشل شوي دي.

۲-سپین توکمي لوړه ونه، سپین پوستکی، جګه پزه، تور ګوڼګوتي وېښتان لري.

۳- توکمونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو، اقلیم او خوړو محصول دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-ګډ توکمونه د مهاجرت او د ودونو په وجه منځته راغلي لکه۰۰۰۰۰او۰۰۰۰۰۰

۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان د اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته واوروئ.

زموږ د هېواد خلك په کوم توکم پورې اړه لري. د هېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د توکمونو جغرافيايي وېش

په آسيا کې د ژبو او نژادونو د وېش نقشه

د نړۍ په کومو لويو وچو کې د سپين نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوی دی؟

د آسيا د لويې وچې نفوس له بېلابېلو توکمونو څخه جوړ شوي دي چې زياتره يې ژېړ توکمي دي او پاتې نور يې سپين پوستي او تور پوستي دي.

د هغوی د جغرافيايي وېش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسيا د لويې وچې توکميز ګروپونه:

الف ژېړ توکم: د آسيا په لويه وچه کې د دې توکم خلک د نورو توکمونو په پرتله ډېر دي. مغل، تبتيان، ساموېديان، ترکمنان، قرغيزيان، د شمالي چين خلک، کورياپان په لړ څه توپير همدغه توکمي ځانګړتياوې لري، د جنوب ختيځې آسيا خلک جنوبي چين، کامبوج، لاوس، تايلند، برما او ويتنام او آن د جاپان وګړي چې د پوستکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګ يې روښانه دی، د همدغه توکم خلك دي. د دې توکم ځينې فرعي ډلې د شمالي سايبريا د تندرا او تايګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونکي ځنګلونو) کې د خو زريزو خلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- سپين توکم: په هندوچين کې د سپين پوستو توکم نسبتاً لږ شمېر موندل کېږي چې په ابتدايي ډول ژوند کوي. د سپين پوستو د استوګنې اصلي ځای د هماليا د غرونو د لړيو لويديځې سيمې او د هند نيمه وچه ده. افغانان، ايرانيان، بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين توکم ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي توکم په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د ترکيې يوه برخه او کردستان کې استوګن دي، په سپين غنم رنګه توکم پورې اړه لري.

ج: تور توکم: تور توکم په استوايي سيمو کې ژوند کوي چې توکم پېژندونکي هغوی ته نګريتو Negritos وايي. دغه تور پوستي کوړې کوړې ويښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون، هند کې د هماليې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيکوبار په ټاپوګانو کې تيت شوي دي. دغه خلك په نيمه ابتدايي حالت کې ژوند کوي او زياتره يې په ځنګلونو کې استوګن دي او د هماليا د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

د اروپا د لويې وچې توکميزې ډلې:

د اروپا اوسېدونکي سپين پوستي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، ديناريکي او مديترانه يي ډلو وېشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين توکم برخې د استوګنې ځای سکنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولينډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي توکم يې د اروپا په مرکزي او لويديځو برخو کې استوګن دي. په داسې حال کې چې مديترانه يي توکم ځانګه يې غنم رنګه څېره لري د مديتراني د سمندرګي په شاوخوا هېوادونو کې ځای پر ځای شوي دي د اروپايي توکم ديناريکي برخه په البانيه او د ختيځې اروپا په ځينو هېوادونو کې ژوند کوي. لاپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوګن دي.

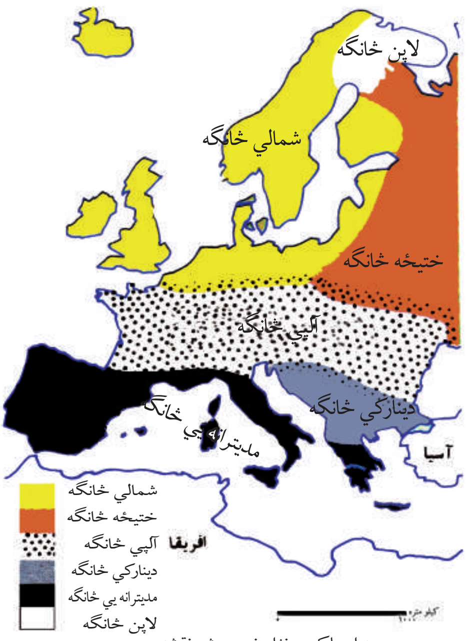

په اروپاکې د نژادونو د وېش نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افریقا دلویې وچې توکمیزې ډلې:

د افریقا توکمیزې ډلې تور پوستي، عربان، بربریان، آسیایان او اروپایان تشکیلوي. تور پوستي د افریقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي، چې ټول یې د لویې صحرا په جنوب کې استوګن دي. تور توکم هم په څلورو ډلو وېشل کېږي چې بانتو، نیلوت Nelotes پیګمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوټنټوټ Hottentots دي.

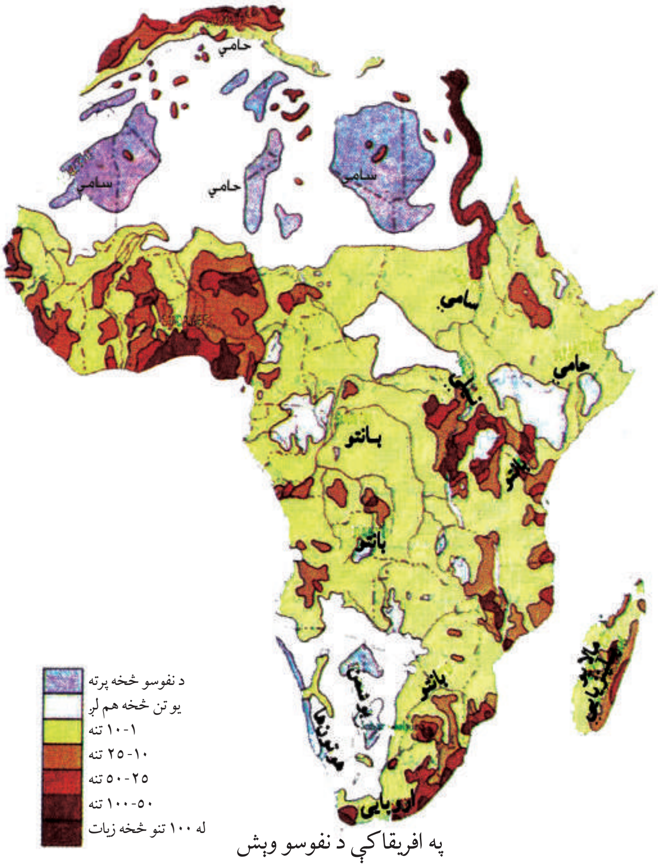

په افریقاکې د نفوسو وېش

د دې هرې ډلې په څېره کې زیات توپیرونه لیدل کېږي. بانتو د افریقا د تور پوستو ډېره لویه ډله ده چې د افریقا په لویدیځ کې په تېره بیا د دې سیمې د ساحل په اوږدو کې په مرکزي افریقا کې، په ختیځ او جنوب ختیځ برخو کې او د مادغاسکر په ټاپو کې ژوند کوي.

د هغوی د بدن پوستکی قهوه یي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او تاو تاو وېښتان لري.

نیلوت خلک جګه ونه لري (۱۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، یوګندا او کینیا کې ژوند کوي.

پیګمیان په استوایي ځنګلونو کې استوګن دي. ونې یې ټېټې دي لوړوالی یې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسېږي.

بوشمن او هوټن ټيټې ونې لري او د کالاهاري د دښتې په شاوخواکې ژوند کوي.

عربان او بربران د لویې صحرا په شمال کې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تور وېښتان لري. د افریقا په شمال لویدیځ کې سپین پوستي بربر قبیلې ژوند کوي چې په نسل کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسپانيې او ايټاليې له خلكو سره ورته والى لري. نو له همدې امله د الجزاير، تونس او مراكش هېوادونو، خلك د بربر د هېوادونو په نوم يادوي.
سپين پوستي اروپايي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افريقا كې تيت شول. د تمركز اصلي ځاي يې په شمال لويديځ كې (المغرب) او په جنوب كې (جنوبي افريقا او زمبابوې) دي. همدارنګه په كينيا او زاير كې هم ژوند كوي، مهاجر آسيايان له اروپايانو څخه زيات دي. هنديان په جنوبي افريقا، كينيا او يوګندا كې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زياتره هنديان دي.د مادغاسكر زياتره نفوس مالاييان او پولينزيان دي.

د امريكا د لوې وچې توكميزې ډلې:

د امريكا زيات اوسېدونكي سپين پوستي يا ګډ توكم څخه دي.د امريكا د لويې وچې اصلي اوسېدونكي سور پوستي دي چې په اصل كې د ژېړ توكمو برخه ده، چې د مذهبي عقيدې له مخې خپل مخ او ويښتان په نكريزو سره كوي. شمېر يې په شمالي امريكا كې ډېر محدود دى، خو په مكسيكو او السلوادور كې د نفوسو زياته برخه تشكيلوي د بوليويا، ګواتيمالا، اكوادور، پيرو او پاراګواى د لوړو سيمو نيم نفوس سور پوستي دي. د امريكا په لويه وچه كې د سپين پوستو د زياتوالي لامل د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو څخه امريكا ته د سپين پوستو مهاجرت ګڼل كېږي ژېړ پوستي له چين او جاپان څخه دي لويې وچې ته مهاجرت كړى دى. تور توكم د غلامۍ

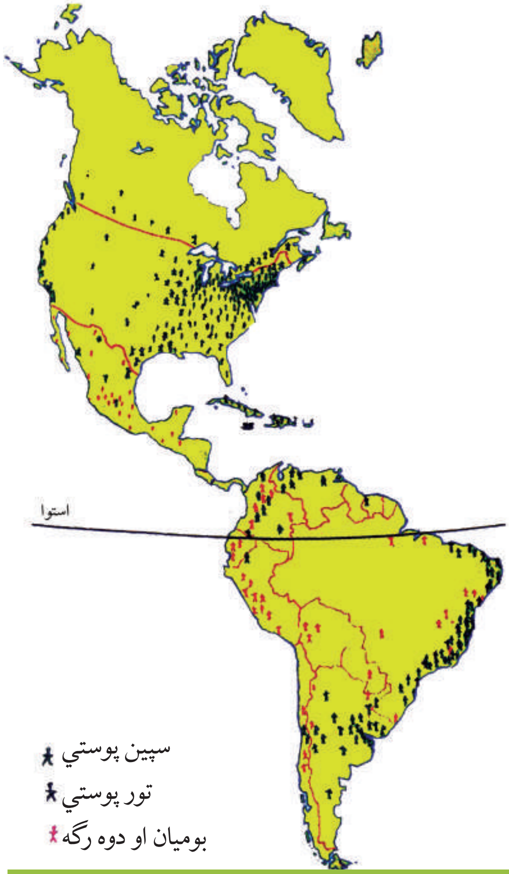

د امريكا په لويه وچه د نژادونو د وېش نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او غلامانـو د خرخـلاو د رواجولـو پـه پایله کې امریکا ته لـه افریقا څخه راوړل شـوي دي. له پورتوریکو، کیوبا او دومنیکن پرته نور ټول ټاپوګان د توریوسـتیو د اسـتوګنې سیمې ګڼل کېږي او د ونزویلا، سـورینام، فرانسـوي ګیانا او پانامه کې تور پوسـتي ژوند کوي.

دوه رګه او ګډ توکمونه د سپین پوستو او تور پوستو د ودونو په پایله کې (مولات Mollstes) او تور پوستو او سور پوستو تر منځ د واده په پایله کې زانبوسZanbus)) د څلورنیمو پېړیو په اوږدو کې رامنځته شوي دي، زیاتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هېوادونو کې ژوند کوي. په اقیانوسیه کې زیات نفوس سپین پوستي اروپایي مهاجرین دي. یو لږ شمېر تور پوستي او ژېړ پوستي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استرالیا توکمیزې ډلې:

د اروپایانو له مهاجرت څخه مخکې په استرالیا کې ۵۰۰ تور پوستي قبیلې مېشتې وې چې د خلکو شمېر یې څه نا څه شپېته زرو تنو ته رسېده. د استرالیا اروپایي کېدنه له (۱۸۳۰)م کال څخه وروسته د اروپایانو له مهاجرت سره پیل شوه. لومړني مهاجرین یې هغه محکومین وو چې د هېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس د دې لوېې وچې د دوه رګه نفوس اکثریت جوړوي. د هغې لامل دا و چې سپین پوستي ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي، نو له همدې امله سپین پوستو نرانو له بومي ښځو سره ودونه وکړل او ګډ نفوس یې رامنځته کړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او له لاندې پوښتنو څخه دې یوې ته د یو او بل په مشوره ځواب برابر کړي او د ډلو استازي دې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱-د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپین توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د ژېړ توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې ځای تثبیت کړی.

۴- د ژیړ توکم د ظاهري بڼې خصوصیت ولیکۍ.

۵-ګډ توکم څه ته وايي او دغه توکم د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس ....تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس........توکم، د افریقا...........توکم تشکیلوي.

۳- د تور پوستو او سپین پوستو د واده کولو په پایله کې..........ګډ توکم را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د اروپایي سپین توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲- د افریقا د لویې وچې د توکمیزو ګروپونو نومونه واخلئ.

۳- د سور توکمو ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۴-ګډ توکم څه ته وايي او دغه توکم زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

د دې مطلب په هکله مقاله ولیکۍ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې دې ټولګیوالوته واوروۍ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶-۱۰ د نړۍ د مهمو دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

پاسنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې په نړۍ کې کوم دینونه زیات پېروان لري؟

دین د انسانانو د فرهنګ ډېر مهم عنصر دی. هر یو دین په یوه ټاکلي ځای کې منځته راغلی دی او وروسته نورو سیمو ته خپور شوی دی.دینونه معمولاً له سیاسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه یې له پورتنیو لاملونو څخه د هېڅ یو تابع نه ده، دینونه د پیروانو د عقیدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. **انیمېزم** Animism **یا د طبیعي پدیدو د عقیدو پیروان**: انیمزم د انسانانو له لومړنیو دینونو څخه ګڼل کېږي، د دې دین پیروان وایي چې ټول شیان او جمادات روح لري. د دې دین پیروانو په تېرو وختونو او په تېره بیا له تاریخي دورې څخه مخکې، طبیعي په تېره بیا حیرانوونکي (خارق العاده) شیانو او پدیدو ته په خدایي خاصیت قایل و، لکه: برېښنا، تندر، روښنایي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبیعت قدرت په صفت پېژندل. دغه دین اوس په قطبي، بیاباني او لېرې پرتو ځنګلي سیمو کې په تور پوستو او ژېړ پوستو خلکو کې لیدل کېږي.

۲. **د ارباب الانواع د عقیدې پېروان**: د دې عقیدې پېروانو باور درلوده چې هره حادثه او پدیده

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلا خدای لري. دغه دين د يونان له مدنيت څخه پيل شوی دی او د روم د مدنيت په وخت کې اعلی درجې ته ورسېده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خدای، د برېښنا او تندر خدای، د سمندرونو خدای، د ستورو خدای، د باران خدای او داسې نور.

۳. د اسماني دينونو پيروان: دغه دينونه زياتره اخلاقي اړخ لري او د خدای(ج) عبادت ته يې پاملرنه کړې ده.

د هغې د لارښوونې له پاره يې بېلابېل پيغمبران نازل کړي، لکه: يهوديت، مسيحيت او اسلام چې تر ټولو کامل دين د اسلام مقدس دين دی.

د رخصتی ورځې هم په بېلابېلو دينونو کې توپير لري چې په اقتصادي فعاليتونو او نورو کارونو اغېز لري. د بېلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عيسويت کې د يکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سيمو کې د معمارۍ ځانګړی سبک شتون لري او کورونه د حريم ټاکلي ځايونه لري. جوماتونه ګلدستې، رواقونه، منارونه او ګنبدې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړی سبک لري چې په عيسويت کې دا ډول سبک نه ليدل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. هره ډله دې د نړۍ د دينونو په نقشه کې د انيميزم، ارباب الانواع او آسماني دينونو د عقيدو د نفوذ ساحه، په نښه کړي او هره ډله دې راتول شوي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وښيي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ:

۱. د نړۍ دينونه په عمومي ډول په څو برخو وېشل شوي دي؟

۲. انيميزم څه ډول مذهب دی؟

۳. ارباب الانواع له انيميزم سره څه توپير لري؟

٤. کاملترين دين کوم يو دی؟

٥. د ځانګړو فرهنګي سيمو په رامنځته کېدو کې د مذهب اغېزې واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نړۍ د مشهورو دينونو نومونه واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: د اسلام سپېڅلی دین

د نړۍ د اسلامي هېوادونو په هکله څه پوهېږئ؟

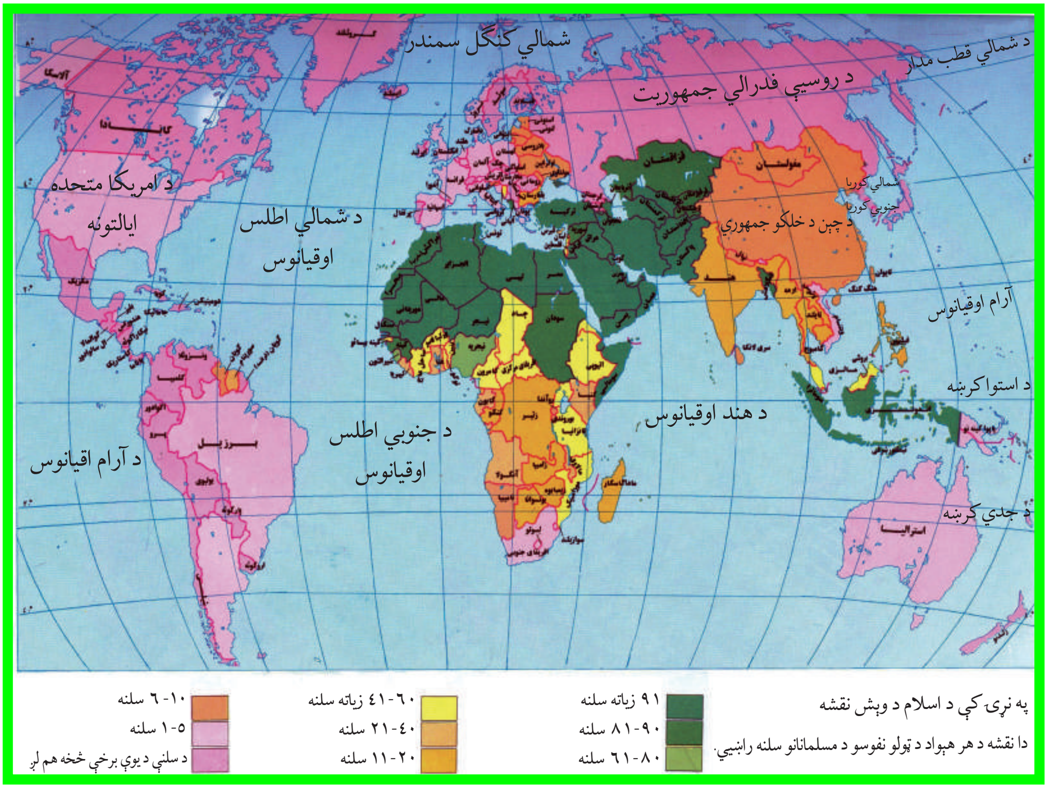

پورتنی نقشې ته ځیر شئ او وواياست چې زیات اسلامي هېوادونه د نړۍ په کومه لویه وچه کې پراته دي؟

د اسلام سپېڅلی دین د الهي وحدانیت او ټولنیز عدالت په بنسټ ولاړ دی چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او د قرانکریم په نازلېدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته وړاندې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته د اسلام مقدس دین په ډېره چټکۍ خپور شو او د ختیځ او لویدیځ په افکارو یې زیاتې او دایمي اغېزې وکړې. زیاترو خلکو د قناعت او ښه والي له مخې اسلام ومانه او نورو یې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډېره لږه موده کې په پراخه ساحه کې خپور شو.

اوس د نړۍ په ټولو هېوادونو کې اسلامي دعوت په یوه ډول یا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقریباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسیا لویه وچه د نړۍ د مسلمانانو د استوګنې لومړنۍ سیمه ده. د دې لویې وچې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي هېوادونه په منځني ختيځ، منځنۍ آسيا، جنوبي او جنوب ختيځمه آسيا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختيا ۱۵ ميليونه کيلومتره مربع او نفوس يې د آسيا د لويې وچې د نفوسو دريمه برخه ده. په آسيا کې د ۲۷ هېوادونو وګړي مسلمانان دي چې د ۱۸ هېوادونو رسمي دين اسلام دی.

د يادونې وړ ده چې د اسلام سپېڅلی دين د آسيا په جنوب ختيځ (اندونيزيا کې) د هند ګجراتي او ايراني سوداګرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره يوځای د اسلام دين هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او د هغه د خپرولو له پاره يې هڅې وکړې. نن ورځ د دې سيمې زيات مسلمانان په اندونيزيا، ماليزيا، بروني او فيليپين کې استوګنه لري.

د افريقا لويه وچه د اسلام دويم مرکز ګڼل کېږي. د افريقا په لويه وچه کې د مسلمانانو د استوګنې سيمه د دې وچې په شمال کې پرته ده. دغه ناحيه د مديترانې د سمندرګي په جنوب کې د سوانا د تحت استوايي سيمې، په ختيځ کې د سره سمندرګي او په لويديځ کې د اطلس تر سمندر پورې غزېدلې ده. په نورو افريقايي هېوادونو کې مسلمانان په مختلفو فيصديو استوګن دي.

د اروپا او امريکا په لويه وچه کې د پام وړ شمېر مسلمانان اوسېږي. د اروپا په لويه وچه کې په البانيې، بوسني او هرزګوني او په امريکا کې سورينام په دواړو لويو وچو کې اسلامي سيمې ګڼل کېږي.

د ۲۰۰۰ ميلادي کال د احصايې له مخې په ٦۳ نورو هېوادونو کې هم له ۱-۳۸ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زياتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه يو ډول نه دي خو په ځينو کارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زيات هېوادونه د طبيعي منابعو له مخې لکه: نفت، طبيعي ګاز، ډبروسکاره، مس، ربړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ ٦٥،٥ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خليج (په عرب خليج) کې پرتې دي. د همدغو سرچينو د شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ ګرځېدلي دي. په همدې ډول زيات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې او د متخصصينو د نشتوالي له مخې له خپلو طبيعي منابعو څخه هم ګټه نه شي اخېستلی. په همدې دليل په ارزانه بيه د لومړنيو اومو توکو د سر چينو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بيه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنۍ جدول د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

گڼه	د آسیا په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېر په سلنه	رسمي دین	گڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	د مسلمانانو شمېرنه په سلنه	رسمي دین	گڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمانانو شمېرنه سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	البانی	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و	۴۳
	اندونیزیا	۷۶/۵	-		جیبوتي	۹۴,۱			هرزگونیا	
۴	امارات	۸۲/۷	اسلام	۴	چاد	۵۹				
۵	متحدعرب		اسلام	۵	سنیگال	۸۷,۶			د امریکا	
	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سوډان	.۷۰/۳			د لویې	
۶	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	وچې	
۷	برونی	۶۴/۴	اسلام	۸	سیرالیون	۴۵,۹			هېوادونه	
	بنگله دیش	۸۵/۸	اسلام		ساحل عاج	۳۸/۶			سورینام	۱۹/۶
۸	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۹	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۰	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	گامبیا	۸۶,۹				
۱۱	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	گینه	۶۷,۳				
۱۲	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	گینه بسیاو	۳۹,۹	-			
	فلسطین	۸۷/۷	اسلام		لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۳	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۴	مالی	۸۲	اسلام			
۱۴	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۵	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۵	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۶	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۶	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۷	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۱۷	عراق	۹۶	اسلام	۱۸	نیجیر	۹۰/۷				
	عمان	۸۷/۴	اسلام		نیجریا	۴۵/۹				
۱۸	کویت	۸۳	اسلام	۱۹	ولتای علیا	۴۸,۶				
۱۹	لبنان	۵۵/۳	-	۲۰	(بورگینافاسو)					
۲۰	مالدیو	۱۰۰	اسلام	۲۱	ارتیریا	۵۰				
۲۱	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام							
۲۲	یمن	۹۸/۹	اسلام							

په برما، سریلانکا او فیلپین کې یو زیات شمېر مسلمانان ژوند کوي او د هند د نفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي. د اسلامي نړۍ د کنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه یې په آسیا ، ۲۷هېوادونه یې په افریقا ۳ هېواودونه یې اروپا او۲ هېوادونه یې په امریکا کې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپرېدو د علتونو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلو استازي دې د بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړ دی؟

۲. په حضرت محمد(ص) لومړنۍ وحې څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳. ولې اسلامي هېوادونه د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ دي؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱. د آسیا د جنوب ختیځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زیات نفوس ژوند کوي؟

الف: مالیزیا ب: اندونېزیا ج: بنګله دېش د: افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو د لست څخه په ګټې اخیستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او په هغې کې د اسلامي هېوادونو نومونه ولیکئ. او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې د لویو وچو په بېلوالي ټولګي کې وړاندې کړئ.

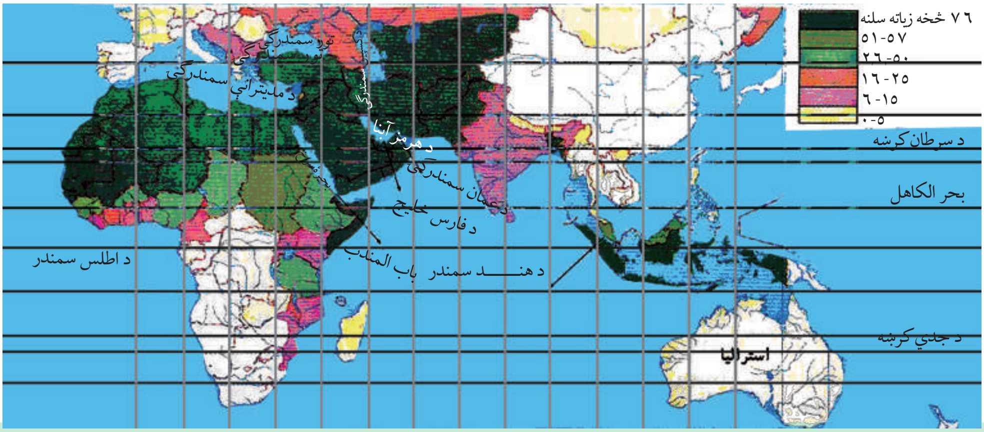

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب -د مسیحیت د دین په اړه څه پوهېږئ؟

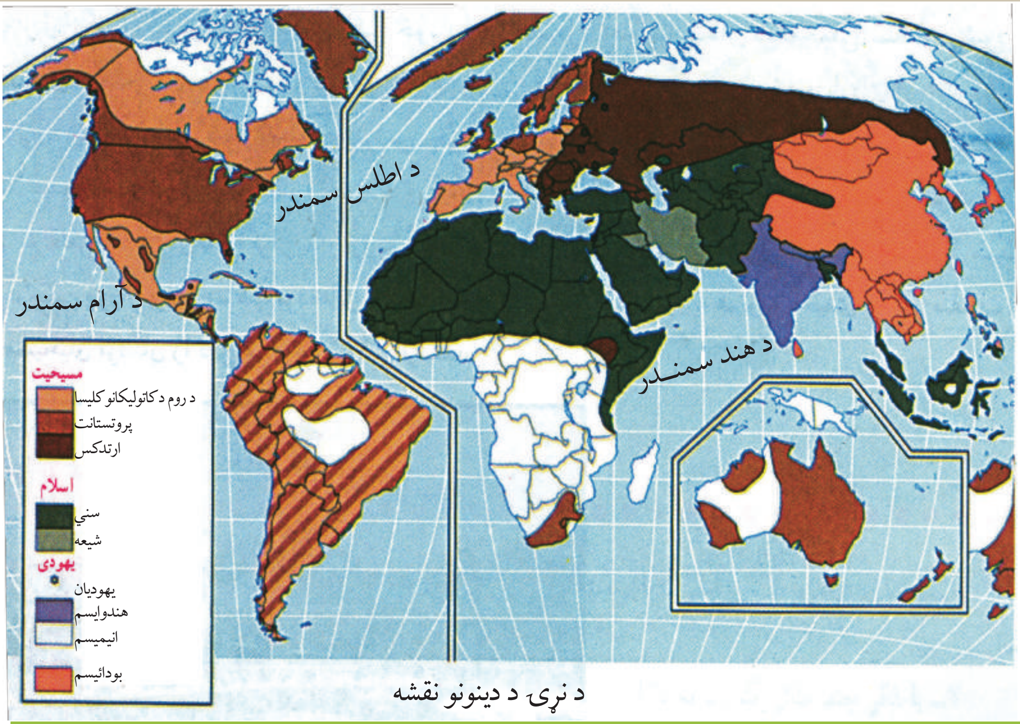

د نړۍ د دینونو نقشه

پورتنۍ نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

عیسویت د آسماني نړیوالو دینونو له جملې څخه دی چې زیات پیروان لري او د لومړۍ میلادي پېړۍ په لومړیو کې څرګند شوی دی او د دویمې میلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ یې پراختیا موندلې ده.

دغه دین لومړی د حضرت عیسی (ع) بن مریم په واسطه په فلسطین کې خلکو ته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عیسی(ع) پلار نه درلوده، نو ځکه د عیسی (ع) بن مریم په نوم یاد شوی دی. پیروان یې د هغه د پیدایښت په هکله ډېرې نظریې لري. آن دا چې ځینې هغه د الوهیت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله د نن ورځې عیسویت له توحید څخه منحرف شوی او شرکونو او زیاتو خرافاتو په کې ځای نیولی دی، عیسویان په تثلیث عقیده لري یعنې په دریو خدایانو باور لري: خدای، خدای زوی (عیسی بن مریم) او روح القدس.

حضرت عیسی(ع) د بني اسرائیلو په انبیاوو کې وروستنی پیغمبر دی او د حضرت عیسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپیدایښت ترمنځ بل پیغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عیسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه یې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسیحیت دین د لومړي کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنۍ کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

د مسیحیت د دین د سترو څانگو په باره کې څه پوهیږئ؟

د عیسویت دین په ۲۵۰ مذهبي فرقو وېشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې لویې برخې دا ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کُلي او عمومي په معنا دی. دغه اصطلاح د هغې پخوانۍ کلیسا په باره کې چې په نورو څانگو وېشل شوی نه وه او د رومي کاتولیک په نوم یادېده، استعمالېده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتینۍ ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلار په معنا ده.

د روم اسقف[1] د دغې برترۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو گناهونو، تېروتنو او اشتباگانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایتالیا، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتگال او په ځانگړې توگه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانی یوگوسلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هېوادونو کې تر سترگو کېږي.

۲. **ارتودوکس**Orthodox: د کامل او صحیح په معنا دی. د روم امپراطوري په ۴۷۶ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لویدیځو برخو ووېشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا

۱- اسقف د کاتولیک کلیسا د مراتبو د سلسلې لوړ مقام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(کاتولیک) او یوناني ختیځ روم (ارتودوکس) وویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.
په همدې ډول مسلمانانو د یرموک په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ۶۲۶ میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوریې او فلسطین سیمې یې ازادې کړې. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولویده. د روم امپراطور دریم لیوي د اسلام د دین د نفوذ د مخنیوي لپاره ځیني مذهبي اصلاحات عملي کړل. په ۷۶۶ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې د انځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګڼله. دغه عمل په ختیځې او لویدیځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښار کې دریم پاپ ګری ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتوا یې صادره کړه چې هر څوک چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي، د ایمان له دایرې څخه خارجیږي.
د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف دا دی:
۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.
۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلو کې تېروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.
د روسیې، صربستان، رومانیه او یونان زیاتره خلک او په عمومي ډول په سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان شته.
۳. **پروتستانت**protestant: د اعتراض کوونکي په معنا دي.
کاتولیکي کلیسا چې زیاتره د شکوه او جلال پسې ګرځېده نو د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره یې د ګناهونو د بخښنې پاڼې او لوحې خرڅولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلوره. آلمان کې مارتین لوتر روحاني چې (۱۴۸۳-۱۵۴۶ میلادي کال پورې ژوندی و، اعتراض وکړ. ده په ۱۵۱۷ میلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضیه لیک چې ۹۵ مادې یې درلودې، ولیکه.په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجیل د لاتیني ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه، په آلماني ژبه وژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نو زیاتره خلک د لوتري کلیسا پلویان شول چې شرایط یې اسانه وو او ډېر لږ یې شعایرو او رسم و رواجونو ته پام کاوه دغه مذهب دلوتریسم په نوم هم یادیږي.
د پروتستانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري. د دغه مذهب پیروان په فنلنډ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سویډن، ناروي، ډنمارک، انګلستان، هالند، المان، اتریش او د سویس، چک، سلواک د هېوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځینې کوچنی لړ کی ژوند کوي.

د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱٦میلادي پېړۍ کې چې اروپایانو لویې استعماري امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل دود او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلابېلو سلنو د دې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول په هغو افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو، دغه مذهبونه شته. ښه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوپې او د ګینې د خلیج ساحلي هېوادونه دي.

د آسیا او اوقیانوسیې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو د دې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په درېوو هېوادونو کې لکه: ارجنټاین، بولیوي او پیرو په یو افریقایي هېواد لیسوتو او په درېوو اروپایي هېوادونو مالټ، ناروي او واتیکان کې د هېوادونو رسمي دین ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپرېدو د لاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د کار نتیجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟

۲. د بني اسرا ئیلو په نیانو کې وروستنی نبي څوک و؟

۳. د حضرت مسیح(ع) د زېږېدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.

٤. د عیسویت د دین مهمې څانګې کومې دي؟

٥. د کاتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر څه دی، واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لویې وچې څخه د باندې د عیسویت د دین د خپرېدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج -د تائوییزم taoism او شینتوییزم shIntoism دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د ادیانو نقشه په ۱۲۳ مخ کې ولولئ او د تائوییزم او شینتوییزم د دین ساحه په کې په نښه کړئ.

تائو په چینې ژبه کې د لارې او طریقې په معنا دی دغه مکتب د چین لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پورې اړه لري. یو افسانوي سړی چې د څېړنې او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن دا چې د موجودیت حقیقت یې هم تر پوښتنې لاندې دی. داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغی او ځینې د هغه د زیږیدلو نېټه له میلاد څخه مخکې ۵۰۷ کال بولي.

د تائوییزم فلسفه د کنفسیوس له عصر څخه په چین کې مخکې ده.د چین قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دی. د تائوییزم دین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خوا د هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او د هغه په نوم یې معبد جوړ کړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ اېښودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ایمان راووړ. له دې څخه وروسته تائوییزم په سازماني بڼه رسمي دین شو.

- شینتوییزم په لغت کې د خدایانو د لارې په معنا دی او د جاپان د خلکو دین دی.

د دې دین له مخې زیات شمېر خدایان شته چې امپراطور هم د خدایانو له ډلې څخه شمېرل کېږي.

دغه آیین د جاپان له میلاد څخه په مخکې تاریخ پورې اړه لري.

جاپانیان باور لري چې له جاپانیانو څخه پرته نور باید په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او جاپانیان هم باید په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانیان خپله سیمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه د دې ځانګړتیاوو لرونکی نه ګڼي.

د شینتوییزم دین د جاپانیانو ډېر پخواني دین دی چې وروسته یې د کنفسیوس او بودایي دینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنی بڼه یې اداب، عنعنات، د مقدسو ځایو زیارت، جشنونه او عمومي اخترونه دي. دغه مسئلې په مذهبي اړخ غلبه لري. د دې دین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هېوادونو کې ژوند کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو وویشل شي او د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو د فلسفې په عمده ټکو دې په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تائوییزم دین پیروان په کومو هېوادونو کې استوګنه لري؟
۳. د شنتوییزم د دین معنا څه ده او دغه دین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟
۴. د شنتوییزم د دین له مخې د جاپانیانو نظر د خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو په هکله خپل نظر په خو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- د بودايي او هندوييزم د دينونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ د مذهبونو نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې بودايي دین د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختیا موندلې ده؟

بودايي Buddha دین له میلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سیدارتا په نوم یو شهزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې یې په دې لار کې بریالیتوب تر لاسه کړ او د ګوتاما لقب ورته ورکړ شو. څرنګه چې پوهې او حقیقت ته ورسېده نو بودا عاقل او فیلسوف ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان باید خپل نفساني تمایلات، شهوت او غضب وپېژني او هغه کنټرول کړي. بودايي دین ډېر پلویان او کتابونه لري چې له ټولو څخه یې زیات مقدس تري پټیکا(درې ټوکرۍ ګل) دی. نن ورځ ددې دین ډېر پېروان په هند، جاپان، چین، مغولستان، تبت، برما،کامبوج، تایلینډ بوتان او د نړۍ په نورو سیمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه یې په هند کې بنارس او په تبت کې لهاسا دی. دغه دین د کامبوج، بوتان او تایلینډ په هېوادونو کې رسمیت لري. د یادونې وړ ده چې د بودا مجسمه لومړی په ګندهارا (د جلال آباد په هډه کې) د کنشکا د حکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په بامیانو کې لویې مجسمې په غره کې و تورل شوې او د بودیزم د زیارت کوونکو ډېر ستر ځای ګڼل کېده. د دې دین له سترو فرقو څخه لامائییزم دی. لاماییزم د بودیزم ځانګړې بڼه ګڼل کېږي او زیات قلمرو یې په تبت کې دی چې د کار واک یې د روحاني رئیس په لاس کې دی چې لاما نومېږي.

هندوییزم Hinduism یو ټولنیز مذهبي سیستم دی چې په هندوستان کې د ۱۵۰۰ ق. م. کالو په شاوخوا کې یې رواج درلوده. نن ورځ د هند زیاتره خلک د دې دین پیروان دي.

د دې دین ځانګړتیا د روح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نیکو او بدو عملونو مسؤول دی. د هغوی په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توګه سر ته ورسوي، نو روح یې د ښه سړي جسم ته او که بد کاره اوسي نو روح یې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته، آن دا چې حیواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کار ته دوام ورکوي چې انسان نیک کارونه سرته ورسوي.

هندوان باید طبقاتي قوانین مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعایت سره بیا په دې نړۍ کې زېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو دین درې خدایان لري برهما(د موجوداتو خالق)، وېشنو(د موجوداتو د ساتنې خدای)او شیوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خدای) د دې دین مقدس کتاب ویدا (د برهمنیانو ودا Vda)نوم لري. دغه کتاب د هند د اریایانو له پاره هم سپیڅلی دی چې د سانسکریت په ژبه لیکل شوی دی. د هند د دې پخواني دین اصول، مذهبي سرودونه او دستورونه ګڼل کېږي چې لرغونتوب یې له میلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دی.

هندوییزم په کاست مذهبي طبقاتو باور لري چې نوموړي طبقات له برهمنانو، وېشیا،کشتریا او شودرا دې چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې ټاکل شوی دی د پام وړ نقطه دا ده چې د نړۍ ټول لوی دینونه د آسیا په لویه وچه کې څرګند شوي دي او د نړۍ نورو سیمو ته خپاره شوي دي. هر دین په بېلابېلو فرقو وېشل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د بودیزم او هندوییزم د دینونو په عمده ټکو بحث وکړي او د ډلې استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د بودیزم د دین بنسټ ایښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب یې څه نومېږي؟

۲. د بودیزم دین د نړۍ په کومو هېوادونو کې پیروان لري؟

۳. د هندویزم په دین کې د روح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندویزم مقدس کتاب .... په نوم یادېږي.

۲. د بودایانو مقدس کتاب د........... په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو! د بودیزم او هندویزم دینونو په سیاسي فلسفي مسألو خپله تبصره ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

اضافي معلومات

ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودییزم	تائوایيزم	شنتوایيزم	ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودییزم	تائوایيزم	شنتوایيزم
۱	اندونیزیا	٪ ۳/۴				۱۰	فیجي	٪ ۳۳/۳			
۲	انګلیستان	٪ ۱				۱۱	شمالي کوریا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنګله دیش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	مالیزیا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	میانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تایوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موریس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نیپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ویتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چین		٪ ۸/۵	٪ ۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنګاپور	٪ ۴۲/۴									

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۰۲ د نړۍ مهمې ژبې

آیا د نړۍ مهمې ژبې پېژنئ؟

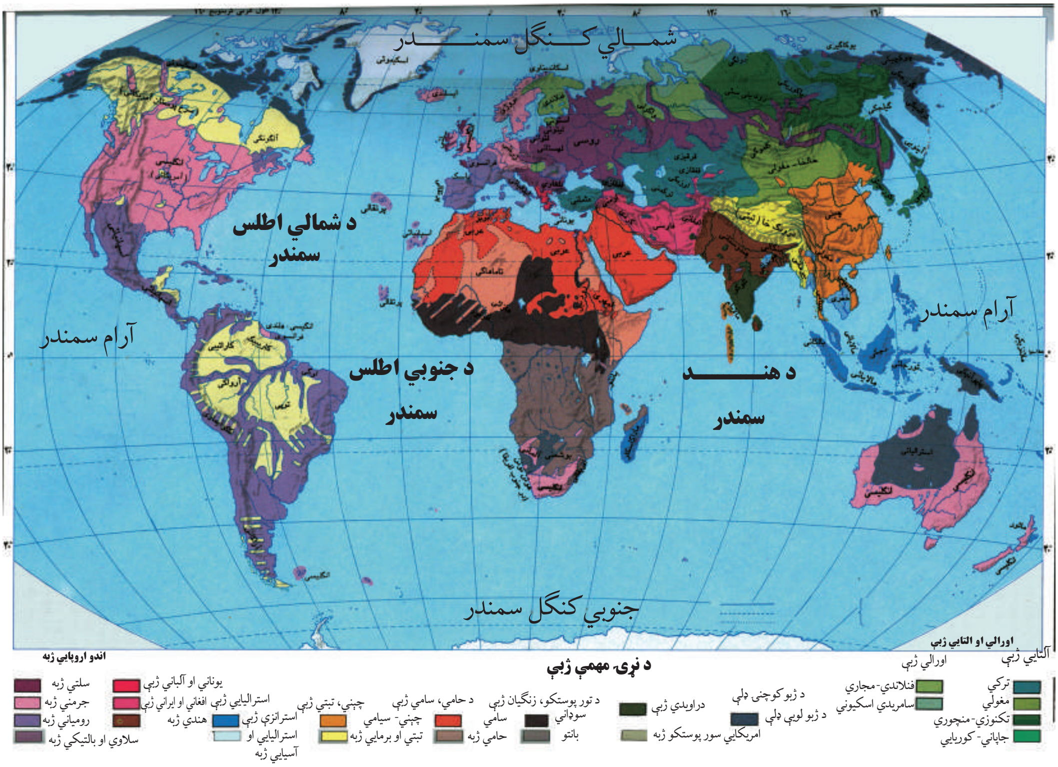

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه د نړۍ د بېلابېلو ژبو ښکارندويي کوي.

ژبه د صوتي سمبولونو قراردادي کسبېدونکی سیستم دی چې انسان يې په وسیله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته يې لېږدوي.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (افهام او تفهيم) وسيله او د علايمو سيستم دی چې د پوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او د خلکو د تفاهم له پاره کارول کېږي. ژبه د انسانانو د کار او فعاليت په بهير کې منځته راغلې او په تدريجي ډول يې تکامل کړی. خبرې کول انسان ته د دې توان ورکوي چې خپلې تجربې وساتي او راتلونکې نسل ته يې ولېږدوي.

د دنيا هغه ژبې چې يوه ريښه ولري، د ژبو د کورنۍ په نوم يادېږي. د نړۍ د ژبو کورنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: دا ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده چې د اندو اروپايي په بېلابېلو څانګو لکه: لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني وېشل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱-د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا او د افريقا په استوايي هېوادنو کې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲-: **د بانتو ژبه**: د کانګو، زمبيا او انګولا د حوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**:

- **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.
- **حامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او د سنيګال په يوه برخه کې خلک پرې خبري کوي.

په التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱- د فن ژبه: د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالي خلک پرې خبرې کوي.

۲- **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳- **منګوليايي**: په منګوليا (مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴- **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تېره بيا د تايګا او تندرا سيمو کې مروجه ده.

۵- **جاپاني او کوريايي ژبه**: د جاپان په ټاپوګانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورې ژبې:

۱- مالیزیایي او پولنزیایي ژبه: مالیزیایي او پولنزیایي ژبه د جاوا، سوماترا په ټاپوګانو، د کمبودیا په یوه برخه او د بورنیو په ټاپوګانو کې رواج لري.

۲- د امریکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳- د دراویدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سریلانکا په یوه برخه کې رواج لري.

۴- چیني ژبه د یوې کتلې په توګه د چین په هېواد کې رواج لري.

آیا پوهېږئ چې د نړۍ زیات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

• مخامخ جدول په غور ولولئ

•ماندرمن (چینایي) ژبه د ختیځې آسیا له ډېرو معروفو ژبو څخه ده. د نړۍ پنځمه برخه خلک یا تقریباً ۸۵۳ میلیونه چینایي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ میلیونه تنه په دې ژبه خبرې کوي.

• انګلیسي ژبه چې د اندو اروپایي ژبو یوه څانګه ده، میلیونونه انسانان پرې خبرې کوي او د نړۍ په ۵۰ هېوادونو کې رسمي ژبه ده.

•عربي ژبه چې د سامي ژبو له کورنۍ څخه ده، د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه په زیاتو هېوادونو کې رسمي ژبه ده او خبرې پرې کېږي. د یادونې وړ ده چې د ژبې پراختیا له سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري. ښایي په یوه هېواد کې څو ژبې وي. څو د یوه هېواد ټول هغه خلک چې د هغه هېواد په سیاسي حدودو کې ژوند کوي، خپل ځان په

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زيات ویوونکي لري.(شمیر یې په میلیون تنو)

ژبه	مورنۍ ژبه	د ژبې ټول ویونکي
ماندرین چینایي	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انګلیسي	۳۳۰	۴۸۷
بنګالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرتګالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالای اندونیزیایی	۵۴	۱۶۴
ایتالوي	–	۶۲
اردو	–	۶۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه واحد پورې تړي او په هغې افتخار کوي. لکه افغانستان. په دې هېواد کې له ۳۰ څخه زياتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دري ليکل او لوستل کوي او په هغوسيمو کې چې زياتره خلک يې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي، پشه يي، نورستاني او پاميري ژبو خبرې کوي، د پښتو او دري سر بېره، په هغه سيمه کې دريمه رسمي ژبه ده.

• سر بېره پر دې نړۍ کې داسي هېوادونه هم شته چې بېل سياسي حدود لري خو په يوه ژبه خبرې کوي لکه: عربي ژبه چې په عربستان، سوريه، عراق، مصر، ليبيا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او د نقشې له مخې دې د نړۍ د لويو ژبو سيمې وټاکي. د ډلې استازي دې لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې وړاندې شوي مطالب له خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول راټول کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب وليکئ

١- ژبه تعريف کړئ

٢- سامي او حامي ژبې د نړۍ په کومو هېوادونو کې رواج لري؟

٣- د پنځو هغو لويو ژبو نومونه واخلئ چې زيات شمېر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چينايي ژبه زيات و يونکي لري؟

٥- په اندو اروپايي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

٦- التايي او اورالي ژبې په کومو څانګو وېشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهميت په باره کې څو کرښې وليکي او د جغرافيې په بل ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه د نړۍ په کومو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

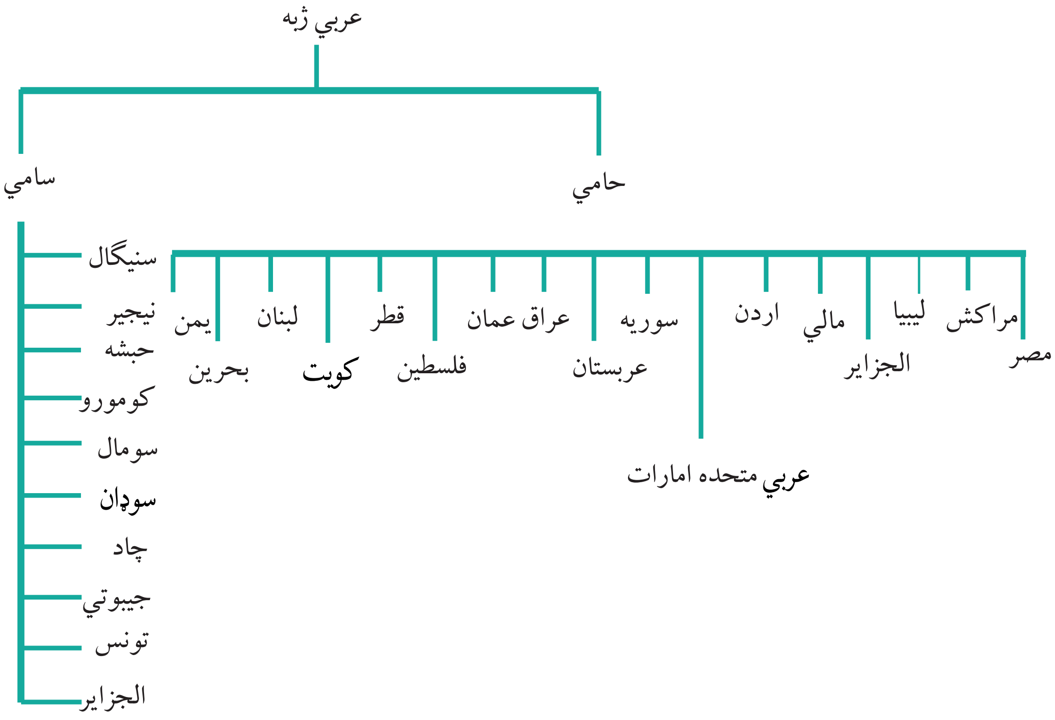

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بېله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې د هېوادونو او ملتونو تر منځ اړیکې د ژبې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ژبې بېلوالی او محدودیت منځته راوړي. لکه: عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دین د خپرېدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب قرآن کریم ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړی ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکریم په ډېرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه یعنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي تلاوت او زده کوي. نو له همدې امله ټولو مسلمانانو ته په کار ده چې د قرآنکريم او نبوي احاديثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه د ګټې اخيستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت د عربي ژبې زده کړې د قواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتيا پېښه شوه چې د اسلام دين غير عربي هېوادونو او قومونو ته ورسېده او هغه هېوادونه او قومونه د عربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامداره ډول يو بل ته نژدې شول. لږ لږ يې د عربي په زده کړه پېل وکړ، خبرې او ليکل يې پرې کول.

د د غو قواعدو ترتيب کولو دوه موخې لرل.

۱- په قرآن، نبوي احاديثو او نورو شرعي حکمونو باندي د آسانه پوهېدلو له پاره.

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبه د اسلامي نړۍ په زياتو سيمو کې د محلي ژبو ځای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پېړيو کې علمي او ادبي کتابونه چې د هغه مهال پوهانو ليکل او راټولول، زياتره په عربي ژبه وو. نو له همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړيواله ژبه ګڼل کېده چې له نيکه مرغه اوس هم د نړيوالو ژبو په کتار کې شامله ژبه ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سربېره د مسلمانانو د نفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسيده. تر اوسه د عربي ژبې اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بيړۍ چلونې، ستور پوهې او د کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او درمل جوړولو په علمونو کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زياتره په فرانسوي، ايټالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوي دي.

د نړۍ له ۲۲ هېوادونو څخه چې رسمي ژبه يې عربي ده، لس هېوادونه په افريقا او ۱۲ هېوادونه يې په آسيا کې پراته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه هېوادونه چې رسمی ژبه یې عربي ده، دا دي.

افریقایي هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

۱ـ الجزایر
۲ـ تونس
۳ـ جیبوتي (عربي او فرانسوی)
۴ـ چاد عربي او فرانسوی
۵ـ سودان
۶ـ سومالي
۷ـ کومورو
۸ـ لیبیا
۹ـ مصر
۱۰ـ مراکش

آسیایي هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

۱ـ اردن
۲ـ متحده عربی امارات
۳ـ سوریه
۴ـ عراق
۵ـ سعودی عربستان
۶ـ عمان
۷ـ فلسطین
۸ـ قطر
۹ـ کویت
۱۰ـ لبنان
۱۱ـ یمن
۱۲ـ بحرین

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلو استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- هغه هېوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده، لست کړئ.
- ولې د اروپا په لویه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او داسي نورو برخو کې استعمالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زياترو هېوادونو کې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسيا او افريقا په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- د عربي ژبې ريښه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړينه ده؟

تر دې سرليک لاندې مضمون وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب– انګلیسي ژبه

د هندو اروپايي ژبې جدول

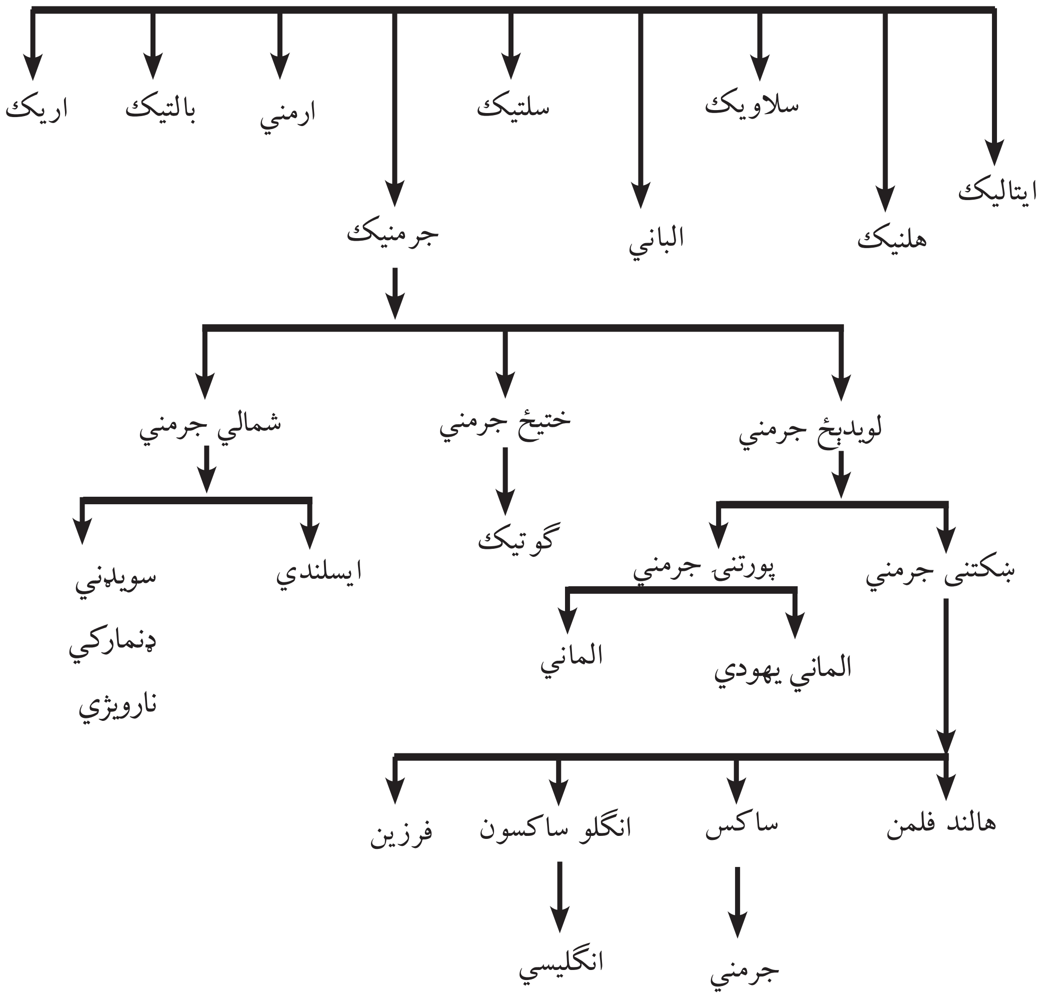

ولې دنړۍ زياتره خلک د انګليسي ژبې له زده کړې سره مينه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او وواياست چې انګليسي ژبه د اندو اروپايي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې يعني له ۵۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه تر ۱۰٦٦ ميلادي کال پورې په انګلينډ کې ډېره پښتوانۍ مروجه ژبه انګليسي وه. دغه سوچه توتياني ژبه ډېره مشکله او له څو لهجو څخه مرکبه وه د نور مانديانو په واسطه د انګلينډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ ميلادي کا ل پورې خلکو په انګليسي او فرانسوي ژبه په انګلينډ کې خبرې کولې.

وروسته د دې دوو ژبو له يوځاى کېدو څخه يوه بله ژبه د سوچه انګليسي ژبې په نوم منځته راغله. نو له همدې امله انګليسي ژبه له توتانيTeutonie (پښتوانۍ انګليسي)، لاتيني او فرانسوي ژبې (نورماندي) څخه مرکبه ده. بيا هم انګليسي ژبه د عمومي خصوصياتو او د صرف او نحوې د جوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمېرل کېږي.

خو هغه لوى تغير چې په انګليسي ژبه کې را منځته شو يو په بل پسې د بهرنيو کلماتو داخلېدل وو چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو په پراختيا پورې اړه لري. يو زيات شمېر کلمې په دې ژبې ورزياتې شوې چې ډېرې يې يوناني، فرانسوي او ځينې يې عبراني او لاتيني دي.

انګلستان په ۱۹ پېړۍ کې يوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه چې لمر په کې نه پرېوته. په هغو مستعمرو کې د اقتصادي منابعو د ښکېلاک سربېره د خپل دود په خپرېدو يې هم پيل وکړ چې عمده برخه يې انګليسي ژبه او مذهب دى. هغه خلک چې مورنۍ ژبه يې انګليسي ده، په نړۍ کې يې شمېر ۳۳۰ ميليونو ته رسېږي. د نړۍ د ۱۵۷ ميليونو نور نفوسو لپاره دويمه ارتباطي ژبه ده.

همدا رنګه انګليسي د بريتانې په پښتوانيو ٤۹ مستعمره هېوادونو کې چې اوس يې خپلواکي هم اخيستې ده او د هېواد اصلي ژبې يې ډېر انکشاف نه دى کړى، انګليسي ژبه د لومړنۍ رسمي ژبې او په ځينو هېوادونو کې د دويمې رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګليسي ژبې زده کړه د يوې نړيوالې ژبې په توګه د نړيوال تفاهم سربېره په جغرافيه او نورو علمو کې د معلوماتي معتبرو مأخذونو په توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلو کې له انګليسي څخه ګټه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث نتیجه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د ډلو بحث له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې د نړۍ په ٤٩ هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده؟
۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه جوړه شوې ده؟
۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي ژبه یاده کړي؟
٤- د نړۍ ټولو لویو وچو ته د انګلیسي ژبې د خپرېدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیا په هکله خو کرښې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اضافي معلومات

هغه هېوادونه چې انګليسي ژبه په کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې ده (له انګلستان پرته په ٤٩ هېوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امريکا په لويه وچه کې	د افريقا په لويه وچه کې	د اروپا په لويه وچه	په اوقيانوسيه کې	د اسيا په لويه وچه کې
١- انتيګوا او باربودا	١- اوګاندا	١- انګلستان	١- استراليا	١- سينګاپور
٢- د امريکا متحده ايالتونه	٢- بوتسوانا	٢- ايرلنډ	٢- تونګا	
٣- بهاما	٣- تانزانيا	٣- مالتا	٣- تو والو	
٤- بارباډوس	٤- زيمبابوې		٤- ساموا	
٥- بليز	٥- ناميبيا		دسليمان ټاپوګان	
٦- ترينيداد او توباګو	٦- سويزرلينډ		٦- فيجي	
٧- جاميکا	٧- سراليون		٦- کريباتي	
٨- دومنيکا	٨- سيشل		٨- مارشال	
٩- سنت کيتس او نويس	٩- ګانا		٩- ميکونزي	
١٠- سنټ لوسيا	١٠- کامرون		١٠- نائورو	
١١- سنټ وينسنت او ګرنادين	١١- کينيا		١١- وانو آتو	
١٢- کاناډا	١٢- ګامبيا		١٢- پاپواګيني	
١٣- ګريناډا	١٣- ليستو		١٣- پالائو	
١٤- ګويان	١٤- لايبريا			
	١٥- مالاوي			
	١٦- موريس			
	١٧- نايجريا			
	١٨- زامبيا			
	١٩- جنوبي افريقا			

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج-لاتیني ژبه (فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي)

د ایندو اروپايي ژبې کورنۍ

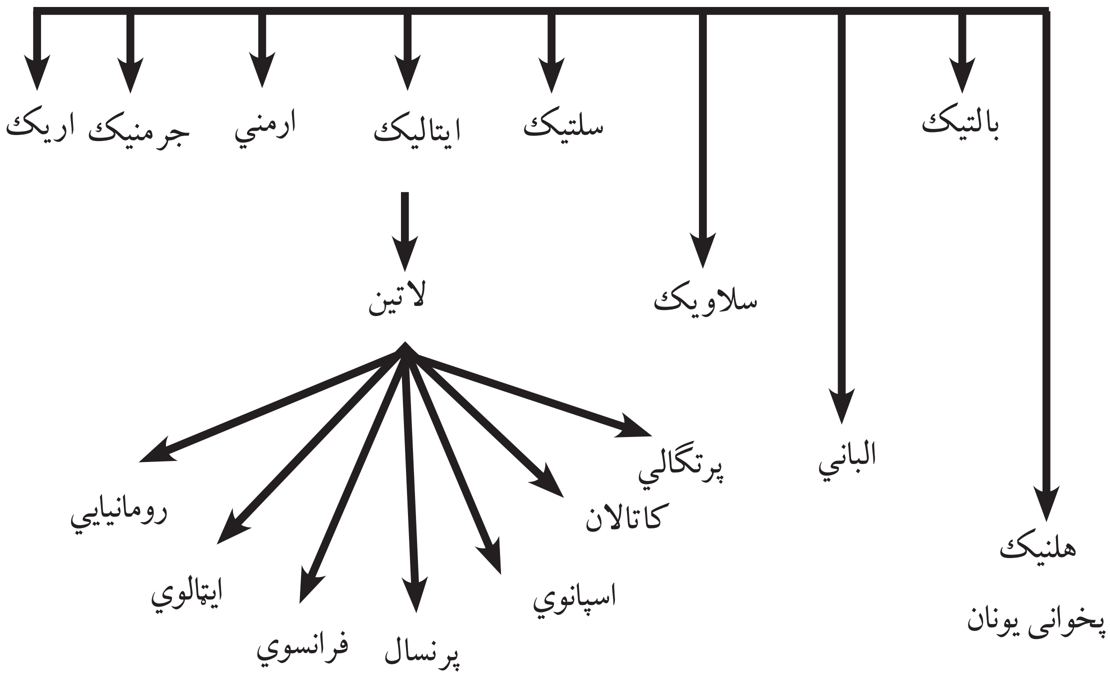

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او ووایاست چې د لاتیني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه د ایټالیایانو پخوانی ژبه د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیمو کې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپا کې یې ورو ورو تغیر وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه: د اسپانیې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د ارومانیې او البانیې د خلکو ژبې د بېلګې په توګه یادولی شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو د لاتین ادبیات په دریمې پېړۍ کې پیل شول. فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي ژبې د ژوندیو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نورو لاملونو له مخې د ژبې د اصلي ويونکو له حوزې څخه د باندې يې رواج ومونده او پراخ گرامر لري. اسپانيه، پرتگال او فرانسه هغه هېوادونه دي چې د جغرافيايي اکتشافاتو وروسته يې وکولی شول چې په امريکا، افريقا، آسيا او اوقيانوسيه کې لوېې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سيمو کې يې خپل کلتور او دود هم مروج کړ چې د دغه کلتوري نفوذ يوه مهمه برخه ژبه گڼل کېږي.

د اروپا د استعمار لاندې هېوادونو کې د څو پېړيو ولکو په پای کې د مستعمره شوو هېوادونو محلي او سيمه ييزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواک هېوادونه هم دي، خو د پخوانيو استعماري ژبو د نفوذ له مخې يې خارجي استعماري ژبه د خپل هېواد د رسمي ژبې په توگه منلې ده. لکه: فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲٦ هېوادونو کې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هېوادونو کې او پرتگالي ژبه دنړۍ په ٦ هېوادونو کې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځينو هېوادونو کې دويمه رسمي ژبه ده.

د زياتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضميمه دی، ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاتيني ژبې څانګې چې د ژبې د اصلي ټاټوبي څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې دي

دلاتيني ژبو څانګې

پرتګالي		اسپانوي		فرانسوي	
هېوادونه	لويې وچې	هېوادونه	لويې وچې	هېوادونه	لويې وچې
انګولا	افريقا	اندورا	اروپا	مونا کو	اروپا
	جنوبي	ګینه استوايي	افريقا	فلپين	آسيا
برازيل	امريکا	ارجنټاين	جنوبي امريکا	منځنۍ افريقا	افريقا
ختيځ تيمور	آسيا	اکوادور	جنوبي امريکا	بنين	افريقا
ساوتومه و ترنسيپ	افريقا	االسلوادور	جنوبي امريکا	بروندي	افريقا
کپ وورد	افريقا	اوروګوای	جنوبي امريکا	بور کينافاسو	افريقا
ګینی بيساو	افريقا	بوليوی	جنوبي امريکا	تو ګو	افريقا
		پيرو	جنوبي امريکا	چاډ	افريقا
		پاناما	جنوبي امريکا	جيبوتي	افريقا
		پاراګوی	جنوبي امريکا	روندا	افريقا
		دومنکين	جنوبي امريکا	ساحل عاج	افريقا
		چيلي	جنوبي امريکا	سنيګال	افريقا
		کلمبيا	جنوبي امريکا	سيشل	افريقا
		کستاريکا	جنوبي امريکا	کومورو	افريقا
		کيوبا	جنوبي امريکا	ګا بون	افريقا
		ګوايتيمالا	جنوبي امريکا	ګینه	افريقا
		نيکاراګوا	جنوبي امريکا	لو کزامبور ک	اروپا
		ونزويلا	جنوبي امريکا	مادغسکر	افريقا
		هندوراس	جنوبي امريکا	مونا کو	اروپا
				نيجريا	افريقا
				نيجر	افريقا
				کاميرون	افريقا
				کانګو برازويل	افريقا
				کانګو کنشاسا	افريقا
				هايتي	منځنۍ امريکا
				کاناډا (انګليسی و فرانسوي)	شمالي امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاتیني ژبې د یوې څانګې پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي چې ولې د نړۍ په زیاتو هېوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ د بحث پایلې دې د ډلې استازی ټولګي ته بیان کړي او ښوونکی دې د ډلې د بحث پایلې له خپلو معلوماتو سره راټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د لاتیني ژبې د کورنۍ څانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته د نړۍ په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه د لاندې ژبو د کورنۍ یوه څانګه ده.

الف: جرمنیک ب: لاتین ج: سلاوي د: سانسکرت

۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.

الف: سلاوي ب: پخواني یونان ج: لاتین د: جرمنیک

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې د هېوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبیت کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د- جرمني ژبه

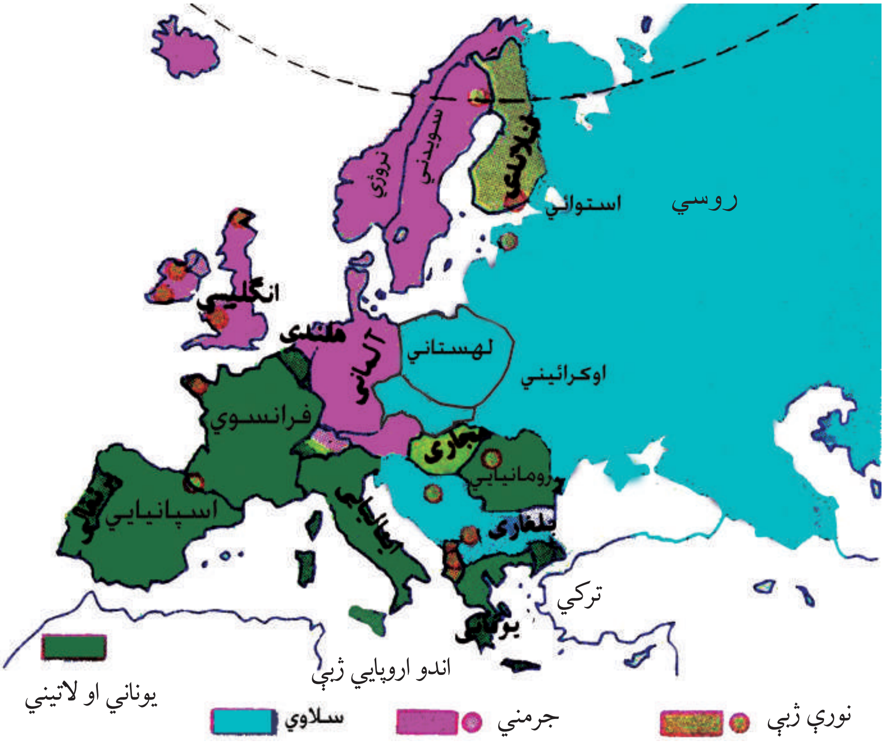

د جرمني ژبې د جغرافیايي وېش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبیت کړئ.
د زیاتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

یوې قبیلې له میلاد څخه مخکې د لومړنۍ زرکلنې دورې په منځنۍ برخه کې د المان په شمال او د سکندیناوي د ټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دویمې میلادي پېړۍ څخه وروسته یې نورو سیمو ته مهاجرت وکړ چې اوس هلته استوګن دي.

د جرمني ژبه د اندو اروپایي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې لکه: الماني، هالنډي او انګلیسي، د ایسلینډ د خلکو ژبه او د سکندیناوي ژبې (د ناروي، سویډن او ډنمارک د خلکو ژبې) او ګوتیک ژبه Gothic احتوا کوي. د ګوتیک د ژبې اثار د میلادي څلورمې پېړۍ را په دې خوا موجود دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو وېشل شوې ده:

۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلك خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبيات جوړوي.

۲- د هوارو سيمو جرمني ژبه چې د هېواد په شمالي جلګو کې پرې خبرې کېږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوې دي. الماني ژبه د المان د هېواد سربېره د اطريش، لختين شتين او سويس (الماني، فرانسوي او ايتالوي) رسمي ژبې دي. د لوکزمبورګ ۷۰ سلنه خلك او د هالنډ يو شمېر خلك په الماني ژبه خبرې کوي.

د يادونې وړده چې انګليسي ژبه هم د جرمني د هوارو سيمو د خلکو د ژبې يوه څانګه ده چې د انګلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلې د خلکو په واسطه په شپږمه ميلادي پېړۍ کې انګلستان ته يووړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره ګډه شوه. د انګلستان خلك او د ايرلينډ د يوې برخې خلك په هغې ګړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګی دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې الماني ژبه په کې ډېره مروجه ده، خپلو ټولګیوا لو ته وروپېژني.

د اندو اروپايي کورنۍ ژبې

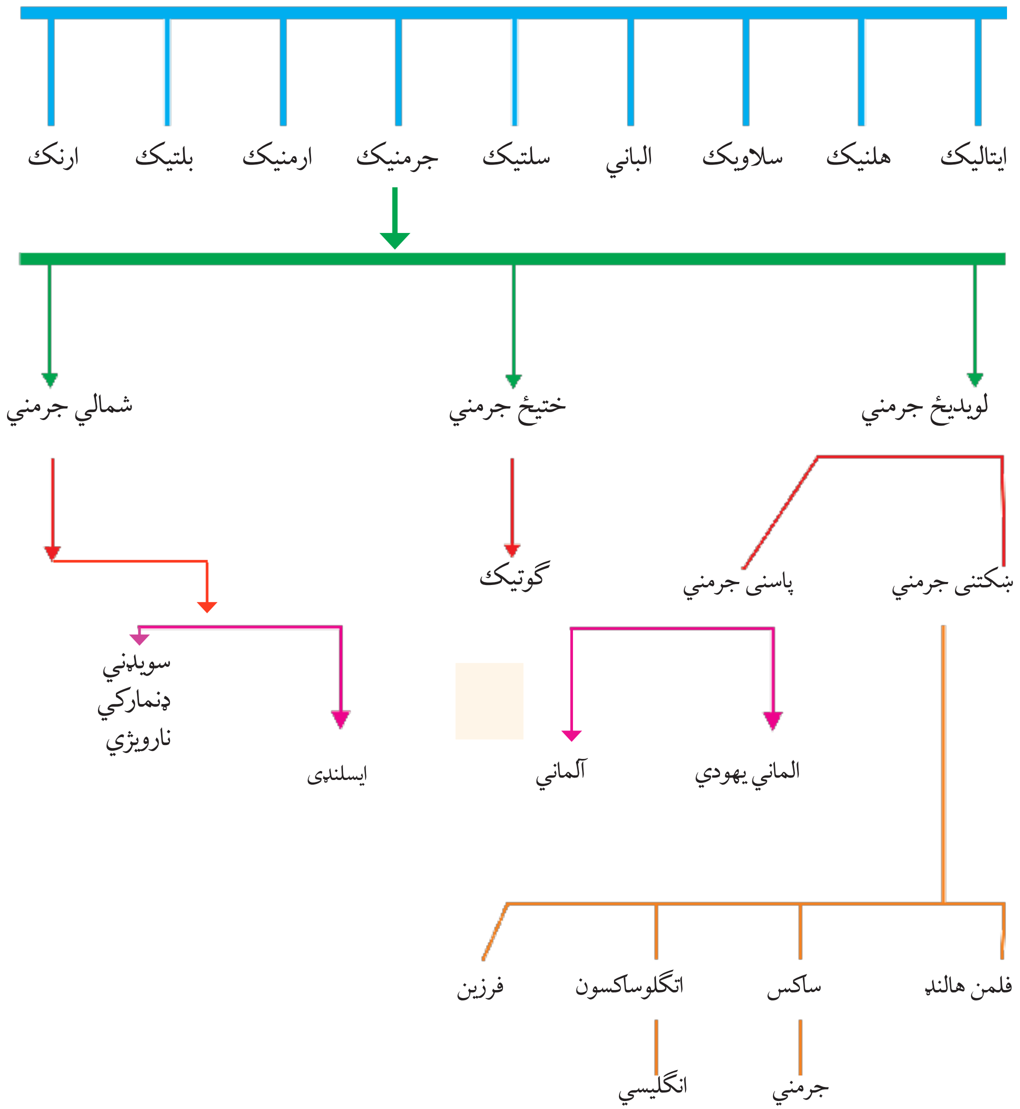

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې يوه برخه ده؟

۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې رابيلې شوې دي؟

۳- د سکندنوي ټاپووزمې هغه ژبې چې جرمني ريښه لري، نوم يې واخلئ؟

٤- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا د لويې وچې نقشه بې ليکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنيک لويديځ، ختيځ او شمالي جرمني د هند او اروپايي ژبو د کورنۍ سيمې او ځانګې په بېلابېلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ-د چېنايي، جاپاني او اندونزيايي ژبو په باره کې څه پوهېږئ؟

د اسيا د لويې وچې ژبې

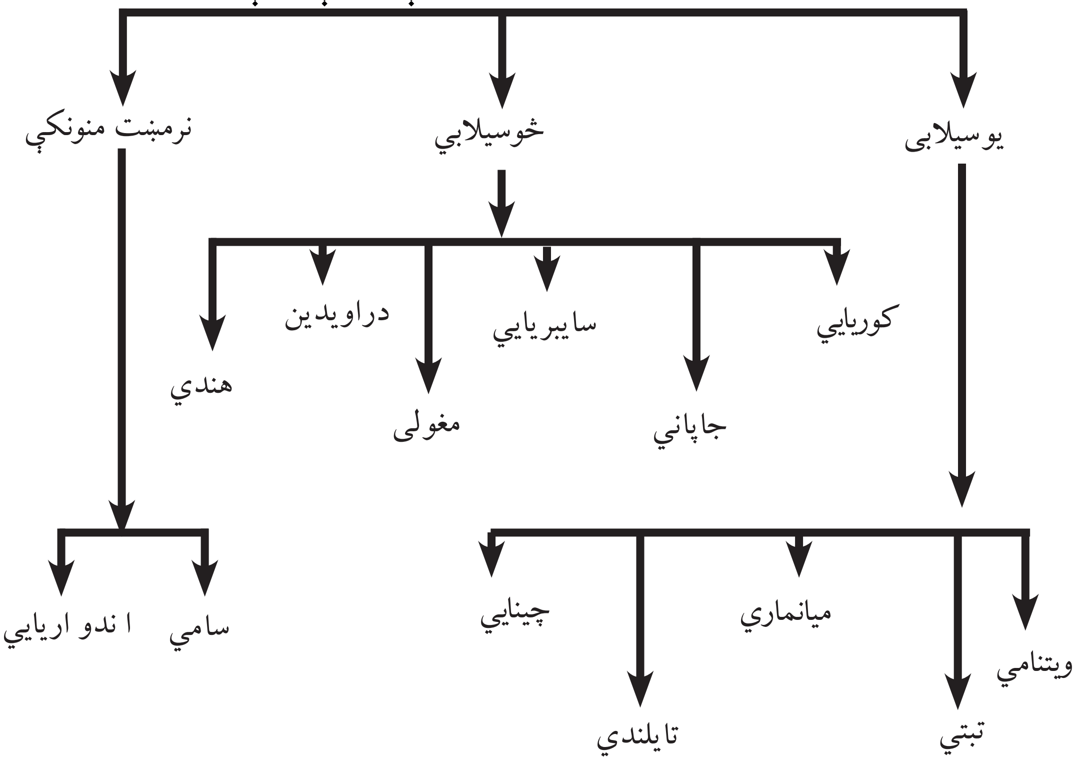

د ۱۳۷ مخ نقشه او چارت ولولئ او ووایاست چې چینايي ژبه له جاپاني څخه څه توپيرلري؟

چېنايي ماندرين ژبه لکه: د ويتنامي (انامي)، تبتي، تايلنډي او ميانماري(برمايي) ژبو په څېر د ژبپوهنې د اصطلاح له مخې يو هيجايي ژبه ده. د دې ژبې کلمې جلا سپلابونه لري. د کلماتو صرف ډېر لږ د هغو د تغير سبب ګرځي.

چېنايي ژبه ډېره پخوانی او د پراخو ادبياتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څو سوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي زده کولی او د ولس د بېسوادی سبب ګرځېدلې وه. له همدې امله د هغې د اسانولو له پاره هڅې شوې دي. د دې ژبې ويونکي په خپلو منځو کې نژادي او توکميزې اړيکې لري او د شمېر له مخې د آسيا د لويې وچې نيم نفوس جوړوي او د نفوذ ساحه يې د آسيا په ختيځ کې ده.

• په څو سيلابي ژبنۍ ډله کې کوريايي، جاپاني، د سايبريا د خلکو زياته برخه، منځنۍ آسيا، د راويدي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبنۍ ډله کې د مختاړي او روستاړي ډېرې پېچلې کلمې موجودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانو تر سرليک لاندې مخکې معرفي شوې دي.

اندونزيايي ژبه: چې د مالايي ژبې د ماليزيا د هېواد د جنوبي برخې څخه بېله شوې ده د اندونزيا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ ميلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تېرېدو د عربي، چيني، هالندې، پرتګالي، سانسکريټي، تاميلي، فرانسوي او انګليسي ژبه کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. د بېلګې په توګه په دې ژبه کې تقريباً د هالندې ژبې ۷۰۰۰ کلمې موجودې دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. د ژبو د کورنی نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بيا وروسته دې د ژبړ پوستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره يو د بل په مرسته وټاکي ښوونکی دې د فعاليت پايله د خپلو معلوماتو سره راټول کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د ماندرين چينايي ژبې ځانګړتياوې ووایاست.

۲- آسيايي يو سېلابي ژبې کومې دي؟

سم ځواب انتخاب کړئ

۱- چيناىي ژبه په کومې کورنی پورې اړه لري:

الف: يوسيلابي ب: څوسيلابي ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي

سم ځوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزيايي ژبه له مالايي ژبې څخه بېله شوې ده.

۲- ماندرين چيناىي ژبه ٤۰۰ توري او څو سوه نښې لري؟

۳-د ويتنامي، تبتي، تايلنډې او برمايي ژبې څو سيلابي ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د آسيا د لويې وچې نقشه بې ليکنې رسم کړئ او يو سيلابي او څو سيلابي ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- د بالتيک- ليتواني او سلاوي ژبې

د ايندو اروپايي ژبو کورنۍ

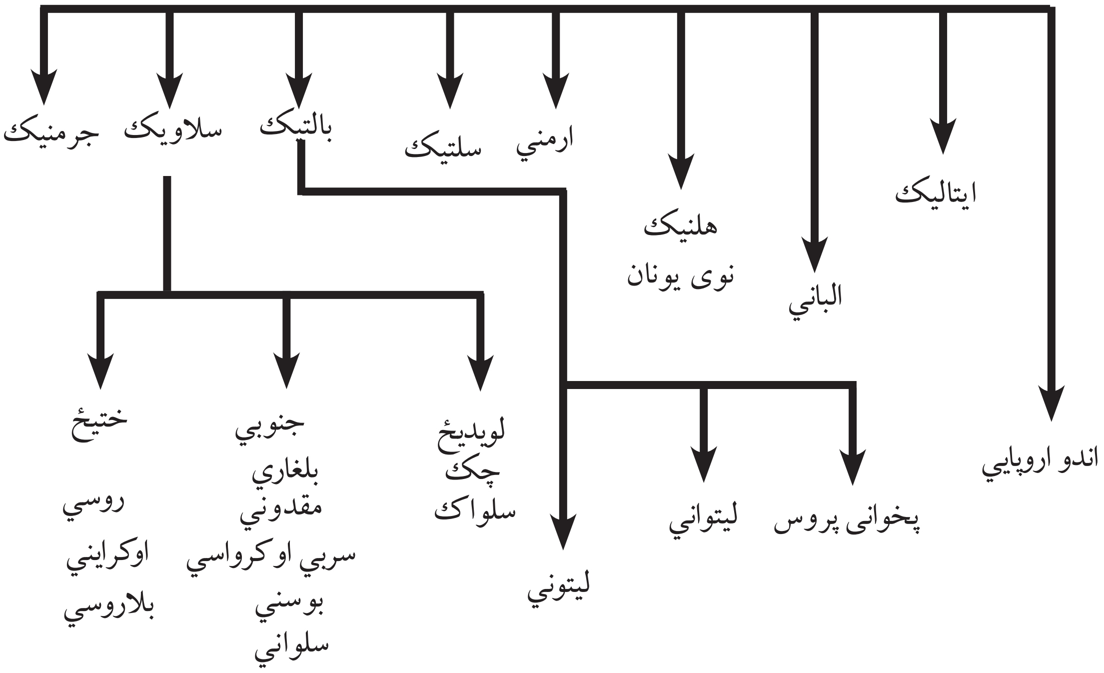

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنی ګراف په غور ولولئ او ووایاست چې سلاوي ژبه په کومې ژبنۍ کورنۍ پورې تړلې او کومې څانګې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپايي ژبو له څانګو څخه ده چې په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هېوادونو کې مروجه ده.

د مسيحيت د لومړۍ پېړۍ پېل کې بالتيکي او سلاوي قبيلو د ختيځې اروپا لويه برخه نيولې وه چې په لويديځ کې يې د جرمني قبيلې او په جنوب کې يې اريايي قبيلو استوګنه درلوده د پنځمې پېړۍ څخه وروسته سلاويانو د خپل نفوذ سيمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختيځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زياتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه يې روسي ژبه ده چې د سايبريا په ټايګا، د ترانس سايبريا د اوسپني کربښې په دواړه اړخونو، آذربايجان او اوکراين کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم وېشل کېږي چې د هنګري او بالکان يو څه خلک او همدارنګه چکيان، سلواکيان. پولنډيان، سربيان. بوسنيان، کرواتيان، بلغاريايان او د مقدونيې خلک پرې خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بالتیک د سمندرګي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او لیتوانیایي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانګه ګڼل کیږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د سلاوي ژبې د عمده څانګو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث موضوع راټوله او له خپلو معلوماتو سره یو ځای دې شاګردانو ته واوروي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- سلاوي ژبه د کومې ژبنۍ لویې کورنۍ څانګه ګڼل کیږي؟

۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زیات ویونکي لري؟

۳- د سلاوي ژبې مهمې څانګې معرفي کړئ.

٤- د بالتیک ژبه په کومو څانګو وېشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

۱- سلاوي ژبه د اندو اروپایي ژبو څانګه ده (   )

۲- سلاوي ژبه زیاتره په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونو کې مروجه ده؟

۳- د سلاوي ژبې مهمه څانګه روسي ژبه ده (   ).

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا نقشه بې لیکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سیمه په یو رنګ په نښه کړئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز- هندي او اردو ژبې

د اندو اروپايي کورنۍ ژبې

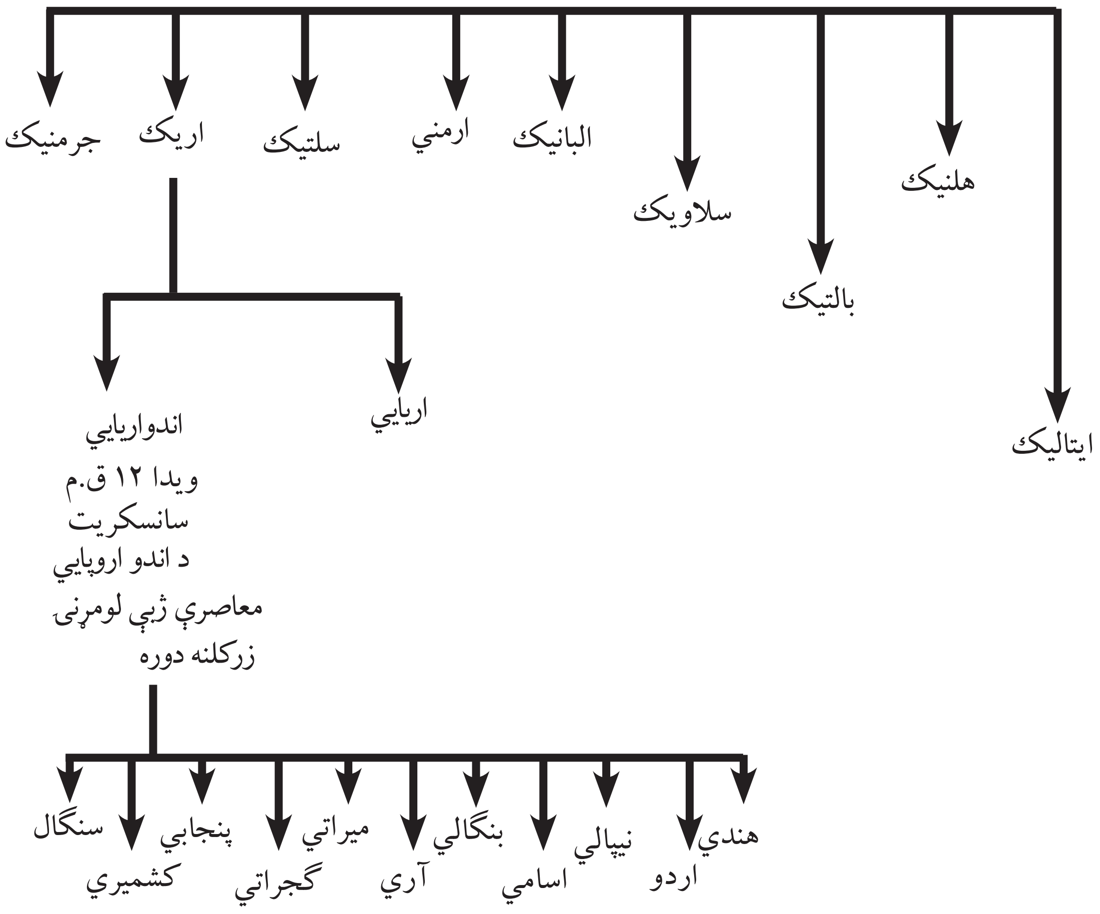

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبنی ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنګالي د بنګله دېش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره ګډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې د بېلابېلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنګله دېش او هند د يوې برخې ګډه ژبه ګڼل کېږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷ -۱۶۸۵ ميلادي کال پورې په هند کې د تيموريانو د کورنۍ بنسټ اېښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې د هند د مغلانو په نوم هم يادېږي د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اردو ژبه د پخوانۍ فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره اېښودل شوي دي. څرنگه چې د سلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هندیانو ته د غزنویانو په دربار کې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې، په هند کې د غزنویانو د دربار ژبه هم فارسي او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې نو له همدې امله د دري ژبې اغېزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنا يې عسکر او د عسکرو قرارگاه ده.

څرنگه چې ترک، فارس او هنود عسکر په یوه عسکري غونډ ځای کې یوځای وو، نو د اردو ژبه له دربو ژبو ترکي، دري او هندي ژبو څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه یاده شوه چې وروسته د انگلیسانو د څو پېړیو واکمنۍ په واسطه انگلیسي اصطلاحات پرې هم ور زیات شول.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو ووېشئ، هره ډله دې د اردو ژبې په تاریخچه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو ټولگیوالو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شریک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

١- د اندو اریایي معاصرې ژبې کومې دي؟

٢- اردو ژبه ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

١- اردو ژبه د......................... د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شوه.

٢- اردو ژبه له ______، ______ څخه جوړه شوې ده.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختیځې آسیا نقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنگ، رنگ کړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولگي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

۷-۱۰ اړیکي او نړیوال کېدنه Globalization

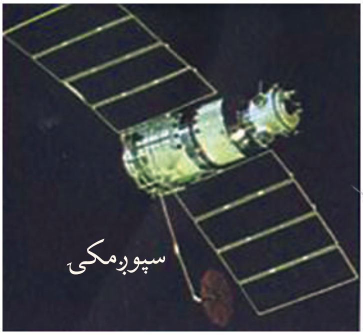

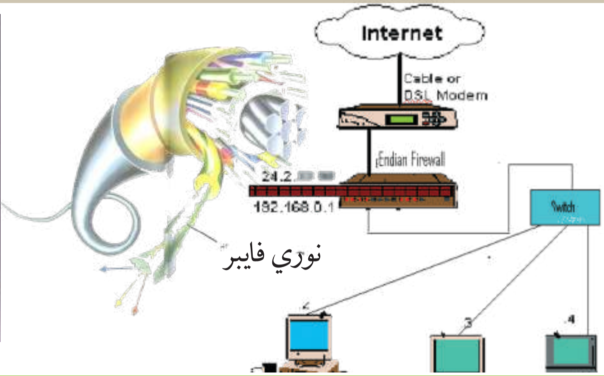

آیا د نړیوال کېدو له موضوع سره بلد یاست.

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلابېلو برخو کې رامنځته شوي.لکه مخابرات، په تېره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکیو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ یې له پخوا څخه ډېره نژدې کړې ده. د هېوادونو ترمنځ اړیکې یې ټینګې کړې دي.

له لرې فاصلې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ټرانسپورټ (ځمکني، هوايي او سمندري)، دود او د هېوادونو او له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د مالونو او کالیو په لېږدولو کې آسانتیا رامنځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړیوال کېدنه، په تېره بیا په جغرافیه کې الکترونیکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکیو اړیکو خپل حقیقي اړخ غوره کړی دی. د یادونې وړ اسانتیاوې یې د جغرافیې په بېلابېلو برخو کې برابرې کړې دي او په دې اساس یې نړۍ په یوه لوی مقیاس د انسانانو ګډ کور جوړې کړی. د ساینس او تکنالوژۍ د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، د فضایي تم ځایونو شتون او د مصنوعي سپوږمکیو لېږل د ځمکې شاوخوا ته انسان وکولی شول چې د هغو په مرسته په بېلابېلو برخو کې اړیکې یو له بل سره نژدې کړي. د مثال په ډول د مصنوعي سپوږمیو په مرسته انسان کولی شي له کابل څخه نیویارک، کاناډا او د نړۍ نورو لرېو سیمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېر لږ وخت کې تماس ونیسي.

په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې د ودې او ټرانسپورټي چارو او نظامي چارو کې د نړۍ ټولې سیمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولې. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدې شوی دی چې د نړیوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي.

د اړیکو پرمختګونه یا Telecommunication لکه: پرمختللی رادار، ټېلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپوږمکیو سیستمونه د نړۍ هېوادونه یو بل ته نژدې کړي او هغه واټن چې د نړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.

د ارتباطي او اړیکو او خبرتیا وسایلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، ټېلفون، ټلویزیون او داسې نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمینه برابره کړې ده، د مثا ل په ډول که چېرې د وارداتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالونو واردوونکي وغواړي له جاپان څخه زيات سوداګريز مالونه اوکالي نيويارك او دوبۍ ته وارد کړي. واردوونکي د انټرنېټ په مرسته له اړوندو کمپنيو څخه د مالونو د لېږدولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاو کې فرمايش اخېستل کېږي او وروسته صادروونکې کمپنۍ د مالونو بيه، کرايه او د مالونو د بيمه کولو اطلاع ورکوي.

واردوونکی د الکترونيکي اويز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ له لارې مقابل لوري بانکي حساب ته استوي او وخت پر وخت د انتقالاتي وسايلو خط السير د مصنوعي سپوږمکيو، انټرنېټ، موبايل په واسطه کنټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخيستونکي ته ورسېږي.

د لېږدونې دا بهير د نوري فايبر يا الکترونيکي اسانتياوو په مرسته اسانه شوی دی او د زرګونو کيلو مترو واټن په يوه دقيقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسايلو د نړيوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې فعاليت:

ګران زده کوونکي په درېو ډلو له وېشلو څخه وروسته د نړۍ د درېوو مهمو وسيلو لکه: راډيو، ټلويزيون او ټيلفون په باره کې بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازي خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي او ښوونکی دې له خپل معلومات سره د فعاليت نتيجه راټوله کړي.

پوښتني:

له خلورو ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ

۱- ګلوبلايزيشن څه دی:

الف: اړيکي ب: نړيوالتوب ج: سياسي نظام د: د اړيکو نشتوالی

۲- ټيلفون د لاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:

الف: د کاليو تبادله ب: د سوداګريزو کاليو تسليمول

ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړيکو تامينول د: هيڅ يوسم نه دی

جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې .... ښه وسيله ده.

لنډ ځواب ووایاست:

٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسايلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ارتباطي وسايل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت يې په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ په کتابچو کې يې وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړيکو د وسيلو ډولونه:

د اړيکو څو ډوله وسيلې پېژنئ؟

د پيغام په انتقال کې د جغرافيايي حقايقو موندل، د نورو علومو په څېر، د اړيکو د وسيلو پورې اړه لري. نو له همدې امله د اړيکو د وسايلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافيايي ځانګړې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړين کار دی. په تېره بيا د نن ورځې څېړنې د لمريز نظام، مصنوعي سپوږمکيو او د هغو تحولاتو او د حقايقو د موندلو په هکله لکه کانونه، کرنيز افتونه او داسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کايناتو او د سيارو په هکله د حقايقو موندل او د هغو اړيکې له ځمکې سره هغه اړينې مسألې دي چې د مخابراتي وسايلو په واسطه سرته رسېږي.

انسانانو د ژوندانه له لومړيو وختونو څخه په ځمکه باندې له اشارو، نښو او ساده وسيلو څخه ګټه اخيستله. همدا رنګه ډول او نغاره به يې وهله او بيا وروسته يې له اهلي حيواناتو څخه ګټه اخيستله او په پای کې له موټر، سيم لرونکي ټېلفون مونولوګ او بې سيم ټېلفون، راډيو، ټلويزيون، انټرنېټ او رادار څخه يې ګټه اخيستله.

ډيجيتل ټېلفون او مونولوګ څخه ګټه اخيستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او يو له بل سره يې اړيکې ټينګې کړې دي.

د تيلي کمونيکشن په برخه کې اختراعګانو د نړۍ څېره بدله کړه او د اړيکو په سيستم کې پرمختګونه په هوانوردۍ، سمندري ترانسپورټ او د حمل و نقل په ډېرو نورو برخو کې بنسټيز تغيرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تېره بيا له دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډله ييزې اړيکې په اروپا او امريکا کې د اړيکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسيلو په توګه د راډيو را منځته کېدلو، وکولی شول چې انسانان يو له بل سره نژدې کړي او د راډيو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لرې واټونه د غږ د خپرولو په واسطه نژدې کړي. د سوداګريزو مالونو اخبار خپرول، د توليدي، صناعتي او تخنيکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، ټلويزيون، انټرنېټ سپوږمکۍ د اړيکو ډېرې لويې وسيلې شمېرل شوې چې په جغرافيايي څېړنو کې ورڅخه زياته ګټه اخيستل کېږي. د ګوګل Google د انټرنېټ سايټ کې هغه پروګرام چې د (PC Glob يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نړۍ د اطلس په نوم یادېږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزیکي، اوبو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضايي او کیهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکیو او ځمکې تر منځ د اړیکو ټینګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرو کیهاني څېړنو وکولی شول چې د طبیعت د ځینو رازونو په پېژندلو او کشفولو کې له انسان سره په ډېره ښه طریقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږمیو کې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځینو حقیقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې یې د ځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېریال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړیکو عمده وسیلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنۍ وسیلې، لکه: الوتونکي (هدهد او کوترې) او اهلي حیوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصري وسیلې، لکه: د میډیا د اړیکو وسیلې راډیو چې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لري، ټلویزیون، موبایل، کمپیوټر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمکۍ چې پاس ورڅخه یادونه وشوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په بېلو ډلو ووېشئ چې د اړیکو د وسیلو نومونه واخلي او د سپوږمکیو نقش د فضا او ځمکې په نوو کشفیاتو کې بیان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- میډیا څه ده:

الف: اخبار　　ب: ډله ییزې اړیکې　　ج: راډیو　　د: ټول ځوابونه سم دي

۲ – د سپوږمکیو څخه د جغرافیې په کومو مسألو کې ګټه اخیستل کېږي؟

۳- د اړیکو اصلي وسایل___،__،___، ___، او___،___، احتوکوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو د ټیلي کمونیکیشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبایل څخه ګټه اخیستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: پوسټ Post په نړۍ کې.

ایا د پوسټ په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زمانې را هیسې په نړۍ کې پوستي سیستم و چې نوموړي فعالیتونه په چین، مصر، یونان او د پخواني روم په امپراتورۍ کې له حیواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخیستنې لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصادکې مختلف شغولونه منځته راغلل نو د پوستي خدمتونو په واسطه یې خپلې اړتیاوې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پوستي تشکیلات نیم دولتي وو چې دغه حالت د منځنیو پېړیو تر نیمايي پورې دوام وکړ. خو دغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پوسټ پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطورۍ په دوره کې له پوستي سیستم څخه ګټه اخیستل کېده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډېره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکي د امپراطورۍ د پوستي متصدي په توګه مقرر شو چې د البرید په نوم یادېده.

د چاپ د ماشین اختراع او په بېلابېلو هېوادونو کې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتېدل، د نوو لویو وچو کشفېدل، د حمل و نقل د وسایلو زیاتوالی د تګ او راتګ لپاره اسانتیاوې او د هغو تر منځه یې اړیکې زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادي پېړۍ کې پوسټ د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسي په همت لومړي ځل لپاره پوستي خدمتونه رامنځته شول او په اروپا کې څو هېوادونه د پوستي موادو چې یوازې لیکونه یې احتوا کول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې میلادي پېړۍ کې پوستي ساحه پراخه شوه او ویې کولای شول چې د اړیکو د یوې باورې وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پوستي تبادلې لپاره دوه اړخیزې سراسري موافقتنامې لاسلیک کړې. د بخار د بېړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پوستي فعالیتونه چټک شول. نړیواله پوستي راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخېستنه، د پوستي تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یو ډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نو له همدې امله راولانډ هل انګلیسي Mr Rawland Hillپه ۱۸٤۰ میلادي کال کې نرخنامه او د هېواد د سرحداتو په دننه کې یو پنې پوستي ټکټونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پوستي اتحادیه د ټولو پرمختللو هېوادونو ترمنځ په ۱۸٦۸ میلادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کې د المان د هېواد د پوستې د اداري د کارکوونکي هانري په واسطه طرحه شوه او خپل دولت ته يې وړانديز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په يوه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷٤ ميلادي کال د سپتمبر په ۱۵نېټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پايله کې پرېکړه چې د برن د معاهدې په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموړې پرېکړه په حقيقت کې د پوستي اتحاديې بنسټ ګڼل کېږي. کله چې د پوست له عمومي اتحاديې سره ډېر شمېر هېوادونه يو ځای شول، د پوستې د نړيوالې اتحاديې په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹٦ م کال کې يې د غړو شمېر ۱۸۹ هېوادونو ته ورسيد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پوستې د اسانيتاوو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې منظمې کړي او تنظيم شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲-د بخار بېړيو او د اوسپنې کرښې اختراع په نړيوال پوستي سيستم کې کوم تحولات رامنځته کړل؟

لاندې جملې بشپړې کړئ

۳. د نړۍ پوستي اتحاديه د لومړي ځل لپاره د ټولو هېوادونو تر منځ په___ کال کې د ___ له خوا په سويس کې جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د پوستې رول د انسانانو په ژوند باندې تشريح کړئ، چې له يوه مخ څخه زيات نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: په نړۍ کې ټيلفون او موبايل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کېبلونو نقشه.

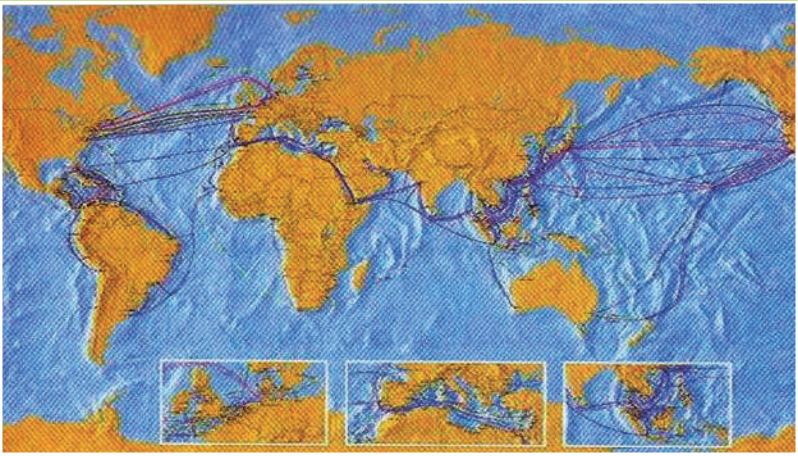

آيا کولی شئ د ټيلفون او موبايل په واسط مختلف پيغامونه خپل د نظر وړشخص ته ولېږئ.

په عصري ټکنالوژۍ کې ټيلفون Telephone او موبايل Mobile په ډله ييزو رسنيو کې د اړيکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافيايي مسايلو کې د اړيکو د نيولو په برخه کې د يوی وسيلې په توګه ګټه اخيستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې، اورلګېدنې، د سوداګريزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د ټيلفون او موبايل څخه ګټه اخيستنه په جغرافيايي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهمه او اړينه ده. لکه چې مخکې يې يادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill ټيلفون اختراع کړ، چې د انسانانو په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته بې سيمه ټيلفون اختراع شو چې په ۱۸۹۷ ميلادي کال کې لومړنی پيغام د ګګليمو مارکوني Gugliemo Marcone په واسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خوا ته مخابره شو. دغه ازمايښت وښودله چې د راډيويي څپو په واسطه د اړيکو نېول امکان لري چې دغه عمل د شفاهي پيغام د لېږلو پيل دی چې له يوه سرې څخه بل سرې ته د کوچني ماشين په واسطه استول کېږي.

نولسمه پېړۍ د اړيکو او رسنيو په برخه کې د ډېرو اختراعګانو شاهده ده چې بې سيمه اړيکې د ملکي هوا نوردۍ او جوي څېړنو په برخه کې مهم تغيرات رامنځته کړي دي.

د دويمې نړيوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې رامنځته شوې او عصري ټيلفونونو د زړو ټيلفونونو ځای ونيوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ ميلادي کال کې بې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ، د ملګرو ملتونو نماينده مکګ براياږ لومړنی پيغام د پاريس له يونسکو څخه د ټولې نړۍ هيوادونو ته خپور کړ. په ۱۹٤۷ ميلادي کا ل کې د ترانزېستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زياتې اسانتياوې رامنځته کړې.د Mobile Radio Communication د لنډې تاريخچې څخه دا راڅرګندېږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنيز ژوندانه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړيکو د زياتو پرمختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابرې له تخنيک څخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زياته شوه. اوس د شخصي مخابرې خدمات (Personal Communacation service) (P C S) په چټکۍ مخ په زياتېدو دي.

بې سيمه ټېلفون چې لاتين نوم يې سيلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي ټېلفون ته ويل کېږي چې د دوو تنو تر منځ اړيکې ټينګوي او هرځای ته د لېږد وړ وي. د سيلولر کلمه د Cell يا حجرې له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د موخو له مخې لويه يا کوچنۍ ساحه د موبايل د پوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبايل د کمپنۍ په ظرفيت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوښښ لاندې راولي. موبايل مخابراتي محرميت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دايرولو پرته اړيکې نيول ناشوني دي.

په ټولګي کې فعاليت:

د لومړي ځل لپاره ټېلفون د کوم مخترع په واسطه رامنځته شو او انسانانو په ژوندانه کې د کومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات يو له بل سره شريک کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.

۱- د ټېلفون مخترع له لاندنيو مخترعينو څخه کوم يو دی؟

الف:ګراهامبل ب: انتوني ج: ماريا د: ګګليمومارکوني

۲- سيلولر عبارت دی له:

الف:يو ډول پرمختللی ټيلفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړيکې ټينګوي

ب: انټرنېټي ساحه ده ج: د انالاګ ټېلفون ساحه ده د: هېڅ يو

سم ځواب په نښه کړئ

۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له ټراو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.

٤- ټرانزيستور په نړۍ کې زياتې مخابراتي اسانتياوې منځته راوړې.

لنډځواب ورکړئ

٥- P C S اصطلاح تشريح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له مبايل څخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچو کې وليکئ او د جغرافيې په بل ساعت کې يې په ټولګي کې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعګانو کې څه رول لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګو کې یو له مهمو اړتیاوو څخه یو هم له فکس څخه ګټه اخیستنه ده چې د هغې په واسطه پیغامونه لرې او نژدې سیمو ته استول کېږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیا وړ حقیقتونو د مستند کولو لپاره په جغرافیې او نورو برخو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه: صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوې تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کال کې چې د ریچارډ رنجر *Rechard H Ringer* په واسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستاوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاو کې د سمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده چې د کاغذ پرمخ لیکلي پیغامونه او رپوټونه دې ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې د هغې په واسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس د ماشین په مرسته حقایق ثبتیږي، سوداګریز فرمایشونه اخلي اسناد لیږدول کیږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کیږي. فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې کارول کیږي. بلکې په مصنوعي سپوږمکیو کې هم ورڅخه کار اخیستل کیږي. محرم اسناد او نوي کشفیات له ځمکې څخه فضا ته او له فضأ څخه ځمکې ته لیږل کیږي.

نو له همدې امله فکس له ډله یېزو رسنیو څخه دی چې د هغه په واسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کیږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په خو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې بحث وکړي. د هرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- فکس څه شی دی؟

۲- له فکس څخه د ګټې اخیستنې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس په واسطه لاندې مهم مفاهیم استول کیږي.

الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د-انټرنیټ او ایمیل: Internet and Email •

له انټرنیټ او ایمیل څخه څرنګه ګټه اخیستل کیږي؟

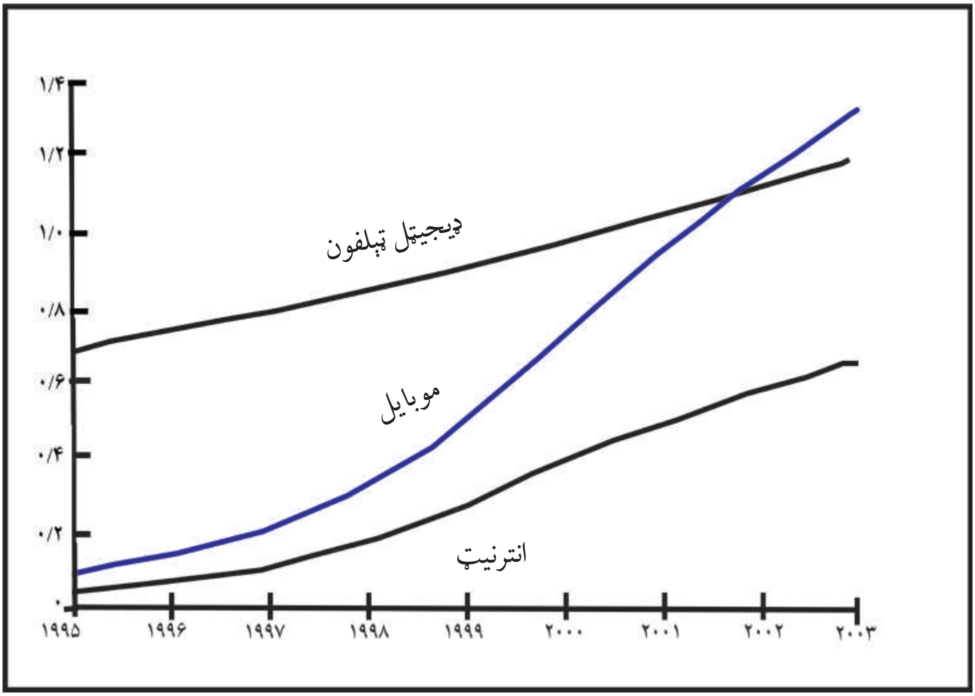

پورتنی چوکاټ په نړۍ کې اړیکو او خبرتیاوو ته د لاس رسي نسبت ښکاره کوي.

د مخابراتو ډېره نوې وسیله انټرنیټ او ایمیل دی چې په جغرافیې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخو کې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافیه پوهان د څېړنو په ټولو مرکزونو کې د پیغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسیلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره دا ده چې د پیغامونو اخېستل او په ځانګړي او محرمانه ډول د هغه لېږل، په هره اندازه چې وغواړو، په لنډ وخت کې سرته رسېږي. له دواړو وسیلو څخه ګټه اخیستنه په ټولو دولتي سوداګریزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپیوټر د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې په کار پیل وکړ. له ۱۹۴۴ - ۱۹۵۱ میلادي کلونو کې یې زیاته وده وکړه. کله چې ویلیم شاګلي ډیجیټل Digital ماشین کشف کړ، کمپیوټر نوره هم وده وکړه. انټرنیټ د کمپیوټر ځانګړی پروګرام دی چې د یوې بېلې شبکې په واسطه د کمپیوټر سره نښلول کېږي او بېل بېل پروګرامونه لري چې نه یوازې پیغامونه انتقالوي بلکې تصویرونه، علمي متنونه او نور ټولنیز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګريز، سياسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپيوټر له لارې د انټرنټ په واسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بېلو ادرسونو خپل ځانګړي سايټونه پرانيزي او ورڅخه ګټه واخلي.

انټرنېټ يو تنظيم شوی سيستم دی چې د بشر په نننۍ ټکنالوژۍ کې د پيغامونو او اطلاعاتو په لېږد کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انټرنېټ له لارې په کمپيوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځي.

انټرنېټ د اړيکو يوه ډېره ښه ارتباطي وسيله ده چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي.

له ۱۹۹۰ ميلادي کال څخه مخکې د کمپيوټر په واسطه هېڅ ډول اسانتياوې نه وې لومړنۍ ځانګه يا ديپارتمنت چې د کمپيوټر ماشين په واسطه يې د مخابراتو اړيکې جوړې کړې د امريکا د متحده ايالتونو پوځي څېړنيز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپيوټري ماشينرۍ مؤسسه د امريکا په متحده ايالتونو کې يا د A R P A دفتر و، يو کوچنی ماشين يې جوړ کړ چې له يو کمپيوټر څخه بل کمپيوټر ته معلومات انتقال کړي. له يوه کمپيوټر څخه بل کمپيوټر ته د پيغام انتقال په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پيغام د Interface Massage Process (I M P) په واسطه په کمپيوټر کې دا خل شي.

د کلېفورنيا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولی شول چې د انټرنېټ په واسطه د يوتا Utah له پوهنتون سره اړيکې جوړې کړي. د انټرنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ ميلادي کال کې د نړۍ په سطح په کار پيل وکړ. په کايناتو کې اوسني فضايي پروګرامونه څېړي او د رازونو د کشفولو لپاره د انټرنېټ په واسطه په ډېره آسانۍ له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي.

په جغرافيه کې د انټرنېټ نقش د جغرافيايي حقايقو موندل دي. په دې ډول د قطبونو د کنګلونو، د ځمکې د کرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کېدل او د انرژۍ د سرچينو د موندلو لکه: نفت، ګاز اوداسي نورو، طبيعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوګنې د ځای د معلوملو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوينه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نورو برخو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي چې خبر ورکوونکو په ویب سایټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنیټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنیټ څخه معلومات د دوه تنو، یا دوه دولتي یا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې د هغه بل لوري د ایمېل کود ورته معلوم وي. د مثا ل په ډول .(http://www.google.Com)

د انټرنیټ د سپوږمکیو او نوري فایبر سره اړیکې زیاتره پیغامونه او کرنیز، اقتصادي معلومات او داسې نور په دقیق ډول له ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل یې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي.

ایمېل Electronic Mail هم نوې ټکنالوژۍ شمېرل کېږي چې د سوداګریزو، صنعتي، سیاسي، دودي او انفرادي پیغامونو په لېږلو کې ډېرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشین په مرسته سملاسي دلرې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامینېږي. لنډیز یې ایمېل (e- mail) دی.

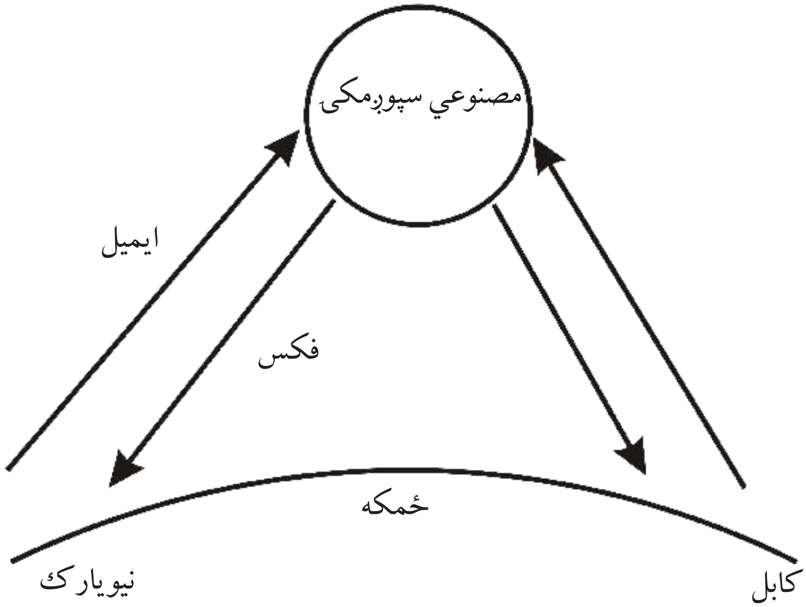

ایمېل پیغامونه د راډیویي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ایمیل د یوې دستګاه له مرکز څخه د بلې دستګاه په آدرس پیغام استول کېږي او په څو ثانیو کې اړونده آدرس ته رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د انټرنېټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پايلې دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د ډیجیټل ماشین اختراع د کومو لویو تحولاتو سبب شوه؟

۲-د کمپیوټر په واسطه پیغامونه په څه ډول استول کېږي؟

۳- ایمېل څه ته وایي؟ تعریف يې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

٤- انټرنېټ په لومړي ځل په(   )په کار پېل وکړ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر څخه د ګټې اخیستنې ځرنګوالی ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په ساعت کې يې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځوسم لوست:

۷–۲۰ د سپوږمکیو شبکه Satellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

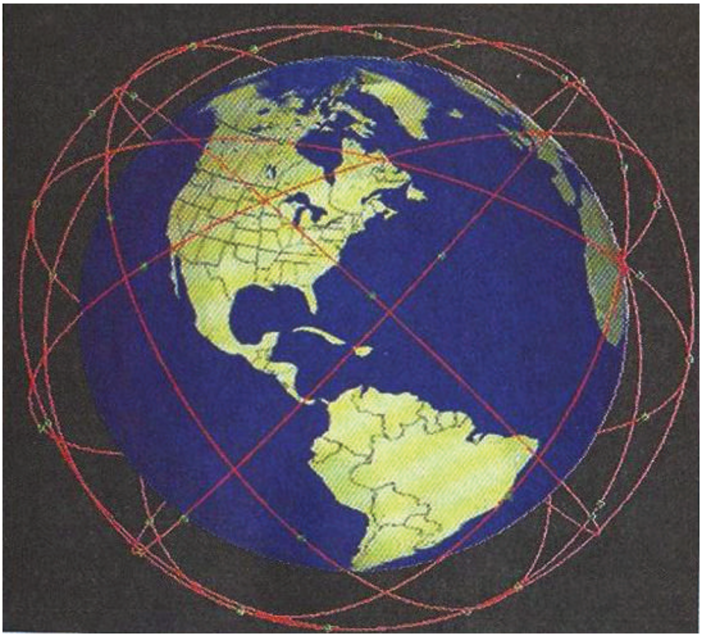

ایا د مصنوعي سپوږمکۍ په باره کې معلومات لرئ؟

مصنوعي سپوږمکۍ او ریموټ سنسنګ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډېره عصري وسیله ده جغرافیه پوهان یې د دې وړ کړي چې د جغرافیې اړونده مسایل د ځمکې په کرې او فضا کې چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولی شي هغه رازونه وپېژني چې تر اوسه نه دي کشف شوي.

د مصنوعي سپوږمکیو شبکې Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې څرګند دی لکه: د کرنې، کانونو، طبیعی زېرمو په هکله څېړنې، د آب و هوا وړاندوینه، د ځنګلونو شتون، د کبانود ښکار سیمې د بېړیو لارښوونه د سوداګریزو مالونو انتقال او داسې نور. همدارنګه د کیهان نوردانو (ستور مزلو) لپاره یې د فضایي مسافرت شرایط برابر کړي دي چې د سپوږمکیو په مرسته فضا ته سفرو کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او ټېلفون په مرسته سرته رسېږي چې د سیلولر ټېلفون cellular phone یا cell په نوم یادېږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوي ټکنالوژۍ پیچلی سیستم دی چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لېږي د Down Link او هغه پیغام چې له ځمکې څخه فضا ته لېږي د Link up په نوم یادېږی. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخوا ځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعي سپوږمکۍ له ځمکې څخه په یوه واټن کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو سټېشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږمکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه: د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ روانې اوبه، د اوربښت اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږمکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څېړنې په چټکۍ دوام لري. هغه هېوادونه چې سپوږمکۍ لري، دا دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور. ځینې نور هېوادونه هم غواړي چې دغه نوي ټکنالوژي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتره مخابراتي مسايل د سپوږمکيو له لارې تنظيمېږي لکه: راډيو، ټلويزيون او داسې نور. زياتې سپوږمکۍ په فضا کې د پيغامونو د لېږلو او راډيويي څپو لپاره فعاليت کوي او ټولې نړۍ ته د راډيو ځانګړې څپې لېږدوي. په ځينو نورو مخابراتي برخو لکه: نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعاليت کوي.

يادونه:

سپوږمکۍ په فضا کې د فعاليت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې په دواړو خواوو کې يې دي، خپله د اړتيا وړ انرژي له لمرڅخه اخلي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وويشئ او په جغرافيه کې دې د مصنوعي سپوږمکيو د اهميت (د آب و هوا د وړاندوينې، د اقتصادي،کرنيزو او پوځي موضوعګانو) په هکله بحث وکړي او د بحث پايلې دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- جيو سټېشنري Geo Stationary کوم حالت ته ويل کېږي؟

۲- Satelit Network په جغرافيه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپوږمکۍ څخه ځمکې ته رسېږي .... او هغه پیغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمکۍ ته استول کېږي..................په نوم یادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپوږمکیو د ډولونو او د هغو لپاره د اړتیا وړ انرژي په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-۰۱ د سون د موادو لوګي او ګازونه

په هغه ځای کې چې اوسېږئ، د کومې دستګاه لوګی اوګاز تاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتياوې ګڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تاوان اړوي، مضر دي. نو له همدې امله بايد د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتيا او مضرو موادو څخه پاک وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، بايد هغه ښه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبيعت په فطري ډول پاک دی او د ښښتن تعالی له تحفو څخه دی نو له همدې امله د چاپېريال پېژندنه چې د جغرافيې لويه برخه ده، بايد په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پديدو يوه ټولګه Complex ده چې انسان، حيوان او نبات لپاره يې د ژوندانه شرايط برابر کړي دي. مهمې برخې يې ځمکه، د استوګنې ځای، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حيوانات او اتمو سفير دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت په تېرېدو سره انسانان په دې پوهېدلي چې همدغه چاپېريال کولای شي چې زموږ ټولې اړتياوې پوره کړي نو په چټکۍ له خپل چاپېريال سره اړيکې ټينګې کړې. په دې برخه کې يې زياتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبيعت له ښکلا او ستونزو سره بلد شول او د هغه له ګواښونو سره يې مقابله وکړه.

انسانانو پوهه حاصل کړه چې هر چاپېريال کې بايد له طبيعت سره اړيکې ټينګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سيمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وې. هغه شنې سيمې چې د سيندونو او جهيلونو په غاړو کې پرتې وې ټول شرايط يې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سيندونو په غاړو کې لوی تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځای کې انسانان هڅه کوي چې د طبيعي چاپېريال شرايط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او يا چاپېريال ته د خپلو اړتيا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپېريال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظيم شوي دی، د باران اوريدل، د باد لګيدل، دنيا تاتو وده، ټول ديوه ټاکلي قانون د بنسټ له مخې فعاليت کوي. موږ بايد طبيعي قوانين وپېژنو او دهغورعايت وکړو او خپل چاپېريال پاک وساتو له هغه پرته زموږ طبيعي ژوند اغيزمن او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن وي.

له بده مرغه له صنعتي تاسيساتو، فابريکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه يې مضرو ګازونو پورته کېدل د ځمکې اتموسفير ککړ وي او د انسان، حيوان او نبات ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د هوا د ککړ تيا په باره کې بايد ديوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقيق معلومات ولرو.

اتموسفير د انسانانو، حيواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه يوه مهمه پديده ده. نو له همدې امله دغې حياتي سرچينې ته بايد پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچينې څخه بايد په ښه توګه ګټه واخيستل شي. هغه لوګي اوګازونه چې دسون له مواد و څخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې يې هوا ککړه کړېده. ککړه فضاء د انسان اونورو حيواناتو پر تنفسي سيستم په مستقيم ډول ناوړه اغېزه کوي او د کاربن ډای اکسايد او کاربو مونواکسايد، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نايتروجن اکسايد تعاملات د ويني په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتيايي ناوړه اغېزه لري د ځمکې پر مخ د ګازونو او دودونو سرچينه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو سکاره، نفت اورلګېدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاء د حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د ښاري ککړتیا پواسط غیر صحي او ککړه شوېده چې زموږ د ښاریا نو په روغتیايي نا وړه اغیزه کړې ده. هغه ټول مواد چې د هوا د ککړ تیا سبب ګرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد
۲. کیمیاوي مواد
۳. دغږونو خپرېدل
۴. د اضافي غیرصحي مواد
۵. د مصنوعي او اتومي موادو پاتې شوني
۶. د مضرو اجسامو له را ټولېدل
۷. سوځېدنې
۸. د مناسب کانا لیزیسیون نه شتون او داسې نور.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو ووېشئ. د مضرو ګازونو په باره کې دي چې زموږ په روغتیا ناوړه اغیزه کوي بحث وکړي او د هغو پایلې دي د هرې ډلې استازی خپلو ټو لګیوا لو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوند چاپېريال تعريف کړئ

۲. کوم مواد د ژوند چاپېريال ککړوي؟

سمه جمله په نښه کړئ

۳. په فضا کې مضر ګازونه د وينې پر دوران او تنفسي سيستمونو باندې مستقيم اغېزه لري. (   )

٤. د مضرو لوګيو او ګازونو اصلي سرچينه د ځمکې پر مخ اور لګېدنې دي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ز ده کوونکي دې د کابل ښار د هوا د ککړتيا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولګي کې دې وړاندې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- د حمل و نقل (وړلو، راوړلو او لېږد رالېږد) وسیلې:

د ژوند پر چاپېریال باندې د نقلیه وسایلو ګازونه او لوګي څه منفي اغېزې لري؟

نقلیه وسایل د انسانانو له اړتیاوو څخه ګڼل کېږي چې د کالیو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتیاوې برابروي. خو دلته نقلیه وسایل په ښارونو کې د هوا د ککړتیا (Pollution) د لامل په توګه څېړل کېږي.

نقلیه وسایل په فضاء، ځمکه او اوبو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خو د دې ترڅنګ د لوګي او ګازونو خپرول د ژوند چاپېریال ککړوي او د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو لپاره تنفسي ستونزې رامنځ ته کوي.

د نقلیه وسایلو مضر لوګي او ګازونه هوا ککړوي او د ټولو ژوندیو موجوداتو د روغتیا لپاره ناوړه هوا رامنځته کوي. د هوا د ککړتیا ګازونه لکه: لوګي، کاربن ډاي اکساید، نایټروجن اوکساید، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

د نفوسو له زیاتوالي سره نقلیه وسیلو ته اړتیا زیاتېږي. د دې وسایلو ککړوونکي مواد د هوا د ککړتیا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هېوادونو د ژوند چاپېریال په ښاري او صحي معیارونو سمبال نه دي. پرمختللي هېوادونه په دې توانېدلي دي چې تر یوې اندازې پورې د نقلیه وسیلو د مضرو موادو مخه ونیسي، ځکه چې په دې هېوادونو کې نوې ټکنالوژۍ او د نقلیه وسیلې د دې سبب شوې دي چې د مضرو ګازونو مخه ونیول شي. هغه نقلیه وسیلې چې د لوګي او ګازونو لامل کېږي، په ښارونو کې د تګ راتګ اجازه نه ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وروستيو کلوکې زموږ ګران هېواد افغانستان د زياتو نقليه وسيلو په لرلو په تېره بيا د کابل ښار چاپېريال د ککړتيا له مخې له ډېرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلې فضا مضرو ګازونو او د زړو موټرو لوګيو او د بې کيفيته تېلو په استعمال سره چې په هوا کې د سلفرو او سربو د زياتوالي سبب کېږي، خرابه کړې ده. کولی شو د نقليه وسيلو ککړتيا په ځمکنې، سمندري او هوايي برخو ډلبندي او مطالعه کړو چې هرې برخې په خپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده. طبيعتاً صافه او طبيعي هوا ککړه نه وي خو دا انسانان دي چې د نوې ټکنالوژی څخه په ګټه اخيستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپېريال ککړوي.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په څو ډلو وويشئ او هره ډ له دې د هوا د ککړتيا Pollution د لاملونو په اړه يو له بل سره بحث وکړي او د بحث پايله دې د ډلې استازې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هېوادونو څرنګه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نقليه وسايلو د افرازاتو ککړتيا په هوا کې د کومو ستونزو لامل ګرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقليه وسيلې............ د ککړتيا لامل ګرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له ....سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب ګرځي ....په نوم يادېږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم ګازونه د هوا د ککړتيا سبب ګرځي:

الف: اوکسيجن ب: نايتروجن اکسايد ج: کاربن مونواکسايد د- ب او ج سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د نقليه وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپېريال ککړوي. په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو اغېزې:

کله صنعتي فابریکې ته تللي یاست؟ کوم ډول مضر گازونه له فابریکې څخه خارجېږي او د ژوندانه چاپېریال ککړوي؟

د ژوندانه چاپېریال په مجموعي ډول د جغرافیه پوهانو پام ځانته را اړولې ده.

اوسنۍ څېړنې ښيي چې د کارخانو جوړول د هوا، د ځمکې د روانو او د ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل گرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پیل شو چې اصلي زانگو یې د انگلستان هېواد دی او له هغه ځایه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امریکا، په تېره بیا د امریکا په متحده ایالتونو کې یې په پراخه پیمانه پراختیا و مونده او د موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې سلگونو فابریکو په کار پیل وکړ.

د آسیا د لویې وچې هېوادونو لکه جاپان، چین، هند او داسې نورو هم د بېلابېلو کارخانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جوړولو پیل وکړ او نورو زیاترو افریقایي هېوادونو او استرالیا کې هم په ځانګړو برخو کې لویې فابریکې جوړې کړې. دغو ټولو تاسسیاتو په بېلابېلو څانګو کې د ژوندانه د چاپېریال په ککړولو کې زیاتې ستونزې رامنځته کړې، لکه: د کاربن ډای اکسایډ CO_2، د میتان CH_4، کلوروفلوروکاربن غاز CFC، نایتروجن ډای اکساید زهرجن ګازونه، د اوبو بړاسونه او د اتومي ذرو آیونونه او داسې نور په هوا کې داخلېږي چې د هوا فزیکي او کیماوي خواص تغیروي.

په ټولیزه توګه مضر ګازونه له فابریکو څخه خارجېږي. ځینې یې ډېر پورته ځي او هوا ککړوي. د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C)ګاز له فابریکو او سړوونکو وسایلو څخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون قشر ویجاړوي او په پای کې د ځمکې د تودېدو سبب ګرځي.

مضر ګازونه په ټولیز ډول د هوا د ککړتیا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د بېلابېلو ناروغیو سبب کېږي لکه: د زړه، سږو، تنفسي، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانې راډیو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې د لاندنیو ستونزو لامل ګرځي.

- اتومي وړانګې تشعشعات د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته داخلېږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګواښي.
- د چرنوبل اټومي چاودنې چې پراخه ساحه یې له منځه یوړه، د دې مطلب ښه بېلګه ده.
- د کاربن ډای اکساید دګاز د تولید سبب ګرځي.
- د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• د خوړو موادو تاسيسات اغېزمن کوي.

د کارخانو ناوړه اغېزې، نه يوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندر کې هم د احساس وړ دي.

د فابريکو ناوړه اغيزې د ځمکې اتموسفير هم ککړوي.

هغه سيندونه چې د فابريکو ترخنګ بهېږي، د فابريکو د اضافي موادو په واسط اغېزمن کېږي.

اتومي اضافي موادو هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له بېړيو څخه په سمندر کې د نفتو تويدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند يې متأثر کړی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

ټولګی په مساوي ډلو وويشئ او هره ډله دې د فابريکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتومي دستګاوو ناوړه اغېزې دې توضيح کړي. او د هرې ډلې استازی دې په وار سره د خپلې ډلې څرګندونې نورو ته واوروي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

١. له لاند نيو هېوادونو څخه يو هېواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني   ب: انګلستان   ج: فرانسه   د: ايټاليا

٢. چرنوبل د برېښنا د توليد اتومي دستګاه په کوم يو لاندني هېواد پورې اړه لري:

الف: اوکراين   ب: قزاقستان   ج: ترکمنستان   د: ارمنستان

٣. مضرګازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ويجاړوي   ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د تنفس لپاره ګټور دي   د: یوازې د نباتاتو لپاره ګټور دي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. کوم ګازونه د ژوندانه چاپېریال ککړوي؟

۲. د فابریکو مضر ګازونه د کومو ناروغیو لامل ګرځي؟

۳. د اتومي فابریکو تاسیسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغو مضرو ګازونو لست ولیکئ که په پخلنځي کې شتون ولري او د انسانانو په ژوندانه باندې ناوړه اغېزې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ - ۲ • د صنعتي موادو پاتې شوني:

د چاپېريال د ککړتيا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتي پاتې شونو په زيان پوهېږئ؟

د ژوندانه چاپېريال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوندکوي او ټول صنايع او فابريکې د انسانانو د اړتياوو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتيا او پاکي اساسي اړتيا ده چې د ژوندانه چاپېريال په ټوله کې پاک وساتو نو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کارخانې او صنايع يې توليدوي د هغو د زيان مخنيوی وشي چې چاپيريا ل ککړ نشي. پاتې شوني په لاندې برخو وېشل شوي دي.

۱. فزيکي پاتې شوني:Physical Wastes لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲. کيميايي پاتې شوني لکه: کاربن، کاربن ډای اکسايد، نايتروجن اکسايد، عضوي مالګې او نور

۳. خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوايي او سمندري نقليه وسيلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د خوړو پاتې شوني: د دوړې او پخلنځي پاتې شوني.

۵. ښاري پاتې شوني چې معمولاً د ورستو مواد و پاتې شوني د میتان گاز تولیدوي.

۶. اتومي تولیدي منابع: د هوا د اتومي ایونونو د ترکیب ککړتیا.

۷-صنعتي تولیدات: چې د کلوروفلورو کاربن C.F.C گاز ورڅخه تولیدېږي.

پاتې شوني معمولاً د کیمیاوي او فزیکي تعاملاتو په واسطه د چاپېریال اصلي خواصو ته تغیر ورکوي او دغه تغیرات په وجه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري چې په فضا کې د اوزون طبقه ویجاړوي او په سبب یې له بنفش څخه اخوا ته وړانگې مستقیماً په ځمکه لگېږي چې د انسانانو او نورو ژوندیو موجوداتو په روغتیا او په همدې ډول د ځمکې د کرې د آب و هوا پر تغیر منفي اغېزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسانانو لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژوندیو ژوند تهدیدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپېریال غیرصحي شوی او د زیاتو ستونزو د رامنځته کولو لامل گرځېدلی دی. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي او هغه حیوانات چې په سمندرونو او سیندونو کې ژوند کوي، متضرر کړي یې دي. لکه: په اروپا کې تایمز او راین سیندونه. دا سیندونه د هغو صنعتي او کیمیاوي فابریکو په سبب چې د دې سیندونو په غاړو کې جوړې شوي دي او د هغو اضافي مواد سیندونو ته ځي او د حیواناتو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتیاوو پاکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندانه چاپېريال ککړوي.

سمندرونه د اتومي او نفتي موادو په واسطه هم ککړېږي چې د سمندري حيواناتو د له منځه تللو سبب گرځي. انسانان د نفتي موادو په واسطه د سمندرونو د زياتو ککړتياوو شاهدان دي چې يوازې د امريکا په متحده ايالتونو کې ۷۰۰۰ پېښې يې ثبت شوې دي.

د راين دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مرکزنو

همدارنگه په ډېرو نورو سيمو کې هم د نفتو باروړنکې بېړۍ د تخنيکي ستونزويه سبب په سمندر کې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ککړوي. د سمندرو له تل څخه د نفتو رايستنې هم د هغو د اوبو ککړتيا ډېره کړې ده. نو له همدې امله د ځمکې په کره باندې صنعتي پرمختگونه که له يوې خوا د انسان د اړتياوو د پوره کولو په برخه کې گټور وو، په هغه اندازه يې ځمکه، سمندر او هوا ککړه کړې هم ده چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندې کړې، يعنې د انساني فعاليت پاتې شونو په ټوله نړۍ کې ستونزې رامنځته کړې دي چې تر اوسه پورې موږ له دې ستونزو سره لاس او گرېوان يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغو د ضررونو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې استازی په وار سره خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسا نانو لپاره ډېر لوی .... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډېر ککړ دي:

الف: راین ب: ټایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وایي؟

۳. په کوم هېواد کې صنعتي پاتې شوني زیات دي؟

۴. د سمندري حیواناتو د ژوندانه چاپېریال کوم ډول پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپېریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه ولیکئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸–۳. د اوزون د طبقې د نري کېدلو خطرونه:

ایا پخوا مو د اوزون د طبقې اصطلاح اورېدلې وه؟

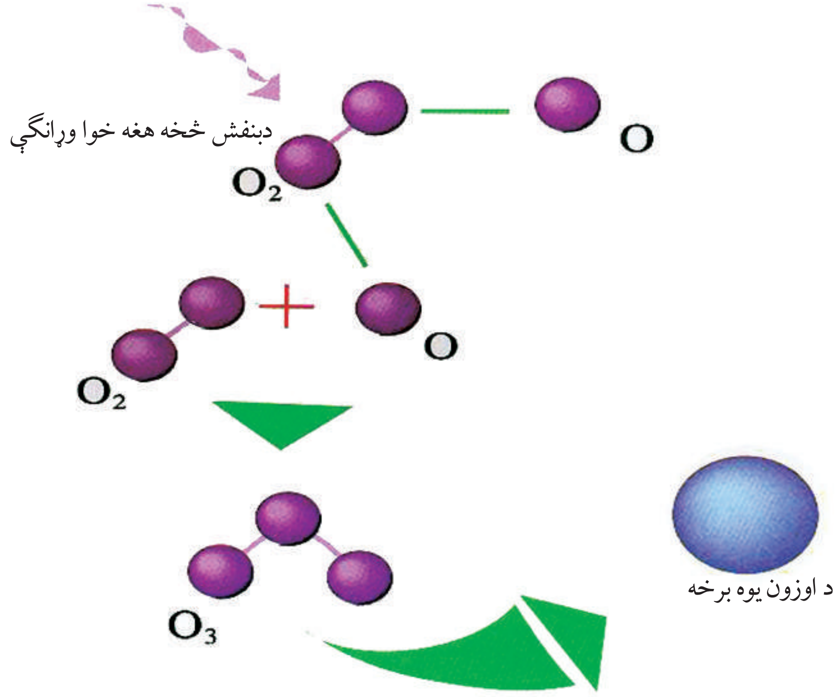

د اوزون O_3 طبقه د ترروپوسفیر د طبقې له پاسه د سمندر له سطحې څخه د ۱۵ کیلومترو په لوړوالي د بنفش څخه اخوا ته د وړانګو Layer ultra violet یا ULپه وړاندې د یو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښايي د پوستکي د سرطان، د سترګو د عدسيې د خرابېدو او همدارنګه د کرنیزو محصولاتو او د سمندر د کبانو د له منځه تللو او په نباتاتو کې د نوري ترکیب یا فوتوسنتز د عملیې د کمښت سبب وګرځي. له بنفش څخه هغه خوا وړانګې په درې ډوله دي:

۱. له بنفش څخه اخوا ته هغه وړانګې (uv-c) چې د څپو اوږدوالی یې له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متره وي. یو مایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مساوي دی. دا وړانګه زیاته انرژي لري او زیان اړونکې ده، خو د اوزون پوړ د دې وړانګې خنډ ګرځي.

۲. له بنفش څخه هغه خوا ته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږدوالی یې ۲۸۰- ۳۲۰ نانو متره دی. هغې ته فعالې وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تېرېدو سره ژوند تخریبوي یعنې د ځمکې د اوسېدونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې یې سملاسي نه وي، خو د وخت په تېرېدو د هغې منفي اغېزې په ژوند باندې خطرناکې دي.

۳. له بنفش څخه هغه خوا ته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږدوالي یې له ۳۲۰- ۴۰۰ نانو متره دي.

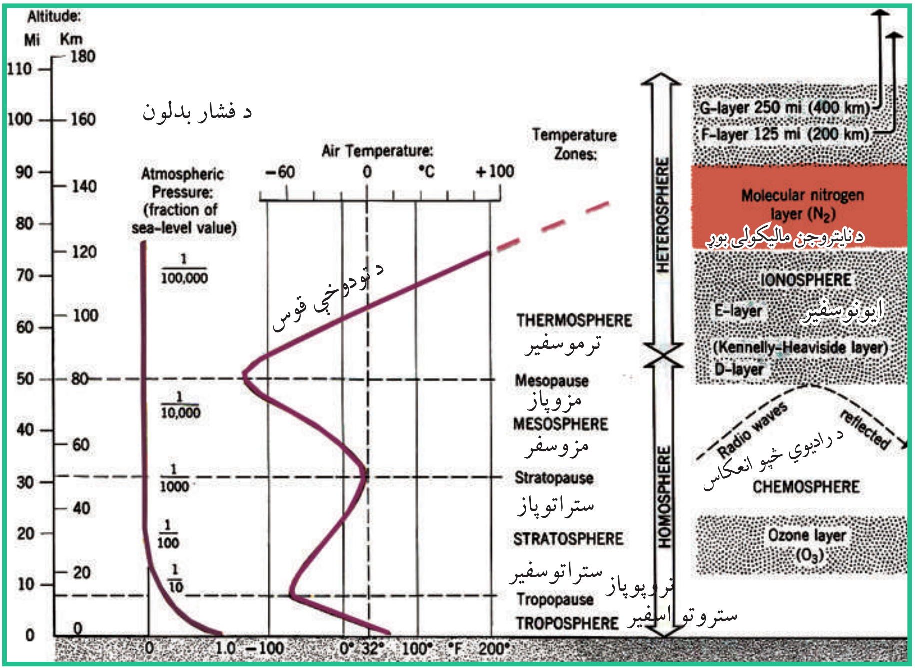

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسېدونکو لپاره زیان لري. د انسان او د ځمکې د نورو حیواناتو ژوند په مرګ ګواښي. لکه چې مخکې مو یادونه وکړه د سترګو د ړندېدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکه د کور په توګه د ټولو ژوندیو موجوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیاوو څخه وساتل شي. د تروپوسفیر په طبقه کې د اوزون ګټور ګاز چې ۱۱ کیلومتره پېړوالی لري د ځمکې کره را چاپېره کړې ده.

د نایتروجن او اکسیجن ګازونه په ژوند باندې مستقیمې اغېزې لري. په دې سربېره د هغو ټولیزه ترکیب د تروپوسفیر طبقه د بنفش څخه اخوا ته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د وړانګو او د ځمکې د تروپوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایله طبقه ده چې د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نرۍ کېدل او یا تخریب او له منځه تلل، د ځمکې پر مخ ژوند له ګواښ سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې په لاندې موضوګانو دې په خپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-C وړانګې څه زیان لري؟

۳. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوې لري؟

۴. له بنفش څخه اخوا ته uv-A وړانګو ضرر توضیح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخوا ته کومې وړانګې د پوستکي د سرطان او د سترګو د ړندېدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخوا ته د uv-c د وړانګو ځانګړتیاوې څه دي.

الف: د ژوندیو ژوند تامینوي   ب: د ځمکې په مخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هېڅ ډول اغېز نه لري.   د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخوا ته uv-B وړانګې:

الف:د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي   ب: هېڅ اغېزه نه لري

ج: منفي اغېزې نه لري   د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په ګټې اخیستنې سره د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوزون د طبقې زیانمن کېدل.

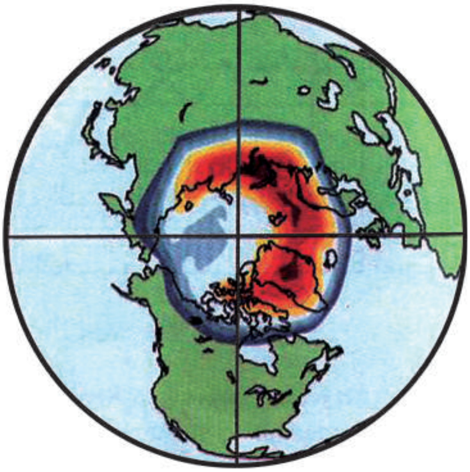

شمالي قطب

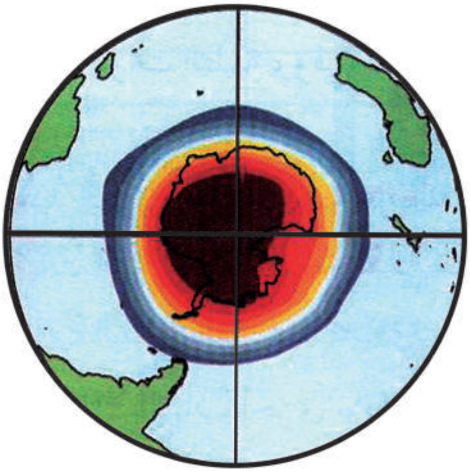

سویلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ریموټ سنسنگ Remote sensing په واسط سرته رسېدلي دي. جغرافیه پوهانو ومونډله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د گلخانه يي او C.F.C گازونو د زیاتوالي په واسط په جنوبي قطب کې زیانمنه شوې ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه اخوا ته دي، ساتي او د هغو شتون لازم او اړین دی.

لکه چې په تېر لوست کې ورباندې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفیر Atmosphere د طبقې ساتونکی قشر دی چې ژوندي موجودات د لمر له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه د هغه خوا ته وړانگو په نوم یادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې ځینو پوهانو و مونډله چې گلخانه‌يي گازونه لکه: کاربن ډای اکساید، میتان گازونه او د نایتروجن اکساید او د کلورو فلورو کاربن گاز چې د اوزون د گاز د طبقې د زیانمن کېدلو سبب گرځي. دا گازونه له سړوونکو دستگاوو Air condition لکه: یخچالونه، ایرکنډېشن، سړوونکي ماشینونو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نورو څخه راوځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن ګازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه ګاز د اتموسفیر په ټیټه طبقه کې له درندو ګازونو سره تعامل نه کوي. کله چې د اوزون طبقې ته ورسېږي، کیمیایي تعامل کوي او د اوزون د طبقې د تخریب سبب ګرځي.
همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ میلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زیانمنه یا Deplete شوې ده یا له منځه تللې ده او پیږوالی یې لږ شوی دی چې پوهانو هېڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقې د زیانمن کیدلو فکر نه کاوه. نو له همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ میلادي کال کې د کاناډا په مونتریال ښار کې راټول شول چې د اوزون د طبقې د لازیات زیان مخه ونیسي او همدغه موضوع د نړیوالو غوږ ته ورسوي. نو له همدې امله په دې لویه علمي غونډه کې پرېکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقې د نور لازیات زیانمن کېدلو مخنوی وکړي او هغه ترمیم کړي او د کلوروفلورو کاربن دګاز د لازیات تولید مخه ونیسي. خو متاسفانه ټول ګډون کوونکي هېوادونه د مونتریال پرېکړې ته ژمن پاتې نه شول.
په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هېوادونو استازي د لندن په ښار کې راټول شول او د کلوروفلورو کاربن د زیات خطر او د تولید په باره کې یې بحث وکړ او په قاطع ډول یې پرېکړه وکړه چې د مونتریال د غونډې په پیروۍ، په لندن کې د ګلخانه‌یي ګازونو او په جدي توګه د کلوو فلورو کاربن ګاز د تولید مخه ونیسي. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې وښوول شوه چې د جنوبي قطب په اوزون طبقه کې لوی سوری منځته راغلی دی چې پراخوالی یې ۲۶ میلیونه کیلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امریکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چینایي پوه د نوموړي سوري په کشفولو بریالی شو.
له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ میلادي کال پورې د امریکا د متحده ایالتونو پوهانو د NoAA اوNASA ټولنو د فضایي څېړنو په مرکز کې وموندله چې د وان الن کشفیات په واقعي ډول صحیح دي. په ۲۰۰۳ میلادي کال کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو اندازه ۲۸ میلیون کیلو متره مربعو پراخوالي ته ورسېده.
پوهان په دې لټه کې شول چې په بېړني ډول د O_3 د تخریب مخه ونیسي. په پای کې په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقي د زیانمن کېدلو مخه ونیسي ځکه چې د اوزون د طبقي تخریب په ځمکه کې د لاندنیو زیانونو سبب ګرځي:

- په ځمکه کې د یخچالونو ویلې کېدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړېدل.
- د وچکالۍ رامنځته کېدل او په ځمکه کې د کرنیزو محصولاتو کمښت .
- له مخکینیو کلونو څخه د تودوخې د درجې زیاتېدل.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ چې د ځمکې پر مخ د ژوندیو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت او کله چې د اوزون طبقه تخریب شي د هغې ناوړه راتلونکې پایلې دې د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونیسي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي. ښوونکی دې د بحث پایله له خپلو معلوماتو سره یو ځای کړي او زده کوونکوو ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن C.F.C ګاز په کومو صنا یعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخریبېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. گلخانه‌يي گازونه کوم گازونو ته ويل کېږي او ولې په دې نوم يادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-د لندن د ۱۹۹۵ ميلادي کال په غونډه کې پرېکړه وشوه چې د ــــــــ اوــــــــ گازونو مخنيوی دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې يو چينايي پوه چې............نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زيانمن کېدل......... کيلو مترو مربع ته رسېدلی ده.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د گلخانه‌يي گازونو او هغه لاملونو په هکله چې له هغو څخه يې سرچنه نيولې ده، څو کرښې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸–۰۴ د ځنګلونو پرې کول:

ايا پوهېږئ چې د ځنګلونو پرې کول د ژونديو موجوداتو لپاره څه تاوان لري؟

ځنګلونه او د هغو طبيعي وده د خدایﷻ له نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانو ته يې وربخښلي دي. ځنګلونو د ځمکې کرې ته ښکلا، صحي او اقليمي رونق ورکړی دی. څکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چاڼولو کې چې موږ يې تنفس کوو، ځانګړی نقش لوبوي، مضر ګازونه لکه: کاربن ډای اکسايد جذبوي او اکسيجن ازادوي. اکسيجن يوه حياتي ماده ده چې موږ يې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبيعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرايطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې د زياتوالي د مخنيوي لپاره، ډېر اهميت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتيز photosynthesis په عمليې کې چې نباتات د ريښو په واسطه له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته يې انتقالوي، پاڼې کاربن ډای اکسايد له هوا جذبوي او د لمر د روښنايي په شتون کې کاربوهايدريت توليدوي او د ورځې اوکسيجن ازادوي چې د ژونديو موجوداتو د تنفس لپاره حياتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خوا کاربن ډاي اکسايد خارجوي او اوکسيجن اخلي يعني د کاربن او اوکسيجن د ګازونو توازن تنظيموي.

د ځنګلونو موجوديت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د میوو او نباتاتو ریښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالیږي.
- د ونو سیوری انسان له ډیرې تودوخې څخه ساتي.
- ځنګلونه د سیلابونو مخه نیسي ځکه چې باران د ونو په پاڼو او څانګو لګیږي او چټکتیا یې کموي.

د ځنګلونو خاوره په وښو، ښاخونو او پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي او له اوبو څخه ډکې ویالې جوړوي.

- د ځنګلونو له حاصلاتو څخه د ځینو درملو د تولید لپاره ګټه اخیستل کیږي.
- ځنګلونه د تفریح او ساعت تیرۍ لپاره مناسب ځای ګڼل کیږي.
- ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو غږونه کموي.
- د وحشي ژوو د ژوند چاپیریال جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیمو کې د خوړو، د کورونو د سامانو نو او سون توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلونه پرې کیږي د ۱۹۸۰ میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیمو کې د ځنګلونو دپریکولو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیمو کې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکیږي.

د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې دګټې پر ځای ډیر تاوان لري او اقلیم ګډوډوي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالی او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلونه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو شین سازمان جوړ شو. د دې خوځښت پلویان د دې ځنګلونو د پرې کولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوي نه دي.

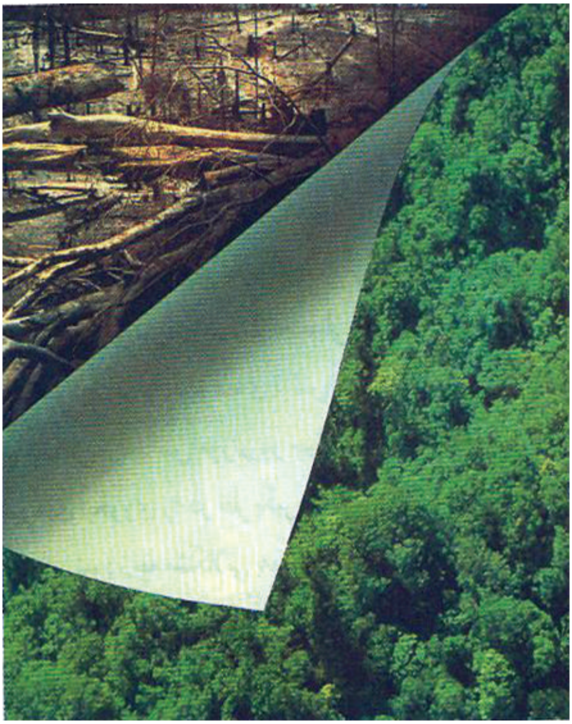

د ځنګلونو له منځه وړل د ژوند له منځه وړل دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځنګلونو پرېکول په شمالي او سویلی دواړو کرو کې یو شانته روان دي. د ځنګلونو پرې کول د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې لیدل کېږي چې د اور لګولو او صنایعو لپاره پرې کېږي او د طبیعي زېرمو یوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چټکۍ پراخېږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلو کې زیاته برخه لري:

۱. د کورونو جوړول او په نړۍ کې صنعتي پرمختیا.

۲. په کرنېزه ځمکه د ځنګلي سیمو تبدیلول.

۳- اور لګېدنې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشئ. یوه ډله دې د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پرې کولو په ضررونو یو له بل سره بحث وکړي او نتیجه دې د هرې ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتیز عملیه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخېستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېریال څه اغېز لري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پرې کول زموږ د اقتصادی اړتیاو د لرې کولو لپاره ګټور دي.

۴. د ځنګلونو تخریب په شمالي او جنوبي نیم کره کې یو ډول دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیر سره د ځنګلونو د پرې کولو اغېزې د انسانانو د ژوند په اړه وڅېړئ او پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات

۱- اتموسفیر Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه یې چاپېره کړې ده. اتموسفیر بېلابېلې طبقې گازونه او مواد لري. د اتموسفیر عناصر O_2، N، Co_2، هیلوم He، میتان Ch_4 او کریتون kr دي.

تروپوسفیر پوړ Troposphere له ۰-۱۲ کیلو مترو پورې دی.

ستراتوسفیر پوړ Stratosphere ۱۲-٤۸ کیلو مترو پورې دی.

میزوسفیر پوړ Mezosphere ۴۸- ۹۸ کیلو مترو پورې دی.

ترموسفیر پوړ Thermosphere ۹۸- ۶۸۹ کیلو مترو پورې دی.

اگزوسفیر پوړ د Exosphere ۶۸۹ کیلو مترو څخه زیات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه: د جگړو او طبیعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرونومي Astronomy: د لمر، ستورو، سیارو او نورو آسماني اجرامو تحقیقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقیقي رسمي او داسي نور اسناد.

۵- انټرنېټ Internet: تنظیم شوی سیستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقیقي اطلاعاتو او پیغامونو په چټکو لېږدولو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سیستم گڼل کېږي.

٦- اقلیم Climate: په یوه اوږده موده کې (له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځني حالت تکرار ته ویل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د یوه هېواد هغه نفوس ته ویل کېږي چې په تولیدي او غیر تولیدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ پورې)

۸- اکسیجن (O_2): کیمیایي گاز دی چې د ژوندیو موجوداتو لپاره گټور دی.

۹- ایکولوژي Ecology: چې له طبیعي چاپېریال سره د انسانانو نباتاتو او حیواناتو اړیکې مطالعه کوي.

۱۰- ایمېل E.mail یا برېښنالیک: یوتنظیم شوی سیستم دی چې په اوسنۍ ټکنالوژۍ کې دیوې ښې سرچینې په توگه په چټکۍ د اطلاعاتو او پیغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ویل کېږي چې خلك له یو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي چې د هغه هېواد د ښو شرایطو یا د نظر وړ هېواد د ټولنیزو او نورو مختلفو برخو د فعالیتونو څخه گټه واخلي.

۱۲- ټرانزېټ: د Traitus کلمې څخه اخېستل شوي ده چې معنا یې تېربدل دي یعنې د هېوادونو ترمنځ د یوه سټېشن څخه بل سټېشن ته د مالونو او مسافرینو انتقالیدل دي.

۱۳- پوسټ Post: د لیکونو او پارسلونو د لېږلو سیستم دی.

١٤- پاتې شوني waster: د فابریکو او صنایعو پاتې شوي توکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- جبې: هغه ټيټه سيمه چې زيات لنده بل ولري او معمولاً اوبيز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډنډونو برخلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.

۱٦- ځوړې slope: هغه سطحه چې مايله ده او نشيب ولري.

۱۷- زېږېدنې Birth Rate: په يوه ټولنه، ښار، سيمه او هېوادکې په يوه کا ل کې د زېږېدنو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زوکړه په کال کې} = \frac{\text{د زوکړې شمېر}}{\text{په هرو زرو تنو کې}}$$

۱۸- گازونه: د مادې يو حالت دی چې په طبيعت کې ليدل کېږي لکه: اوبه د جامد په حالت کې د کنگل په څېر، د مايع په حالت د اوبو په شکل او براس حالت دگاز په څېر ليدل کېږي.

۱۹- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دی چې ترووپوسفير د طبقې د پاسه موقعيت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانگو څخه ساتي.

۲۰- د اوبو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخير په واسطه په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړوالي په سبب بيا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سيندونو په واسطه سمندر ته ځي.

۲۱- نقليه وسيلې Transportation: هغه وسيلې چې د تجارتي کاليو او خلکو د انتقا ل لپاره کارول کېږي.

۲۲- د نفوسو گڼوالی: په يوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسېدونکو ته ويل کېږي

$$\text{د يوې سيمې د نفوسو منځې گڼوالی} = \frac{\text{د يوې سيمې ټول نفوس}}{\text{د سيمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲۳- د نفوسو طبيعي وده: د زېږېدنو او مړينې دواړو لاملونو پورې اړه لري په يو هېواد يا يو ه سيمه کې د نفوسو د طبيعي ودې د شمېرنې لپاره بايد د پام وړ کال کې د زېږېدنو د ودې او د مړينې اندازه و شمېرل شي او پايله يې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبيعي وده} = \frac{\text{د زېږېدنو شمېر} - \text{د مړينې شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زېږېدنو شمېر له مړينې څخه زيات وي د نفوسو طبيعي وده شتون لري.

۲٤- د نفوسو ميخانيکي حرکت: هغه مهاجرتونه چې سياسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب له هېواد څخه بهر ته کېږي نفوسو د مخانيکي حرکت دی. د ننني مهاجرتونو د نفوسو د دوهم ځلي ځای پر ځای کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغېزه نه لري. خو بهرنې مهاجرتونه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفوسو په شمير مهمه اغېزه لري. که مهاجرتونه هېواد ته د بهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي، د نفوسو ميخانيکي وده منځته راغلې ده.

۲۵- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زياتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړينې د سطحې راټيټېدل او د زېږېدنو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لويديځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وايي.

۲۶- دايمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرين يې خپل لومړني ټاټوبي ته د بېرته راتللو نيت ونه لري.

۲۷- کورني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دايمي يا موقتي (موسمي) توگه د هېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۸- ديموگرافي: د يوناني کلمې دموس Demos (خلک) او گراف Graph (ترسيم) څخه ترکيب شوې چې د نفوسو د طبيعي زياتوالي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو ځانگړتياوو د مطالعې ته ويل کېږي.

۲۹- ډله ييزې اړيکې يا Telecommunication لکه راډيو، ټېلفون، موبايل، انټرنېت، د سپوږمکيو سيستم او داسې نور.

۳۰- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۱-. ککړتيا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقيم يا غير مستقيم ډول د هغې په واسطه د چاپېريال يوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي يا خطرناکه گرځي. ککړتيا په چاپېريال کې د يوه يا څو عناصرو، لکه: لوگي او گازونه په هوا کې او يا په سمندر کې د نفتي مواد و زياتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو د سوري کېدلو په واسطه ککړېږي، تيزابي بارانونه او داسې نور.

۳۲- کنگلونه: د يخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبينو کې شته.

۳۳- لويې لارې High way: د ځمکني ټرانسپورټ عمومي سړکونه.

۳٤- ناساNASA: د امريکا د متحده ايالتونو د فضايي تحقيقاتو مؤسسه

مړينه: په زرو تنو کې د مړينې اندازې ته ويل کېږي .

$$\text{په يوه کال کې مړينه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زروتنو کې}}$$

۳۵- مهاجرت immigration د استوگنې د ځای بدلون له يوې سيمې څخه بلې سيمې ته مهاجرت ويل کېږي که دا مهاجرت د هېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نو م ا و که د يوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم يادېږي.

۳٦- ميډيا Media يا ډله ييزې اړيکې چې ټلويزيون، راډيو او چاپ شوي مطبوعات او داسي نور احتوا کوي.

۳۷- مصنوعي سپوږمکی Satellite: د نوې ټکنالوژۍ ډېره عصري وسيله ده چې ځمکه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیارې مطالعه کوي.

۳۸- مگنتوسفیر Magnetosphere: د ځمکې په شاوخواکې د مقنا طیسي کره ده

۳۹- نړیوال توب Globalization

۴۰- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین خپل لومړني ټاټوبي ته بېرته د راتگ نیت لري.لکه: د کوچیانو موسمي مهاجرتونه

۴۱- سلولر Celleular: د مخابرې نوې وسیله ده چې کوچنۍ او لوېې سیمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

۴۲- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې د هغه په واسطه اطلاعات او اسناد لکه: اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقیقي لرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له یوه ځایه بل ځای ته لېږدوي.

۴۳- هایدروسفیر Hydrosphere: اوبلنې کرې ته ویل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو اوبلنو عناصرو په واسطه چاپېره شوې ده.

۴۴- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري ټکنالوژي ده چې له لرې واټن څخه معلومات ورکوي.

۴۵-I M P (Interface Message Processor): له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو لېږدول دي

۴۶- G.P.S (Global. posthirning system) په نړۍ کې د موقعیتونو د ټاکلو سیستم دی.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library